

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВЕРЕСЮК ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.9(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО
ВИВЧЕННЯ

спеціальність 081 – Право

галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.В. Вересюк

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент

Цитряк Віктор Ярославович

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Вересюк О.В. Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2026.

Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, у якій проведено комплексне дослідження кримінологічних аспектів адвокатської діяльності.

У дослідженні встановлено, що на дисертаційному та монографічному рівнях проблема кримінологічного вивчення адвокатської діяльності не отримала вирішення, а наявні дослідження стосуються кримінально-правових та криміналістичних аспектів протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 397-400 КК України, і об'єктивно не охоплюють більшість актуальних аспектів досліджуваного питання. Також виявлено відсутність єдиних підходів до визначення стратегії і тактики запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності.

Констатовано, що адвокатська діяльність, будучи однією з найважливіших складових механізму забезпечення прав і свобод людини, за несприятливих умов піддається впливу різноманітних криміногенних факторів, тобто криміналізується. Відштовхуючись від кримінологічного розуміння цього терміну, криміналізація адвокатської діяльності розглядається в якості процесу проникнення злочинних форм поведінки в сферу надання професійної правничої допомоги.

У дисертації вперше сформульовано поняття злочинності у сфері адвокатської діяльності та надано кримінологічну класифікацію кримінальних правопорушень, що її складають.

З урахуванням традиційного доктринального підходу до розуміння категорії злочинності, а також нормативного визначення адвокатської діяльності, злочинність у сфері адвокатської діяльності визначено в якості

системи кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений законом порядок здійснення професійної діяльності із захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнтам.

Обґрунтовано, що досліджуваний сегмент злочинності, хоча і не має значної питомої ваги у її структурі, характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, посягаючи на інституційні гарантії здійснення правосуддя, принципи змагальності сторін та забезпечення права на професійну правничу допомогу.

Наряду з вищевказаним, встановлено, що найбільш криміналізованою є сфера адвокатської діяльності, пов'язана із захистом підозрюваних і обвинувачених у кримінальному провадженні. Зазначене підтверджується як даними правоохоронної та судової практики, так і результатами опитування самих адвокатів.

Ураховуючи принципову дуальність проблеми криміналізації адвокатської діяльності, серед кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності виділено дві окремі категорії: 1) кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності, тобто кримінальні правопорушення, що порушують гарантії професійної адвокатської діяльності та перешкоджають наданню адвокатами правничої допомоги; 2) кримінальні правопорушення, вчинювані адвокатами у сфері адвокатської діяльності, тобто під час та у зв'язку зі здійсненням захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту.

У свою чергу, у масиві кримінальних правопорушень адвокатів виокремлено: 1) кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами щодо своїх клієнтів; 2) кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами в інтересах клієнтів з використанням протиправних методів.

Результати проведеного дослідження підтвердили як високу латентність кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності, так і вкрай низьку ефективність їх розслідування.

Факторами високої латентності визначено: 1) вчинення значної частини таких діянь в умовах неочевидності; 2) професійні знання та навички правопорушників, що дозволяють маскувати протиправну діяльність під виглядом законних процесуальних дій і ускладнювати їх кримінально-правову оцінку; 3) корпоративна солідарність суддів та правоохоронців у недопущенні розголосу фактів вчинення кримінально караних діянь проти адвокатської діяльності; 4) високий рівень корумпованості суддів та правоохоронців; 5) системні порушення в діяльності органів досудового розслідування під час реєстрації інформації про вчинені кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності та подальшого розслідування.

Розвинуто й аргументовано твердження про те, що найтипівішим кримінальним правопорушенням проти адвокатської діяльності є втручання в діяльність захисника чи представника особи, вчинюване працівниками судових та правоохоронних органів з використанням службового становища. Наведене проявляється зокрема у безпідставному кримінальному переслідуванні адвокатів, незаконних обшуках у їх приміщеннях, допитах адвокатів в якості свідків, порушеннях гарантій професійної таємниці, а також інших порушеннях, пов'язаних з втручанням у правові позиції адвокатів.

Підтвердженням вкрай низької ефективності розслідування кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності є мізерна кількість направлених до суду кримінальних проваджень з обвинувальними актами, усталена практика закриття таких кримінальних проваджень та непритягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, а також епізодичні обвинувальні вирoki.

В роботі виокремлено кримінологічно значущі властивості кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у сфері адвокатської діяльності: 1) наявність особливого суб'єкта – адвоката, який здійснює професійну діяльність на підставах та в порядку, передбачених законом; 2) вчинення кримінальних правопорушень в межах правовідносин, пов'язаних зі здійсненням професійної діяльності щодо захисту, представництва та інших видів правничої допомоги клієнту; 3) наявність у злочинців професійних знань, умінь і навичок у сфері

юриспруденції, а також практичного досвіду їх застосування, що обумовлює підвищену суспільну небезпеку вчинюваних кримінальних правопорушень та створює серйозні перешкоди у їх виявленні, фіксації, розкритті та розслідуванні.

Встановлено, що чинне кримінальне законодавство не оперує категорією «кримінальні правопорушення у сфері адвокатської діяльності». В якості спеціального суб'єкта кримінального правопорушення адвокат фігурує лише у двох статтях КК України – ст. ст. 358 та 400¹ кодексу. Наряду з цим у роботі доведено, що коло кримінальних правопорушень, які можуть вчинятися адвокатами, є набагато ширшим.

У якості типового кримінального правопорушення адвокатів визначено шахрайство та виділено дві основні його форми: 1) адвокат шляхом обману чи зловживання довірою отримує кошти за правничу допомогу, яку взагалі не збирається надавати; 2) адвокат шляхом обману чи зловживання довірою отримує грошові кошти в якості неправомірної вигоди нібито для передачі службовій особі на подальше вчинення (невчинення) в інтересах клієнта певної дії або прийняття (неприйняття) певного рішення.

Акцентовано увагу на загрозливій тенденції широкого втягнення адвокатів у корупційні відносини з правоохоронними, судовими та іншими державними органами, у яких адвокат виступає в якості посередника, сполучної ланки між отримувачем правничої допомоги (клієнтом) і службовою особою, уповноваженою приймати відповідні рішення.

Окремої уваги приділено кримінологічній характеристиці участі адвокатів у діяльності організованих злочинних угруповань, яка полягає у забезпеченні правового та організаційного супроводу їх незаконної діяльності. Доведено, що на відміну від епізодичної корупції, що може мати ситуативний характер, участь адвоката в організованій злочинності передбачає тривалу, системну і багатоаспектну взаємодію з іншими учасниками злочинної діяльності.

У роботі охарактеризовано детермінаційний комплекс злочинності у сфері адвокатської діяльності, у тому числі чинники соціально-економічного,

соціально-психологічного, організаційно-правового та віктимологічного характеру, обумовлені як об'єктивними протиріччями, так і суб'єктивним ставленням адвоката до здійснення професійних обов'язків, яке не відповідає закону.

Виокремлено, що системоутворюючою детермінантою кримінальних правопорушень проти адвокатів є феномен їх ототожнення з клієнтами, що набув особливої гостроти в умовах воєнного стану.

Вперше запропоновано цілісну систему заходів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності, включаючи правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні компоненти, наведено конкретні шляхи підвищення ефективності запобіжної діяльності.

У дослідженні підсумовано, що спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності є складовою системи протидії злочинності, спрямованою на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов, які детермінують як посягання на професійну діяльність адвокатів, їх життя, здоров'я, честь, гідність і майно, так і кримінально карані діяння адвокатів, вчинені під час надання правничої допомоги. Його ефективність визначається не лише суворістю кримінально-правових норм, а й залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів запобігання, належного нормативного забезпечення та врахування специфіки адвокатської діяльності як ключового елементу механізму забезпечення прав і свобод людини.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, адвокатська діяльність, злочинність, запобігання злочинності, криміналізація, втручання в діяльність захисника чи представника особи, кримінальні правопорушення проти правосуддя, кримінальні провадження, кримінальне правосуддя, правнича допомога, правосуддя.

ABSTRACT

Veresiuk O.V. Advocacy as a Subject of Criminological Research. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining of Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law (field of knowledge 08 – Law). – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2026.

The dissertation is an independent and completed scientific work presenting a comprehensive study of the criminological aspects of advocacy.

The study establishes that the problem of criminological research on advocacy has not previously been addressed at the dissertation or monographic level, while existing studies mainly focus on criminal law and forensic aspects of combating criminal offenses provided for in Articles 397–400 of the Criminal Code of Ukraine and objectively do not cover most relevant aspects of the issue under consideration. The absence of unified approaches to determining the strategy and tactics for preventing criminal offenses in the field of advocacy has also been identified.

It has been established that advocacy, being one of the most important components of the mechanism for ensuring human rights and freedoms, under unfavorable conditions is exposed to various criminogenic factors and therefore becomes subject to criminalization. Based on the criminological understanding of this concept, the criminalization of advocacy is considered as a process of penetration of criminal forms of behavior into the sphere of providing professional legal assistance.

For the first time, the dissertation formulates the concept of crime in the field of advocacy and provides a criminological classification of the criminal offenses constituting this phenomenon.

Taking into account the traditional doctrinal approach to understanding crime, as well as the statutory definition of advocacy, crime in the field of advocacy is defined as a system of criminal offenses encroaching upon the legally established procedure for carrying out professional activities related to defense, representation, and provision of other types of legal assistance to clients.

It is substantiated that although this segment of crime does not occupy a significant share in the overall crime structure, it is characterized by an increased degree of social danger, as it infringes upon the institutional guarantees of justice, the principle of adversarial proceedings, and the right to professional legal assistance.

Furthermore, it has been established that the sphere of advocacy most susceptible to criminalization is that related to the defense of suspects and accused persons in criminal proceedings. This is confirmed both by law enforcement and judicial practice and by the results of surveys conducted among attorneys.

Taking into account the fundamental duality of the problem of criminalization of advocacy, two separate categories of criminal offenses in the field of advocacy have been identified: (1) criminal offenses against advocacy, i.e., criminal offenses violating guarantees of professional advocacy and impeding attorneys in providing legal assistance; and (2) criminal offenses committed by attorneys in the field of advocacy, i.e., offenses committed during and in connection with defense, representation, and provision of other types of legal assistance to clients.

Within the array of criminal offenses committed by attorneys, the following groups have been distinguished: (1) criminal offenses committed by attorneys against their clients; and (2) criminal offenses committed by attorneys in the interests of clients through unlawful methods.

The results of the study confirmed both the high latency of criminal offenses against advocacy and the extremely low effectiveness of their investigation.

The factors contributing to high latency include: commission of a significant proportion of such acts under conditions of non-obviousness; professional knowledge and skills of offenders enabling them to disguise unlawful conduct as legitimate procedural actions and complicating their criminal law assessment; corporate solidarity among judges and law enforcement officials aimed at preventing disclosure of criminal acts against advocacy; a high level of corruption among judges and law enforcement officers; and systemic deficiencies in the activities of pre-trial investigation bodies during the registration and investigation of criminal offenses against advocacy.

The thesis further develops and substantiates the proposition that the most typical criminal offense against advocacy is interference with the activities of a defense counsel or representative of a person committed by judicial and law enforcement officials through abuse of official position. Such interference manifests itself, *inter alia*, in unfounded criminal prosecution of attorneys, unlawful searches of their premises, interrogation of attorneys as witnesses, violations of attorney-client privilege, and other infringements related to interference with attorneys' legal positions.

The extremely low effectiveness of investigating criminal offenses against advocacy is evidenced by the negligible number of criminal proceedings referred to court with indictments, the established practice of closing such proceedings without bringing perpetrators to criminal liability, and the sporadic nature of convictions.

The dissertation identifies criminologically significant characteristics of criminal offenses committed by attorneys in the course of advocacy: the presence of a special subject of the offense – an attorney carrying out professional activities in accordance with the law; commission of criminal offenses within legal relations associated with defense, representation, and provision of legal assistance; and possession by offenders of professional legal knowledge, skills, and practical experience, which increases the social danger of such offenses and creates substantial obstacles to their detection, recording, disclosure, and investigation.

It has been established that current criminal legislation does not operate with the category of “criminal offenses in the field of advocacy.” An attorney as a special subject of a criminal offense is mentioned only in Articles 358 and 400¹ of the Criminal Code of Ukraine. At the same time, the dissertation proves that the range of criminal offenses that may be committed by attorneys is significantly broader.

Fraud has been identified as a typical criminal offense committed by attorneys, and two principal forms thereof have been distinguished: (1) an attorney obtains funds through deception or abuse of trust for legal assistance that he or she never intended to provide; and (2) an attorney obtains money through deception or abuse of trust as an unlawful benefit allegedly intended for transfer to a public official in

exchange for performing or refraining from performing certain actions or making particular decisions in the client's interests.

The study emphasizes the alarming tendency of widespread involvement of attorneys in corrupt relationships with law enforcement agencies, courts, and other public authorities, where the attorney acts as an intermediary linking the recipient of legal assistance with an official authorized to make relevant decisions.

Particular attention is devoted to the criminological characteristics of attorneys' participation in organized criminal groups, which consists in providing legal and organizational support for their unlawful activities. It is proved that, unlike episodic corruption, which may be situational in nature, an attorney's involvement in organized crime presupposes long-term, systematic, and multifaceted interaction with other participants in criminal activity.

The dissertation characterizes the system of determinants of crime in the field of advocacy, including socio-economic, socio-psychological, organizational-legal, and victimological factors conditioned both by objective social contradictions and by an attorney's subjective attitude toward professional duties that does not comply with legal requirements.

It is emphasized that the system-forming determinant of criminal offenses against attorneys is the phenomenon of identifying attorneys with their clients, which became particularly acute under martial law.

For the first time, a comprehensive system of general social and special criminological measures aimed at preventing crime in the field of advocacy has been proposed. This system includes legal, organizational and managerial, information and analytical, as well as victimological components, and identifies specific ways to enhance the effectiveness of preventive activities.

The study concludes that special criminological prevention of criminal offenses in the field of advocacy constitutes a component of the overall system of crime prevention aimed at identifying, neutralizing, and eliminating the causes and conditions determining both encroachments upon professional advocacy, as well as

criminally punishable acts committed by attorneys in the course of providing legal assistance.

Its effectiveness is determined not only by the severity of criminal law provisions but also by the coordinated actions of all subjects involved in prevention, adequate regulatory support, and consideration of the specific nature of advocacy as a key element of the mechanism for ensuring human rights and freedoms.

Key words: attorney, bar, advocacy, crime, crime prevention, criminalization, interference with the activities of a defense counsel or representative of a person, criminal offenses against justice, criminal proceedings, criminal justice, legal assistance, justice.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Вересюк О. В. Захист адвокатської діяльності у світлі європейських стандартів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. Вип. 6 (65). С. 67-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2025.13>

2. Вересюк О. В. Проблеми міжнародно-правового захисту адвокатської діяльності. *Juris Europensis Scientia*. 2025. Вип. 6. С. 58-62. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.11>

3. Вересюк О. В. Стан наукової розробленості проблеми протидії кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 1. С. 211-214. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-1/45>

4. Вересюк О. В. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 3. С. 314-316. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-3/68>

5. Вересюк О.В. Кримінальні правопорушення адвокатів як кримінологічна проблема. *Правові новели*. 2026. № 28. С. 275-280 DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2026.28.35>

6. Вересюк О.В. Ототожнення адвоката з клієнтом в системі детермінант кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2026. Вип. 1. С. 288-292. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2026.50>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати:

7. Вересюк О. В. Окремі кримінологічні аспекти посягань на адвокатів в Україні: сучасний стан, тенденції та шляхи протидії. *Чорноморські наукові студії*: XI Всеукраїн. мультидисциплінарна конф. з міжнар. участю (м. Одеса,

23 трав. 2025 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 21-24. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/406>

8. Вересюк О. В. Кримінологічне значення міжнародних стандартів захисту адвокатів у національному праві. *Сучасні тенденції розвитку економіки, фінансів, обліку та права* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ізмаїл, 23 трав. 2025 р.). Ізмаїл : ЦФЕНД, 2025. С. 118-120. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/05/23.html>

9. Вересюк О. В. Кримінологічний аспект захисту професійної діяльності адвокатів у період дії воєнного стану. *Соціально-економічний стан в умовах воєнного часу* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 31 трав. 2025 р.) / Східноєвропейський центр наукових досліджень; Research Europe. Суми, 2025. С. 127-130. DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250531>

10. Вересюк О. В. До питання превентивної стратегії захисту адвокатів від кримінальних посягань. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, управління та права в сучасних умовах* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 31 трав. 2025 р.). Житомир : ЦФЕНД, 2025. С. 87-89. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/05/31.html>

11. Вересюк О. В. Запобігання кримінальним посяганням на професійну діяльність адвокатів у контексті міждисциплінарного підходу. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Полтава, 13-14 черв. 2025 р.). Одеса : Молодий вчений, 2025. С. 72-75. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/book/140>

12. Вересюк О. В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинності у сфері адвокатської діяльності. *Актуальні питання розвитку науки та освіти* : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 9-10 квіт. 2026 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2026. С. 57-59. URL: <http://www.lviv-forum.inf.ua/save/2026/9-10.04/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>

13. Вересюк О. В. Проблеми детермінації кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. *Сучасні тенденції розвитку правової системи* :

матеріали наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 10-11 квіт. 2026 р.). Одеса : Молодий вчений, 2026. С. 66-69.

14. Вересюк О. В. Корупційні кримінальні правопорушення адвокатів: кримінологічні проблеми сучасного етапу. *Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22 квіт. 2026 р.) : у 2-х т. / за заг. ред. С. Ківалова ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2026. Т. 1. С. 550-553. URL: <https://hdl.handle.net/11300/33280> ; DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.33280>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	13
1.1. Стан наукової розробленості кримінологічних проблем адвокатської діяльності.....	13
1.2. Адвокатська діяльність: поняття, зміст, організаційно-правове регулювання та проблеми захисту прав адвокатів і забезпечення гарантій адвокатської діяльності.....	27
1.3. Захист прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності: міжнародно-правовий вимір.....	45
Висновки до першого розділу.....	60
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО АНАЛІЗУ УЗАГАЛЬНЕНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА КОНКРЕТНИХ КЕЙСІВ	63
2.1. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності	63
2.2. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у сфері адвокатської діяльності	95
Висновки до другого розділу.....	129
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	133

3.1. Детермінація злочинності у сфері адвокатської діяльності.....	133
3.2. Загальносоціальне запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності.....	146
3.3. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності.....	163
Висновки до третього розділу.....	177
ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	187
ДОДАТКИ	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВКДКА – Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄРАУ – Єдиний реєстр адвокатів України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КДКА – кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури

КЗпП України – Кодекс законів про працю України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

НААУ – Національна асоціація адвокатів України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

ООН - Організація Об'єднаних Націй

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

ТЦК та СП – територіальний центр комплектування та соціальної підтримки

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ст. – стаття

ч. – частина

п. – пункт

абз. – абзац

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Статтею 3 Конституції України [110] людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку визнано в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини визначено головним обов'язком держави.

Важливою гарантією забезпечення прав і свобод людини виступає гарантоване ст. 59 Конституції України право кожного громадянина на професійну правничу допомогу, у тому числі безоплатну, у визначених законом випадках. Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє незалежна адвокатура (ст. 131² Конституції України).

З метою забезпечення належної реалізації права громадянина на професійну правничу допомогу чинним законодавством передбачено систему умов та гарантій її безпечного та якісного надання, закріплено систему вимог до адвокатів, положень щодо їх доброчесності, а також порядок та умови притягнення останніх до відповідальності.

Однак, як свідчать матеріали правоохоронної та судової практики, звіти, заяви та рішення органів адвокатського самоврядування, а також дані наукових досліджень, реальністю залишаються як систематичні порушення професійних прав адвокатів та гарантій їх діяльності, так і вчинення самими адвокатами дисциплінарних проступків та кримінальних правопорушень.

У зв'язку з цим, питання запобігання та протидії як кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів, так і кримінальним правопорушенням, що вчиняються самими адвокатами у сфері їх професійної діяльності, потребують комплексного кримінологічного дослідження.

Незважаючи на актуальність проблеми, у сучасній вітчизняній кримінологічній науці відсутні комплексні дослідження щодо проблематики злочинності у сфері адвокатської діяльності, і чіткого концептуального обґрунтування ця проблема не отримала.

Дослідженню питань забезпечення законності і протидії протиправним проявам у сфері адвокатської діяльності приділено уваги в роботах Л.І. Аркуші, А.М. Бабенка, Д.О. Балобанової, Н.М. Бакаянкової, Н.В. Вербицької, Т.Б. Вільчик, В.В. Власюка, В.М. Дрьоміна, О.Г. Кальмана, Н.Ю. Карпової, І.О. Кісліциної, М.Г. Коротюка, Г.В. Логвинського, І.П. Міщук, А.О. Мороза, Л.М. Москвич, Л.М. Палюх, В.О. Святоцької, Є.Л. Стрельцова, Т.Є. Тичини, Л.В. Трушківської, І.В. Федорончука, О.О. Храпенко, Д.М. Цехана, М.В. Шепітька та інших дослідників.

Здобутки цих вчених створюють методологічне підґрунтя для ефективного дослідження означеної проблематики, і можуть бути покладені в основу кримінологічного дослідження.

Утім, комплексні кримінологічні проблеми адвокатської діяльності ще не були предметом досліджень дисертаційного рівня.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021, Стратегії Національної асоціації адвокатів України на 2021-2025 роки, затвердженої рішенням Ради адвокатів України від 02.07.2021 № 38, Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, передбачених Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженою постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 № 12-21, узгоджується із засадничими положеннями, визначеними в Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектора безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленому Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, та виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Кримінальні

процесуальні та кримінологічні механізми забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність у період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» на 2026–2030 роки, що підтверджує актуальність та цінність таких напрацювань. Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 09 листопада 2022 року, протокол № 2 (уточнено 15 жовтня 2025 року, протокол № 3).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмету та об'єкту дослідження. *Метою* роботи є комплексне кримінологічне дослідження адвокатської діяльності та розроблення системи заходів запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності.

Відповідно до поставленої мети у дисертації сформульовано наступні *завдання*:

- вивчити стан наукової розробленості предмету дослідження;
- розкрити поняття, зміст, організаційно-правове регулювання адвокатської діяльності, а також проблеми захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності;
- дослідити міжнародно-правові стандарти захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності та стан їх імплементації у національне законодавство;
- надати кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності;
- надати кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у сфері адвокатської діяльності;
- виокремити та дослідити причини та умови злочинності у сфері адвокатської діяльності;

- проаналізувати основні напрями загальносоціального запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності;
- дослідити та запропонувати ефективні механізми спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності.

Об'єктом дослідження є система суспільних відносин у сфері адвокатської діяльності.

Предметом дослідження є злочинність у сфері адвокатської діяльності, її причини та умови, а також система заходів щодо її запобігання.

Методи дослідження обрано з огляду на поставлену мету, об'єкт і предмет дослідження. Під час підготовки роботи використовувалися загальнонаукові та спеціальні наукові методи, необхідні для досліджень у правовій та кримінологічній науках.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить загальнонауковий діалектичний метод, який використано для аналізу сутності загальносоціальних процесів, що обумовлюють і супроводжують криміналізацію адвокатської діяльності (підрозділи 2.1, 2.2 та 3.1).

За допомогою методів теоретичного аналізу й синтезу (індукція, дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, класифікація) проаналізовано наукові погляди на проблему кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності (підрозділи 1.1, 2.1 та 2.2), досліджено чинне законодавство, що регулює питання їх запобігання (підрозділи 1.2, 1.3, 3.2 та 3.3), визначено та проаналізовано основні сегменти злочинності у сфері адвокатської діяльності (підрозділи 2.1 та 2.2). Формально-логічний метод застосовано для тлумачення та розмежування основних понять і категорій досліджуваного явища (підрозділи 1.2, 2.1 та 2.2), системно-структурний – для визначення основних детермінант і закономірностей злочинності у сфері адвокатської діяльності (підрозділ 3.1). Логіко-юридичний та порівняльно-правовий методи дозволили здійснити аналіз нормативно-правових актів України та актів міжнародного законодавства (підрозділи 1.2, 1.3, 3.2 та 3.3). Статистичний метод використано при оцінці показників офіційної відомчої статистики правоохоронних органів

України (підрозділи 2.1 та 2.2). Соціологічний метод використано для вивчення думок адвокатів щодо стану злочинності у сфері адвокатської діяльності та ефективності її запобігання.

Наукова аргументація дослідження базується на теоретичних висновках і положеннях, обґрунтованих сучасними розробками в галузі кримінології, кримінального права, інших галузей права, психології, соціології, філософії.

Емпіричну базу дослідження становлять: дані офіційної статистичної звітності, відомості про практичну діяльність правоохоронних органів за 2020-2025 роки, звіти та інша інформація органів адвокатського самоврядування та міжнародних адвокатських організацій, вивчення і узагальнення судової практики, інформація, опублікована органами прокуратури, Національної поліції України, НАБУ, ДБР, результати опитування і анкетування 148 адвокатів.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що воно є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням кримінологічних проблем адвокатської діяльності.

Науковою новизною відзначаються наступні положення:

у перше:

- надано визначення злочинності у сфері адвокатської діяльності як системи кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений законом порядок здійснення професійної діяльності із захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнтам;

- розроблено поглиблену кримінологічну класифікацію та кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності та кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами під час та у зв'язку зі здійсненням захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту, розкрито причини їх високої латентності та низької ефективності розслідування;

- охарактеризовано детермінаційний комплекс злочинності у сфері адвокатської діяльності, у тому числі чинники соціально-економічного,

соціально-психологічного, організаційно-правового та віктимологічного характеру, обумовлені як об'єктивними протиріччями, так і суб'єктивним ставленням адвоката до здійснення професійних обов'язків, яке не відповідає закону;

- запропоновано цілісну систему заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності, включаючи правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні компоненти, наведено конкретні шляхи підвищення ефективності запобіжної діяльності;

удосконалено:

- наукові розробки щодо поняття, змісту, організаційно-правового регулювання адвокатської діяльності, а також проблем захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності;

- розробку системи заходів загальносоціального характеру, спрямованих на нейтралізацію комплексу причин та умов поширення кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності;

набули подальшого розвитку:

- узагальнення щодо стану наукової розробленості проблеми кримінологічного вивчення адвокатської діяльності;

- наукові розробки щодо системи міжнародно-правових стандартів запобігання порушенням професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності та стану їх імплементації у національне законодавство.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться у роботі, можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства щодо захисту прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності та запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності;

- у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у запобіганні злочинності у сфері адвокатської діяльності;

- у науковій роботі – для подальших наукових розробок кримінологічних проблем адвокатської діяльності;

- у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», «Адвокатура та адвокатська діяльність», «Адвокатська етика», спеціальних курсів «Кримінологічні теорії, емпіричні дослідження та превентивні практики», «Детермінація злочинності в Україні», «Запобігання корупційним правопорушенням», «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності», під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-дослідній і навчальній роботі студентів та курсантів.

Апробація результатів дисертації. Дисертаційне дослідження обговорено на засіданнях кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення та висновки дисертації оприлюднено автором у виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Чорноморські наукові студії» (23.05.2025, м. Одеса. Львів – Торунь); «Сучасні тенденції розвитку економіки, фінансів, обліку та права» (Ізмаїл, 23 травня 2025 р.); «Соціально-економічний стан в умовах воєнного часу» (Суми, 31 травня 2025р.); «Актуальні проблеми економіки, фінансів, управління та права в сучасних умовах» (Житомир, 31 травня 2025 р.); «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів» (м. Полтава, 13-14.06.2025); «Актуальні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 9-10 квітня 2026р.); «Сучасні тенденції розвитку правової системи» (м. Ужгород, 10-11 квітня 2026 р.); «Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики» (м. Одеса, 22 квітня 2026 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 14 наукових публікаціях, з яких 6 – статті, опубліковані у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 8 – тези доповідей, оприлюднених у збірниках наукових праць і матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку

використаних джерел (237 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку, з яких основного тексту – 182 сторінки, а також додатки на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Стан наукової розробленості кримінологічних проблем адвокатської діяльності

Ефективне функціонування інституту адвокатури в Україні є важливою запорукою забезпечення законності і правопорядку у державі, додержання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

Необхідність наукової розробки проблем запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів обумовлена вимогами як національного законодавства, так і міжнародно-правових актів, а також підтверджується матеріалами правоохоронної і судової практики та заявами (рішеннями) органів адвокатського самоврядування щодо систематичних порушень професійних прав адвокатів та гарантій їх діяльності.

Крім того, окремою кримінологічною проблемою, що потребує наукового та практичного вирішення, є кримінальні правопорушення, що вчиняються недобросовісними представниками адвокатської спільноти під час провадження власної професійної діяльності і завдають суттєвої шкоди інтересам їх власних клієнтів, протилежної сторони, а також, підриваючи авторитет адвокатської професії, правосуддю в цілому.

У той же час, у вітчизняній кримінології на дисертаційному та монографічному рівнях відсутні комплексні роботи, присвячені кримінологічному вивченню кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності адвокатів та проблемам їх запобігання і протидії.

Фактично, єдиною дисертаційною роботою кримінологічного спрямування є дослідження І.В. Федорончука «Кримінологічна характеристика та запобігання втручанню у діяльність захисника чи представника особи» [216].

Автором констатовано, що тематика втручання у діяльність захисника чи представника особи у кримінологічному вимірі протягом тривалого часу

залишається малодослідженою, а основний приріст наукових знань у цій сфері відбувається навколо кримінально-правової, процесуальної, криміналістичної та соціально-правової характеристики цього кримінального правопорушення.

У роботі проаналізовано історичний розвиток юридичної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи, від перших згадок про інститут представництва у національному праві до теперішнього часу. Розглянуто сучасні проблеми законодавчого захисту адвокатів, та правозастосовної діяльності.

Дослідником відзначено стабільно високу кількість зареєстрованих фактів вчинення кримінально-протиправних діянь проти захисників та представників осіб під час надання ними правової допомоги, а на цьому тлі – вкрай невелику кількість обвинувальних вироків, що, на думку автора, пояснюється неефективністю положень ст. 397 КК України в чинній редакції та вадами правозастосовної практики.

Обґрунтовується, що істотний вплив на поширення проявів втручання в діяльність захисника та представника особи справляють такі детермінанти, як правовий нігілізм, недосконалість національного законодавства, високий рівень корупції і надмірна навантаженість співробітників правоохоронних і судових органів, наявність у них дискреційних повноважень, які використовуються в особистих цілях. На думку дисертанта, основним криміногенним фактором, який прямо чи опосередковано вплинув на інші детермінанти та кількісно-якісні параметри втручання в діяльність захисника чи представника особи, стало широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України.

На підставі вітчизняного досвіду, а також практики застосування кримінально-правових норм про захист прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності зарубіжних держав у роботі запропоновано низку загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання втручанням у діяльність захисника чи представника особи.

Окремі проблеми протидії кримінальним правопорушенням у сфері професійної діяльності адвокатів досліджувались, зазвичай, в контексті кримінально-правових аспектів боротьби з цим явищем.

Серед актуальних досліджень кримінально-правової спрямованості слід насамперед зазначити дисертаційні дослідження Н.В. Вербицької, В.В. Власюка, Н.Ю. Карпової, М.Г. Коротюка, Г.В. Логвинського, А.О. Мороза, Т.Є Тичини, І.П. Міщук та Л.В. Трушківської

Так, питанням соціальної обумовленості, юридичної природи, правової ефективності, можливостей подальшого вдосконалення законодавчої конструкції та практики застосування кримінально-правових норм, що забезпечують законну діяльність захисників та представників особи, присвячено дисертаційну роботу Н.В. Вербицької «Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо захисника чи представника особи» [32].

Автором удосконалено систему знань щодо видового та основного безпосереднього об'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 397-400 КК України, представлено нове кримінально-правове визначення насильства, проаналізовано співвідношення погрози або насильства щодо захисника чи представника особи з іншими нормами Особливої частини кодексу, обґрунтовано необхідність законодавчого забезпечення кримінально-правової охорони законних представників особи, запропоновано низку інших законодавчих змін, покликаних підсилити превентивні властивості ст. 398 КК України.

З означеною проблемою тісно пов'язана дисертаційна робота В.В. Власюка «Кримінально-правове забезпечення охорони діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги» [52]. Автором констатовано, що кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 397-400 КК України, дезорганізують роботу всієї системи правосуддя в Україні, посягають на права, свободи та законні інтереси усіх учасників правосуддя, заподіюючи ним та державі істотної шкоди та викликаючи недовіру до системи правосуддя у

частині забезпечення належного механізму надання правової допомоги та захисту від обвинувачення.

Визнаючи, що забезпечення охорони діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги в Україні не відзначається цілісним та системним характером, автором запропоновано конкретні шляхи вдосконалення як кримінального законодавства, так і практики його застосування. У той же час, спірною виглядає позиція дисертанта щодо необхідності виключення ст. ст. 397-400 з КК України з доповненням ст. ст. 343, 345, 347 та 348 кодексу вказівкою на захисника та представника особи, які здійснюють діяльність з надання правової допомоги.

Серед наявних робіт слід відзначити дисертаційне дослідження Н.Ю. Карпової «Злочини проти правосуддя, які пов'язані з обмеженням права особи на захист» [94].

За результатами визначення змісту та обсягу понять «право на захист», «правосуддя», «діяльність, яка сприяє здійсненню правосуддя», «особа, яка має право на захист», у роботі окреслено підсистему злочинів проти правосуддя, які пов'язані з обмеженням права особи на захист.

Автором визначено основні безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень, пов'язаних з обмеженням права особи на захист (ст. ст. 374, 397-400 КК України), уточнено коло суб'єктів цих кримінальних правопорушень та потерпілих, з урахуванням практики ЄСПЛ розроблено рекомендації щодо подальшої імплементації європейських правових стандартів у сфері забезпечення права на захист у кримінальне законодавство України.

У роботі М.Г. Коротюка «Кримінально-правова охорона адвокатської діяльності в Україні» [111] визначено особливості та межі кримінально-правової охорони адвокатської діяльності як важливої соціальної цінності, досліджено соціальну зумовленість криміналізації посягань на адвокатську діяльність, проаналізовано об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень, що посягають на адвокатську діяльність, розкрито специфіку механізму заподіяння шкоди компонентам об'єкта

кримінально-правової охорони, приділено уваги проблемам розмежування кримінальних та адміністративних правопорушень, що вчиняються у сфері адвокатської діяльності.

Автором запропоновано нову редакцію ст. ст. 374, 397, 398, 400 та 401 КК України, доповнення кодексу ст. 397¹ щодо криміналізації порушення адвокатської таємниці, посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 374, 397, 398, 399 КК України в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Комплекс теоретичних і практичних питань, пов'язаних з тематикою, що розглядається, досліджено у дисертації Г.В. Логвинського «Кримінально-правова характеристика посягання на захисника чи представника особи» [121]. У роботі достатньо детально проаналізовано законодавство зарубіжних держав про посягання на захисників та представників осіб, а також історію вітчизняного кримінального законодавства у цій сфері.

Автором запропоновано власне розуміння кримінально-правових гарантій прав захисника та представника особи від незаконного втручання, примушування, фізичного і психічного насильства та переслідування як системи взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють між собою та механізмом кримінально-правової охорони, наведено взаємозв'язок між недосконалістю нормативної конструкції відповідних статей КК України та їхнім неефективним практичним застосуванням.

Акцентуючи увагу на необхідності забезпечення кримінально-правових гарантій прав захисника та представника особи, автором запропоновано назву розділу XVIII КК України викласти у такій редакції: «злочини проти діяльності, пов'язаної зі здійсненням правосуддя чи правозахисної діяльності».

Формуванню науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення ст. 397 КК України та підвищення ефективності регуляторної функції кримінального законодавства у сфері захисту правомірної діяльності захисника та представника особи з надання правової допомоги присвячено дисертаційне дослідження А.О. Мороза «Кримінально-правове дослідження злочину

втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України)» [133]. Автором докладно розглянуто витoki та історію розвитку кримінально-правових норм на захист діяльності захисника та представника особи, проаналізовано об'єктивні, суб'єктивні та кваліфікуючі ознаки складу злочину, а також проблеми відмежування злочину, передбаченого ст. 397 КК України, від суміжних злочинів.

Важливим кримінально-правовим питанням протидії кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів присвячено дисертаційну роботу Т.Є. Тичини «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність захисника» [205]. Автором констатовано, що втручання в діяльність захисника чи представника, незважаючи на те, що до стадії винесення обвинувального вироку доходять лише одиниці відповідних кримінальних проваджень, є очевидно поширеним кримінальним правопорушенням.

У роботі висвітлено принципи та передумови криміналізації протиправного втручання в діяльність захисника. Зазначено, що соціальна зумовленість криміналізації цієї групи діянь детермінована насамперед негативними тенденціями стану правової культури громадян, деформацією їх правосвідомості, правовим інфантилізмом та правовим нігілізмом.

Кримінально-правовим аспектам протидії кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів присвячено і дисертаційні роботи І.П. Міщук «Кримінально-правова охорона життя та здоров'я захисника чи представника особи» [131] та Л.В. Трушківської «Кримінально-правова охорона особистих благ захисника чи представника особи у зв'язку з наданням ними правової допомоги (ст.ст. 398, 400 КК України)» [208].

Низку дисертаційних та монографічних досліджень вітчизняних вчених присвячено загальним і спеціальним проблемам відповідальності за кримінальні правопорушення проти правосуддя, складовою яких є і кримінальні правопорушення у сфері професійної діяльності адвокатів.

Серед них, насамперед, роботи В.А. Ахмедова «Протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України» [8], А.В. Воронцова «Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства» [55], О.І. Заліска «Правосуддя в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони» [74], Л.М. Палюх «Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя» [145] та інших дослідників. Усі ці праці є, безперечно, вагомим внеском у науково-теоретичну розробку проблем протидії кримінальним правопорушенням у сфері професійної адвокатської діяльності.

Особливо важливими для комплексного кримінологічного дослідження кримінальних правопорушень цієї категорії виглядають питання, порушені у дисертації С.С. Мірошніченка «Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії» [130].

На відміну від вищевказаних робіт, присвячених суто кримінально-правовим аспектам протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя, це дослідження має більш комплексний характер і виконане з позицій не лише кримінального права, а й кримінологічної науки.

Автор, визнаючи, що сучасний стан кримінологічної політики щодо запобігання та протидії злочинності у сфері правосуддя характеризується недосконалістю системи наукового, правового та організаційного забезпечення, слушно зазначає, що лише методологія комплексного системного дослідження проблем протидії злочинності може дати необхідні знання про такі явища і забезпечити впровадження отриманих результатів у практичну діяльність.

На підставі кримінологічного аналізу сучасного стану і тенденцій злочинності проти правосуддя автором зроблено висновок про необхідність удосконалення соціально-правового механізму протидії, оптимізації інтеграційних зв'язків між такими його елементами, як цілі, завдання, функції, методи діяльності, а також суб'єктним складом, запропоновано напрямки і форми оптимізації цих зв'язків, розроблено низку пропозицій та рекомендацій

щодо удосконалення теоретико-правових засад і практики реалізації державної політики протидії злочинності в цілому і у сфері правосуддя зокрема.

Протягом останніх років опубліковано низку наукових статей вітчизняних вчених, присвячених окремим аспектам протидії кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів. Це, насамперед, роботи В.М. Анчукової [5], Д.О. Балобанової [18; 19], Г.М. Зеленова [86], В.О. Меркулової [123], А.В. Решнюка [185], Ю.В. Христової [221; 222] та інших дослідників.

У вітчизняній правовій науці питання протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя розглядались і у криміналістичному аспекті. Праці криміналістичного спрямування можуть бути використані під час кримінологічного дослідження проблем адвокатської діяльності, у тому числі при кримінологічній характеристиці кримінальних правопорушень, вивченні особистості злочинців, мотивації злочинних дій, окресленні основних детермінант цього виду злочинності, а також при розробці системи заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності та заходів віктимологічної профілактики.

Так, у роботі М.В. Шепітька «Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» [229] проведено дослідження теоретико-методологічних засад формування системи протидії кримінальним правопорушенням у сфері правосуддя. Досліджено філософське, історичне, соціологічне та юридико-психологічне підґрунтя системи протидії цьому виду злочинності.

Поряд з цим, автором запропоновано структуру окремої криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, проаналізовано її елементи, виокремлено типові слідчі ситуації, у тому числі за способом вчинення кримінальних правопорушень, а також типові слідчі версії. У роботі надано характеристику способів вчинення кримінальних правопорушень, особистості злочинців, мотивів вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя тощо. Запропоновано створення

спеціального органу з розслідування злочинів проти правосуддя, а також Спеціального суду з розгляду кримінальних проваджень про правопорушення проти правосуддя.

Розгляду близьких за змістом питань присвячені і дослідження Я.С. Олійника «Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи» [141] та Д.Д. Русанівської «Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи» [189].

Так, в дисертаційній роботі Я.С. Олійника виокремлено та проаналізовано типові способи вчинення погрози та нанесення тілесних ушкоджень захиснику та представнику особи, діяльність якої пов'язана з наданням правової допомоги, наведено характеристику місця вчинення погрози або насильства та традиційні криміналістичні сліди, які можна виявити під час огляду місця події.

Автором окреслено типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи, визначено типові версії. Докладно розглянуто особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, напрямки використання спеціальних знань та особливості взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами під час розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи.

Дисертаційна робота Д.Д. Русанівської є комплексним дослідженням теоретичних та практичних основ методики розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи, у контексті сучасного стану кримінального процесуального законодавства та правоохоронної практики. Робота містить криміналістичну характеристику кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, а також практичні рекомендації щодо організації початкового етапу розслідування, проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань в умовах спрощеної процесуальної процедури досудового розслідування у формі дізнання.

Автором докладно проаналізовано особливості криміналістичної характеристики особи потерпілого (захисника, представника особи, законного

представника, які здійснюють правомірну діяльність, пов'язану з наданням правової допомоги), способи вчинення кримінального правопорушення, обстановку вчинення, місце, час, слідову картину, а також особу правопорушника.

Фактично єдиною роботою дисертаційного рівня, присвяченою особливостям кримінальної відповідальності адвокатів, є дисертаційна робота О.Д. Булгакової «Кримінальна відповідальність за представництво в суді без повноважень» [30].

У роботі підкреслено, що криміналізація представництва в суді без повноважень стала результатом проведення судової реформи в Україні, а її передумовами стало видання указів Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [178] та «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» [177].

Автором визначено зміст родового, видового та безпосереднього об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400¹ КК України, окреслено ознаки об'єктивної сторони представництва в суді без повноважень, охарактеризовано ознаки суб'єкта і особливості суб'єктивної сторони, сформульовано рекомендації та пропозиції щодо конкретизації кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень, а також щодо практики застосування ст. 400¹ КК України.

У той же час, на думку дослідниці, норма ст. 400¹ КК України побудована з порушенням як принципів законодавчої техніки, так і кримінального законодавства загалом. Вказано, що ця норма утворює невиправдану конкуренцію з підрубкою документів. Зазначено, що покарання у виді позбавлення волі за такі діяння є занадто суворим і не відповідає суспільній небезпеці посягання.

У зв'язку з цим, автором запропоновано низку пропозицій щодо її вдосконалення, у тому числі зміну назви статті на «зловживання адвокатом своїм процесуальним становищем», встановлення кримінальної

відповідальності за умисне одночасне представництво в суді адвокатом двох протилежних сторін судового процесу або умисне вчинення дій на користь протилежної сторони, доповнення диспозиції статті вказівкою на завдану істотну шкоду, а також зменшення строку покарання.

Слід зазначити, що доповнення КК України статтею 400¹ викликало достатньо скептичну реакцію наукового і адвокатського співтовариства.

Так, сумніви у доцільності введення кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень висловлено у роботах низки авторів, у тому числі Козлюк М.В. «Окремі проблемні питання представництва в суді без повноважень (ст. 400¹ КК України). Огляд судової практики» [105], Д.О. Балобанової «Порушення вимог теорії криміналізації при впровадженні кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень (ст. 400¹ КК України) [21], К.К. Дорошенка «Кримінальна відповідальність за представництво в суді без повноважень: питання необхідності та ризиків запровадження» [66], О.В. Кришевич «Шахрайство під час представництва в суді маломобільних груп мігрантів особами без повноважень (кримінально-правові аспекти правосуддя)» [119] тощо.

Окремі проблеми кримінальної відповідальності адвокатів розглянуто в роботі Щербанюк О.В. та Остафійчук Л.А. «Юридична відповідальність адвоката» [231].

Авторами розглянуто певні особливості кримінального провадження щодо адвоката, у тому числі повідомлення про підозру, затримання і обрання запобіжного заходу, обшуку, допиту адвоката тощо. Зазначається, що теоретично адвокатом може бути вчинено широкий спектр кримінальних правопорушень. У роботі наводяться різноманітні критерії класифікації кримінальних правопорушень, що вчиняються адвокатами: професійні та непрофесійні, основні (власне, адвокатські) та супутні, загальні та спеціальні тощо.

Окремо розглянуто особливості кримінальної відповідальності за ст. 400¹ КК України, яка визначає адвоката як спеціального суб'єкта кримінального

правопорушення – за завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а також умисне невнесення адвокатом до ордера відомостей щодо обмеження повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги.

Торкаючись питання запобігання несумлінній діяльності адвоката, автори вказують на доцільність та обґрунтованість доповнення КК України спеціальною статтею, яка передбачатиме відповідальність за фальсифікацію доказів, що відповідатиме сучасним тенденціям розвитку кримінального законодавства зарубіжних країн.

В цілому, автори доходять висновку, що особливості кримінальної відповідальності адвоката полягають не лише в наявності системи гарантій його професійної діяльності (особливий порядок кримінального провадження), а й в необхідності закріплення правових засобів, які б запобігали випадкам несумлінної діяльності адвокатів.

Протягом останніх років підготовлено низку дисертаційних досліджень, присвячених концептуальним проблемам інституту адвокатури і адвокатської діяльності. Ці роботи безпосередньо не спрямовані на наукове вирішення суто кримінологічних проблем, проте в них аналізуються загальні засади адвокатської діяльності, її принципи, визначається поняття та зміст адвокатської діяльності. Докладно розкриваються проблеми правового статусу адвокатів, їх професійних прав, обов'язків, гарантій і механізмів їх практичної реалізації. Увагу приділено і низці теоретичних і практичних проблем професійної відповідальності адвокатів, у тому числі дисциплінарної, цивільної, адміністративної та кримінальної.

В цілому, ці роботи здатні слугувати певним теоретичним підґрунтям розробки кримінологічних основ вивчення та запобігання злочинності у сфері професійної адвокатської діяльності.

Так, виробленню концепції функціональних та організаційних основ адвокатури України як характеристик, що визначають її головні цінності, принципи, основоположні інститути і норми, присвячено дисертаційну роботу

Н.М. Бакаянної «Функціональні та організаційні основи адвокатури України» [15].

Автором досліджено поняття та структуру основ адвокатури, проаналізовано їх функціональні та організаційні аспекти. Надано авторське визначення принципів адвокатури, визначено їхню систему і співвідношення з основами адвокатури. У роботі обґрунтовано необхідність виокремлення науки про адвокатуру – адвокатології, визначено її предмет, систему, структуру та методологію. Під адвокатологією запропоновано розуміти сукупність інформації, яка стосується діяльності адвокатів та організації адвокатури, що систематизується та аналізується на предмет виявлення та вирішення проблемних питань організації адвокатської спільноти, вироблення концепцій щодо удосконалення адвокатської діяльності з надання правової допомоги.

Особливої уваги в роботі приділено дослідженню функцій адвокатури. Визначено, що основною функцією адвокатури є надання правової допомоги, а додатковими – участь у формуванні визначених законодавством органів та у здійсненні ними повноважень.

Окремий підрозділ роботи присвячено організаційним питанням професійної відповідальності адвокатів, дослідженню низки проблем їх дисциплінарної, цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

За наслідками дослідження представлено низку нових наукових висновків щодо організаційних та функціональних основ адвокатури України, внесено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Комплексному дослідженню теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із правовою регламентацією та функціонуванням інституту адвокатури у країнах ЄС та в Україні, присвячено дисертаційне дослідження Т.Б. Вільчик «Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України» [50].

Автором запропоновано концепцію, відповідно до якої інститут адвокатури України повинен стати однією з провідних структур у механізмі

правозахисту, здатною контролювати дотримання органами державної влади прав і законних інтересів людини.

Виходячи з основних позитивних тенденцій, виявлених у законодавстві країн ЄС, визначено необхідність закріплення у законодавстві України низки положень, спрямованих на вдосконалення механізмів забезпечення незалежності адвокатів, зміцнення гарантій їх захищеності, у тому числі шляхом прирівняння статусу адвоката до статусу судді в частині кримінально-правової охорони його професійних прав та притягнення до відповідальності.

Дисертаційну роботу В.О. Святоцької «Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження» [193] присвячено формуванню доктринальної моделі адвокатури, яка базується на ідеальних стандартах організації та діяльності цього інституту.

В якості важливого напрямку вітчизняної адвокатології автором виокремлено адвокатську стандартологію, яка має на меті створення найкращої, еталонної моделі організації та професійної діяльності окремих адвокатів, адвокатських об'єднань, спілок, органів адвокатського самоврядування, а також інституту адвокатури загалом. Виділено сутнісні ознаки, характеристики і систему стандартів організації та професійної діяльності адвокатури, класифіковано джерела їх закріплення, виокремлено суб'єкти їх ухвалення і забезпечення, окреслено національні особливості стандартизації адвокатури в Україні у зіставленні зі стандартами інших країн.

Комплекс важливих теоретичних і практичних питань розглянуто у дисертаційній роботі О.О. Козлова «Організаційно-правові засади реалізації гарантій адвокатської діяльності» [104].

У роботі підкреслено, що виконання найважливішої для адвокатури функції, надання правничої допомоги, є можливим лише за наявності розвинутої системи гарантій адвокатської діяльності та запровадження дієвих механізмів їх реалізації. Підкреслено, що умовами, необхідними для втілення у життя гарантій адвокатської діяльності, є наявність: 1) якісної складової нормативно-правових актів; 2) механізму забезпечення суворого додержання

гарантій всіма державними та недержавними суб'єктами та невідворотності відповідальності за їх порушення.

Автором докладно розглянуто проблему порушення гарантій адвокатської діяльності, особливо в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. Обґрунтовано необхідність поширення гарантій адвокатської діяльності, що стосуються життя та здоров'я, майна, честі та гідності адвокатів, на їх помічників і стажистів у зв'язку з виконанням ними доручень адвокатів, пов'язаних з наданням правничої допомоги.

Дослідження усіх вказаних авторів мають важливе наукове та практичне значення і становлять теоретичну базу дослідження проблем запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері професійної адвокатської діяльності.

На цей час вітчизняною правовою наукою фактично не досліджено цей сегмент злочинності, не розкрито її стан, структуру, динаміку і інші кількісно-якісні характеристики, особистість злочинців, не виокремлено детермінанти (чинники) її виникнення та поширення.

Відповідно, не напрацьовано і єдиних підходів до визначення стратегії і тактики запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері професійної діяльності адвокатів.

У зв'язку з цим, цілісне кримінологічне дослідження кримінальних правопорушень у сфері професійних прав адвокатів є актуальним як для теорії правової науки, так і для практики.

1.2. Адвокатська діяльність: поняття, зміст, організаційно-правове регулювання та проблеми захисту прав адвокатів і забезпечення гарантій адвокатської діяльності

Статтею 3 Конституції України визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії

визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Для реалізації цих положень ст. 59 Конституції України визначено, що кожен має право на професійну правничу допомогу, у тому числі безоплатну, у випадках, визначених законом. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Як і інші конституційні права і свободи громадянина, право кожного на професійну правничу допомогу не може бути обмежене (ст. 64 Конституції України).

У Конституції України закріплюється мета діяльності адвокатури і принципи її незалежності, а адвокат визначається основним суб'єктом надання професійної правничої допомоги. Так, згідно зі ст. 131² Конституції України, для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, чия незалежність гарантується. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Таким чином, слід погодитись з тим, що саме адвокатура, будучи важливим правовим інститутом будь-якої розвинутої цивілізованої країни, перебуває на варті захисту прав та свобод особи [18, с. 1.95]. При цьому, як слушно зазначається в літературі, інститут адвокатури є комплексним проявом як державного, так і суспільного інтересу, оскільки саме через адвокатуру й завдяки їй правова держава реалізує можливість забезпечення своїм громадянам їхніх прав і свобод [49, с. 62].

Важливе значення інституту адвокатури в Україні підкреслюється і конституційним положенням, згідно з яким засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності визначаються законом (п. 14 ч. 1 ст. 92, ч. 3 ст. 131² Конституції України).

В цілому, правове регулювання адвокатської діяльності (у тому числі його кримінально-правова складова) має на меті забезпечити належний порядок здійснення професійної адвокатської діяльності, що включає в себе наступні компоненти:

1) можливість вільного і повноцінного здійснення адвокатом професійної діяльності;

2) можливість для адвоката реалізувати передбачені законом професійні повноваження щодо захисту інтересів клієнта, недопущення порушення його прав і їх відновлення в разі порушення;

3) недоторканість адвоката, його життя і здоров'я, майна і документів, а також інформації, яка надається йому у зв'язку з виконанням ним професійних повноважень;

4) притягнення до відповідальності винних осіб, які посягають на адвокатську діяльність [111, с. 46-47].

Становлення інституту адвокатури в цілому і гарантій адвокатської діяльності в Україні мало свої особливі риси, обумовлені особливостями соціального, політичного й економічного розвитку держави та національною ментальністю і відповідали загальним тенденціям їх світового генезису [188, с. 136].

Законодавче регулювання підстав і порядку провадження професійної адвокатської діяльності запроваджено з перших років незалежності нашої держави. Як зазначається в літературі, прийняття у 1992 році попереднього Закону України «Про адвокатуру» [161] на той час сприяло демократичному розвитку української адвокатури, забезпечило право на доступ до адвокатської професії широкої верстви кваліфікованих юристів, встановило гарантії здійснення адвокатської діяльності, розширивши професійні права адвокатів, їхні обов'язки та відповідальність [188, с. 135]. Подальша розбудова України як правової держави потребувала створення дієвих механізмів захисту прав та свобод людини і громадянина та удосконалення вже існуючих, з урахуванням правових позицій ЄСПЛ, рекомендацій структур Ради Європи, досвіду правових демократичних країн з ключових питань кримінального судочинства, організації діяльності адвокатури і, зокрема, розробки гарантій адвокатської діяльності у кримінальному судочинстві [188, с. 135].

Поштовхом до розробки нового базового національного закону стала резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1755/2010 від 04.10.2010 «Функціонування демократичних інституцій в Україні» [182], де підкреслювалася необхідність реформування адвокатури відповідно до міжнародних зобов'язань України перед Радою Європи. Підготовлений у 2011 році, проект нового Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» отримав позитивну спільну оцінку Європейської комісії за демократію через право (Венеціанську комісію) та Генеральної дирекції з прав людини та верховенства права Ради Європи.

Таким чином, реалізація положень Конституції України щодо організаційно-правових основ діяльності адвокатури здійснюється на підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [160], який визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні.

У чинному законі у порівнянні з попереднім удосконалено загальні засади адвокатської діяльності, визначено її основні принципи, серед яких верховенство права, законність, незалежність, конфіденційність та уникнення конфлікту інтересів.

Адвокатуру визначено в якості недержавного самоврядного інституту, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності в порядку, встановленому законом. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність (ст. 2 закону).

Адвокатом, відповідно, є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, передбачених цим законом. Згідно з ст. 6 закону, адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний

іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Передбачено, що адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (ст. 4 закону).

Законом передбачено низку обмежень для отримання статусу адвоката, у тому числі: наявність непогашеної чи незнятої судимості за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю; факт звільнення з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги або вчинення корупційного правопорушення.

Закон надає адвокатурі широкі функції самоврядування та саморегулювання. В якості завдань адвокатського самоврядування визначено, зокрема, створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності, а також забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності (ст. 44 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Як слушно зазначає Храпенко О.О., зрозумілим є те, що засади органів адвокатського самоврядування є показником розвитку інституту незалежної адвокатури. Від головних засад залежить те, наскільки ефективними будуть кроки у вдосконаленні адвокатури в цілому [220, с. 99].

В якості виконання одного з міжнародних зобов'язань України, відображеного у п. 11 Висновку № 190 (1995) Парламентської асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи від 26.09.1995 [46], створено Національну асоціацію адвокатів України (НААУ) як організацію, покликану об'єднати всіх адвокатів України в єдину організацію, що слугуватиме гарантією незалежності діяльності адвокатури в Україні. В якості одного з основних завдань НААУ визначено захист професійних прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності (п. 2 ч. 2 ст. 45 закону).

У законі розкрито поняття адвокатської діяльності, наведено її види, визначено професійні права, обов'язки адвоката, гарантії адвокатської діяльності.

Так, пунктом 2 ст. 1 закону адвокатську діяльність визначено в якості незалежної професійної діяльності адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту.

Таким чином, законом виділено три основні напрями адвокатської діяльності, здійснення яких охороняється законом, а посягання тягне відповідальність.

Захистом є вид адвокатської діяльності, що полягає у забезпеченні прав, свобод та законних інтересів: підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого; особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру; особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію); особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення (п. 3 ч. 1 ст. 19 закону).

Представництвом є вид адвокатської діяльності, що полягає у забезпеченні прав і обов'язків клієнта: в цивільному, господарському, адміністративному та конституційному судочинстві; в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами; прав і обов'язків потерпілого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення; прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні (пп. 5, 6 та 7 ч. 1 ст. 19 закону).

Що стосується інших видів правової допомоги, то до них закон відносить напрями адвокатської діяльності з надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правового супроводу діяльності клієнта, складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, спрямованих на забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів клієнта, недопущення їх порушення, а також на сприяння їх відновленню в разі порушення.

Підставою для здійснення адвокатської діяльності, відповідно до ст. 26 закону, є договір про надання правничої допомоги, укладений у письмовій або усній формі. У свою чергу, документами, що підтверджують повноваження адвоката на надання правничої допомоги, можуть бути договір про надання правничої допомоги, ордер, довіреність, доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги.

Формою винагороди адвоката є гонорар, який адвокат отримує за здійснення захисту, представництва та інших видів правничої допомоги клієнту. При цьому, при встановленні розміру гонорару враховуються складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час (ст. 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги. Перелік професійних прав визначається ст. 20 закону та іншими положеннями законодавства.

Поряд із правами, відповідно до ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат наділений і низкою професійних обов'язків, найбільш важливими з яких, у контексті цього дослідження, є дотримання присяги, правил адвокатської етики, невідкладне повідомлення клієнта про виникнення конфлікту інтересів, виконання інших обов'язків, передбачених законодавством.

Статтею 22 закону окремо визначено, що на адвоката, його помічника, стажиста та осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, покладається обов'язок зберігати адвокатську таємницю.

При здійсненні професійної діяльності адвокату забороняється: використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта; розголошувати без згоди клієнта адвокатську таємницю,

використовувати таємні відомості у своїх особистих інтересах або інтересах третіх осіб; займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат впевнений у само обмові клієнта; відмовлятися від надання правничої допомоги, крім випадків, установлених законом.

Також, низку процесуальних прав, обов'язків та гарантій адвокатської діяльності передбачає чинне кримінальне процесуальне, цивільне процесуальне та адміністративне процесуальне законодавство.

Як слушно зазначається в літературі, успішність і ефективність адвокатської діяльності залежить не тільки від професійних знань, вмінь і навичок адвоката, а й від його особистісних, у тому числі, комунікативних, якостей. Таким чином, адвокатська діяльність базується на чітко визначених етичних принципах, і без дотримання етичних норм вона неможлива [22, с. 206]. Адвокатська етика фактично пронизує діяльність кожного адвоката, забезпечує довіру суспільства до адвокатури, дозволяє вирішувати конкретні професійні проблеми. Дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил розглядається світової адвокатською спільнотою в якості необхідної передумови повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві [16, с. 13].

Оскільки дотримання правил адвокатської етики є важливим професійним обов'язком адвоката, (п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), 3'їздом адвокатів України 09.06.2017 затверджено Правила адвокатської етики [155] (далі – Правила), які слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні та практичному узгодженні своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката.

Серед основних принципів адвокатської етики Правила визначають, зокрема, незалежність та свободу адвоката у здійсненні адвокатської діяльності, дотримання законності, пріоритет інтересів клієнта, неприпустимість конфлікту

інтересів, конфіденційність, компетентність та добросовісність, чесність та добропорядна репутація.

Окремо визначається, що у своїй професійній діяльності адвокат зобов'язаний дотримуватися чинного законодавства України, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності. Адвокат не вправі у своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству та Правилам професійної етики (ст. 7 Правил).

Крім того, адвокату забороняється приймати доручення, якщо результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними або якщо доручення клієнта виходить за межі професійних прав і обов'язків адвоката (ст. 19 Правил).

Згідно зі ст. 25 Правил, адвокату категорично забороняється використовувати при виконанні доручення клієнта незаконні та неетичні засоби, зокрема, спонукати свідків до надання завідомо неправдивих показань, вдаватися до протизаконних методів тиску на протилежну сторону чи свідків (погроз, шантажу тощо), використовувати свої особисті зв'язки (чи в окремих випадках особливий статус) для впливу прямо чи опосередковано на суд або інший орган, перед яким він здійснює представництво або захист інтересів клієнтів, використовувати інформацію, отриману від колишнього клієнта, конфіденційність якої охороняється законом, використовувати інші засоби дій, що суперечать чинному законодавству та цим правилам.

Відповідно до п. з ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» порушення правил адвокатської етики становить дисциплінарний проступок, який є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. При цьому, систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України, є підставою для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю (п. 2 ч. 2 ст. 32 закону).

Не викликає сумніву, що професійна правова допомога адвоката може бути ефективною лише за умови відсутності будь-яких перешкод з боку держави та її органів під час провадження ним діяльності із захисту інтересів клієнта. Адвокатська діяльність, як вірно зазначається науковцями, має власну специфіку, яка полягає у наявності постійних конфліктів та протиборств з інституціями чи особами, яким протистоїть клієнт. При цьому, адвокат законодавчо наділений невеликим арсеналом засобів і можливостей, щоб забезпечити захист прав і інтересів свого клієнта [29, с. 211]. Як слушно зазначається фахівцями, ефективне здійснення професійної діяльності адвокатів залежить від закріплених у законодавстві гарантій адвокатської діяльності [191, с. 200].

Оскільки вчинення кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності супроводжується порушенням (недотриманням) гарантій адвокатської діяльності, на питанні щодо їх поняття, видів та змісту доцільно зупинитися більш детально.

Гарантії адвокатської діяльності у найзагальнішому вигляді можна визначити як встановлені національним законодавством та міжнародними стандартами і забезпечувані державою засоби, які забезпечують безперешкодне здійснення адвокатами професійних прав та виконання ними професійних обов'язків.

Більш розгорнуте визначення надано у п. 1.6 Положення про Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 27.07.2013 № 182 [149], відповідно до якого гарантіями адвокатської діяльності є система умов і заходів правового характеру, передбачених у відповідних нормативно-правових актах, які забезпечують ефективну реалізацію адвокатом покладених на нього повноважень щодо надання правової допомоги, здійснення захисту та представництва у їх повному обсязі, зокрема, але не виключно, встановлених ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими законами, підзаконними актами, міжнародними угодами тощо.

Результатом практичного втілення гарантій професійної адвокатської діяльності стає повноцінна реалізація правового статусу адвокатів, у результаті чого:

- створюється практична можливість користування суб'єктивними правами і виконання юридичних обов'язків адвокатами;
- виключається зловживання правом;
- реалізується загальна та спеціальна превенція порушень прав, невиконання обов'язків у правовідносинах, пов'язаних із професійною діяльністю адвокатів;
- здійснюється захист суб'єктивних прав адвокатів у ситуаціях, що перешкоджають їх нормальній реалізації;
- забезпечується відновлення порушених прав адвокатів та належна поведінка інших учасників відносин з адвокатами [59, с. 120].

Як зазначається дослідниками, регламентована чинним законодавством система гарантій адвокатської діяльності побудована в цілому з урахуванням міжнародних нормативних актів, судової практики та світових стандартів функціонування інституту адвокатури [77, с. 213].

Перш за все, законом гарантовано незалежність адвокатури від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб. Обов'язок зі створення належних умов для діяльності адвокатури та забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності покладено на державу (ст. 5 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Серед інших найважливіших гарантій адвокатської діяльності ст. 23 закону передбачає:

- заборону будь-якого втручання і перешкод здійсненню адвокатської діяльності;
- заборону вимагати від адвоката відомості, що є адвокатською таємницею, у тому числі заборону допита адвоката з цих питань;

- особливий порядок проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду;
- заборону проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних зі здійсненням адвокатської діяльності;
- заборону втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом;
- заборону ототожнення адвоката з клієнтом;
- особливий порядок затримання адвоката, застосування до нього запобіжного заходу, а також повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;
- особливий порядок проведення окремих слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження стосовно адвоката.

Необхідною процесуальною гарантією адвокатської діяльності стало і закріплення особливого порядку кримінального провадження стосовно адвоката у гл. 37 КПК України.

Важливою гарантією адвокатської діяльності є положення, згідно з яким життя, здоров'я, честі і гідність адвоката та членів його сім'ї, їх майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом (п. 6. ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом (п. 7 ч. 1 ст. 23 закону).

З метою ефективної реалізації та захисту професіональних, соціальних та інших прав, а також забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності в якості структурного підрозділу НААУ функціонує вже згадуваний Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності.

Важливим механізмом захисту прав осіб, які звертаються за правовою допомогою до адвоката, репутації адвоката та підтримання авторитету адвокатури, є інститут професійної відповідальності адвоката [226, с. 150]. В літературі в якості видів професійної відповідальності адвоката традиційно

виділяються: 1) дисциплінарна відповідальність; 2) цивільно-правова відповідальність; 3) адміністративна відповідальність; 4) кримінальна відповідальність [54, с. 131].

Слід зазначити, що Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» врегульовано підстави та порядок притягнення адвокатів лише до одного виду відповідальності – дисциплінарної. Як зазначається фахівцями, саме можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у випадку вчинення ним дисциплінарного проступку є важливою гарантією дотримання адвокатами встановлених норм і правил поведінки як під час здійснення професійної діяльності, так і у приватному житті [98, с. 629].

Законом визначено загальні умови притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, підстави притягнення, види дисциплінарних стягнень та порядок здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвокатів (Розділ VI Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

В якості дисциплінарних проступків адвоката закон розглядає:

- порушення вимог несумісності;
- порушення присяги адвоката України; порушення правил адвокатської етики;
- розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення;
- невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків;
- невиконання рішень органів адвокатського самоврядування;
- порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом.

За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката застосовуються такі дисциплінарні стягнення, як: попередження; зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; для адвокатів України - позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав - виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

До цивільно-правової відповідальності адвокат може притягатися, як правило, у зв'язку з ненаданням або неналежним наданням послуг своїм клієнтам [231, с. 131]. Адміністративної відповідальності під час здійснення професійної діяльності, за загальною думкою, адвокати підлягають за вчинення адміністративних проступків, передбачених статтями 185 (злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця), 185-3 (прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України), 185-6 (невжиття заходів щодо окремої ухвали суду), 185-11 (розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист), 188 (незаконна передача заборонених предметів особам, яких тримають у слідчих ізоляторах, установах виконання покарань), 188-39 (порушення законодавства у сфері захисту професійних даних) КУпАП тощо [97, с. 499; 231, с. 126].

Як слушно зазначається фахівцями, коли держава наділяє адвокатів певними повноваженнями, висуває до них відповідні вимоги, застосовує заходи відповідальності за неналежне виконання обов'язків, то водночас вона зобов'язана гарантувати правову охорону, яка повинна передбачати і кримінальні заборони втручання в професійну діяльність адвокатів [19, с. 195].

Слід, безперечно, ураховувати, що професійна адвокатська діяльність, будучи однією з найважливіших складових механізму забезпечення прав і свобод людини, за несприятливих умов піддається впливу різноманітних криміногенних факторів, тобто криміналізується. Відштовхуючись від кримінологічного розуміння цього терміну [67, с. 21], криміналізація адвокатської діяльності розглядається в роботі в якості процесу проникнення злочинних форм поведінки в сферу надання професійної правничої допомоги.

Незважаючи на те, що на цей час адвокатам надано достатній перелік гарантій їх незалежності, які передбачені як національним, так і міжнародним законодавством, випадки свідомого порушення їх професійних прав мають цілком системний характер. Усе це обумовлює як необхідність встановлення

кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні посягання на професійну адвокатську діяльність, так і забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за їх вчинення на практиці.

Відповідно, процеси криміналізації адвокатської діяльності обумовлюють необхідність її дослідження крізь призму стану злочинності у цій сфері, її причин та умов, особистості злочинців, механізмів їх злочинної поведінки, шляхів запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності.

З урахуванням традиційного доктринального підходу до розуміння категорії злочинності, а також нормативного визначення адвокатської діяльності, злочинність у сфері адвокатської діяльності є підстави визначити в якості системи кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений законом порядок здійснення професійної діяльності із захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнтам.

Слід зазначити, що протягом тривалого часу спочатку радянське, а потім і національне кримінальне законодавство України не передбачало спеціальних норм про кримінальну відповідальність за посягання на встановлений порядок здійснення адвокатської діяльності.

Однак, зміни в соціально-політичному устрої нашої держави на рубежі тисячоліть зумовили потребу у кримінально-правовій охороні конституційного права особи на правову допомогу, з метою забезпечення якої законодавцем при прийнятті у 2001 р. нового КК України до системи злочинів проти правосуддя внесено низку нових складів, аналогічних яким не було у КК 1960 р. [195, с. 44-45]:

- втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України);
- погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК України);
- умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 КК України);

- посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України).

Як слушно зазначається Д.О. Балобановою, це свідчить про підвищення ролі захисника у відправленні правосуддя у різних категоріях справ та визнання його рівності в провадженні з представниками систем правоохоронних і судових органів [18, с. 674].

У літературі цю групу кримінальних правопорушень розглядають як кримінальні правопорушення, що посягають на інтереси правосуддя у сфері забезпечення гарантій діяльності та професійної таємниці захисників або представників особи, а також гарантій безпеки життя, здоров'я та власності зазначених осіб або їх близьких родичів [113, с. 193].

Оскільки вони прямо посягають на професійну адвокатську діяльність, в роботі їх масив буде позначатися поняттям «кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності».

Кримінально-правова охорона адвокатської діяльності представлена нормами з бланкетними диспозиціями, тлумачення яких потребує звернення до законодавства, що регулює порядок провадження адвокатської діяльності [111, с. 66].

Ураховуючи вищерозглянутий зміст поняття «адвокатська діяльність», слід зазначити, що кримінально-правовій охороні статтями 397-400 КК України підлягає не будь-яка адвокатська діяльність, а лише діяльність із захисту та представництво особи по наданню правової допомоги. Види адвокатської діяльності, що перебувають поза формальними межами захисту та представництва, зокрема, надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності клієнта, не пов'язаний з представницькими повноваженнями адвоката, складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру, під охорону цих спеціальних норм не підпадають.

У зв'язку з цим, в літературі запропоновано доповнити КК України окремою статтею 171¹ «Перешкоджання законній професійній діяльності

адвокатів», де передбачити відповідальність за умисне перешкоджання здійсненню адвокатом законної професійної діяльності, порушення визначених законом гарантій їхньої діяльності та професійної таємниці, за відсутності ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 397-400 КК України [145, с. 152].

Також, за певних умов до кола кримінальних правопорушень, які посягають на правомірну професійну адвокатську діяльність, слід віднести кримінальні правопорушення, передбачені ст. 380 КК України (невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист) та ст. 381 КК України (розголошення відомостей про заходи безпеки щодо осіб, взятих під захист).

У цих випадках кримінальні правопорушення можна віднести до таких, що посягають на адвокатську діяльність, лише за умови, що заходи безпеки у кримінальному судочинстві вживалися саме до адвоката.

Слід урахувати, що відповідно до ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [166], право на забезпечення безпеки шляхом застосування правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя, за наявності відповідних підстав мають:

- представник потерпілого у кримінальному провадженні;
- захисник підозрюваного (обвинуваченого);
- представники цивільного позивача та цивільного відповідача;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;
- члени сімей та близькі родичі перелічених осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Необхідно відмітити, що у диспозиціях вищевикладених статей термін «адвокат» не використовується, а адвокат позначається шляхом використання

категорій «захисник», «представник особи по наданню правової допомоги», а також «особа, яка бере участь у кримінальному судочинстві».

Що стосується спеціальних норм, які передбачають кримінальну відповідальність самих адвокатів за порушення порядку здійснення адвокатської діяльності, то КК України містить лише дві вказівки на адвоката як спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

Так, ч. 2 ст. 358 КК України передбачено відповідальність за складання чи видачу адвокатом завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків. У свою чергу, ст. 400¹ КК України встановлює відповідальність за представництво в суді без повноважень, у тому числі завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а так само умисне невнесення адвокатом до ордера відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги.

В інших випадках кримінальна відповідальність адвокатів за правопорушення, вчинені у сфері їх професійної діяльності, настає на загальних підставах.

У науковій літературі в цілому достатньо позитивно оцінюється стан кримінального законодавства, спрямованого на захист прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності.

Так, порівнюючи національний та зарубіжний досвід кримінально-правової діяльності захисника (адвоката), Д.О. Балобанова що національне законодавство містить дещо ширший спектр кримінально-караних діянь у сфері захисту інституту адвокатури. Більшість країн пострадянського простору взагалі не встановлюють самостійної кримінально-правової норми, яка б забороняла втручання в діяльність захисника, адвоката або представника особи, а діяння, які містять такі ознаки, підпадають під кваліфікацію різних правопорушень проти правосуддя або належать до службових кримінально-протиправних посягань. У порівнянні як з пострадянськими, так і з

європейськими країнами, КК України містить більш широкий та деталізований спектр кримінальних правопорушень в частині кримінально-правової охорони адвоката (захисника чи представника особи). У цьому сенсі сучасне національне кримінальне законодавство відображає прогресивні міжнародні стандарти, які застосовуються державами для регулювання і охорони суспільних відносин у сфері функціонування інституту адвокатури [19, с. 197-198].

1.3. Захист прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності: міжнародно-правовий вимір

Одним з характерних проявів впливу процесів глобалізації, тобто всесвітньої економічної, політичної, культурної, правової інтеграції та уніфікації, є орієнтування на міжнародні стандарти у тій чи іншій сфері життя та діяльності [103, с. 372]. При цьому, сучасна адвокатська діяльність характеризується, як правило, відсутністю територіальних обмежень при її здійсненні. Проблеми організації адвокатури також вийшли далеко за межі окремої держави. У зв'язку з цим, у міжнародній спільноті виникла необхідність у створенні універсальних міжнародно-правових норм (стандартів), які визнаються як основоположні принципи організації та діяльності адвокатури. Відображені у міжнародно-правових актах, ці фундаментальні положення визначають єдині вимоги до адвокатури [13, с. 227].

Таким чином, в основу правового регулювання адвокатури та адвокатської діяльності покладені не лише положення, визначені вітчизняним законодавством, але й загальновизнані стандарти, прийняті міжнародною спільнотою [13, с. 227].

Особлива роль міжнародно-правових стандартів у забезпеченні ефективної професійної діяльності адвокатів зумовлюється, насамперед, двома чинниками. По-перше, вони мають міждержавний характер, не прив'язані до кордонів та конкретних національних правових систем. По-друге, вони виступають як

стандарт, орієнтир для побудови національної системи гарантування адвокатських прав та обов'язків у конкретній державі [59, с. 121].

На сьогодні дотримання міжнародних, у тому числі європейських, стандартів є зобов'язанням України перед ООН, Радою Європи та ЄС. Адаптація національного законодавства до міжнародного та імплементація міжнародно-правових стандартів у внутрішньодержавну практику є способами виконання цих зобов'язань [191, с. 68].

У свою чергу, орієнтація на міжнародні стандарти прав людини та їхній захист є запорукою повноцінної реалізації низки правових реформ, які відбуваються в Україні, що особливо стосується такого найважливішого правозахисного інституту, як адвокатура. Україна стоїть на шляху втілення нової національної правової ментальності, невід'ємною частиною якої є впровадження міжнародних стандартів в організації діяльності адвокатури як концепції оптимальних загальновизнаних міжнародною юридичною (адвокатською) спільнотою зразків [51, с. 54]. Як зазначається дослідниками, такі сталі міжнародні стандарти, як недержавний характер адвокатської діяльності, свобода професії (незалежність), самоврядування, відсутність дискримінації на зайняття адвокатською діяльністю, особливий статус адвокатів, їх дисциплінарна відповідальність, професіоналізм, необхідність постійного навчання та підвищення кваліфікації, етичні стандарти адвокатської діяльності поступово стають обов'язковими і для України [51, с. 60-61].

Міжнародні стандарти організації та діяльності адвокатури у найзагальнішому вигляді зазвичай визначають в якості норм міжнародного права, якими встановлюються вимоги до організації адвокатури і здійснення адвокатської діяльності, що конкретизуються у системах національного законодавства різних держав [13, с. 227]. Більш детально ці стандарти визначаються науковцями як вироблені світовою спільнотою та закріплені у міжнародно-правових актах норми, які встановлюють стандарти, критерії, якими повинні керуватися окремі держави під час законодавчої регламентації

організації адвокатури, статусу адвокатів та процедур адвокатської діяльності [228, с. 93].

Не вдаючись до дискусії щодо розгляду змісту цього поняття та в цілому погоджуючись з наведеними визначеннями, слід зазначити, що міжнародні стандарти визначають не лише законодавчу регламентацію організації адвокатської діяльності, а й містять вимоги щодо практичної, правозастосовної діяльності як держави, так і самих адвокатів та їх об'єднань.

Міжнародні стандарти адвокатської діяльності відображені в міжнародно-правових актах на універсальному і регіональному рівнях. Серед цих міжнародних документів наявні акти загального характеру, які побічно регулюють питання адвокатської діяльності, а також міжнародні документи, які безпосередньо пов'язані з організацією та діяльністю професійних юристів [159, с. 214]. Юридичний статус цих документів також відрізняється. Значна частина таких актів носить рекомендаційний характер і може враховуватися державами під час розробки та вдосконалення національного законодавства. Водночас, існують і стандарти, які є обов'язковими для імплементації державами, що зумовлює необхідність їх врахування під час гармонізації національних норм і подальшого розвитку правових систем [207].

Слід зазначити, що питання забезпечення гарантій і охорони адвокатської діяльності у міжнародно-правових документах зазвичай розглядається в контексті забезпечення права людини на захист. Міжнародним співтовариством напрацьовано значний масив нормативних актів щодо забезпечення принципу рівності перед законом та судом, презумпції невинуватості, права на захист, на справедливий суд, на отримання юридичної допомоги.

Систему цих гарантій містять Загальна декларація прав людини [71], Міжнародний пакт про громадянські та політичні [128], Звід принципів захисту усіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі [78], Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з в'язнями (Правила Нельсона Мандели) [129], Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою [63] тощо. У центрі уваги цих

міжнародних документів перебуває людина, яка потребує правового захисту, насамперед, підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, потерпілий (жертва), їх права, свободи та гарантії.

Так, у ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права передбачено, що кожна особа при розгляді будь-якого пред'явленого їй кримінального обвинувачення має право захищати себе як особисто, так і за посередництвом обраного нею захисника. Якщо особа не має захисника, вона вправі мати призначеного їй захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно в усякому такому випадку, коли у неї немає достатньо коштів для оплати цього захисника. Майже аналогічні за змістом положення містяться і у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [108].

Що ж стосується міжнародно-правового регулювання прав, обов'язків та відповідальності власне, самих адвокатів, а також гарантій їх професійної діяльності, то цим питанням зазвичай приділяється значно менше уваги з боку міжнародного співтовариства.

Важливим міжнародно-правовим документом, який визначає систему гарантій правомірної адвокатської діяльності та низку інших норм, що мають попереджувальне значення, є Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності і поведженню з правопорушниками у серпні 1990 року [142] (далі – Основні положення).

Як зазначається дослідниками, Основні положення є одним з небагатьох документів, що доволі детально регламентує питання адвокатської діяльності. Окремі його норми відтворюють положення інших міжнародних актів, але значна частина у настільки розлоговому вигляді сформульована вперше [28, с. 341].

Основні положення проголошують, що професійний статус адвокатів повинен поважатися та бути гарантованим державною владою як при розробці національного законодавства, так і при його застосуванні, у тому числі з боку

суддів, прокурорів, представників законодавчої та виконавчої влади, а також суспільства в цілому.

Серед гарантій адвокатської діяльності Основними положеннями передбачено: захист адвокатів від залякування, перешкод, недоречного втручання; можливість вільного пересування і консультування клієнта у своїй країні і за кордоном; захист від можливості піддання адвоката покаранню або погрозі покарання, обвинувачення, адміністративних, економічних та інших санкцій за дії, здійснювані з дотриманням визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм; кримінальний і цивільний імунітет від переслідувань за заяви, що стосуються справ, у яких адвокат сумлінно виконував власні професійні обов'язки; визнання та додержання конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом.

Окремо в Основних положеннях закріплено принцип, відповідно до якого адвокати не повинні ідентифікуватися з клієнтами у зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

Важливу роль у підтриманні професійних стандартів та етичних норм, захисті адвокатів від переслідувань, необґрунтованих обмежень і посягань Основні положення відводять професійним асоціаціям адвокатів як самоврядним організаціям для представництва їх інтересів.

Пунктом 17 Основних положень прямо передбачено, що у випадку виникнення загрози безпеці адвокатів у зв'язку з виконанням ними професійних обов'язків, вони мають бути адекватно захищені владою.

Поряд з гарантіями адвокатської діяльності, Основні положення покладають на адвокатів і певні обов'язки. Так, адвокати повинні постійно дбати про честь і гідність своєї професії та надавати допомогу клієнтам виключно законними способами. Надаючи правову допомогу, вони повинні додержуватися прав людини і основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, діяти вільно і наполегливо, відповідно до закону і визнаних професійних стандартів та етичних норм.

Низку важливих документів, що передбачають шляхи захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, прийнято під егідою створеної у 1947 р. Міжнародної асоціації юристів (ІВА) – авторитетної спілки міжнародних юристів-практиків, асоціацій адвокатів і юридичних товариств.

Перш за все, у 1956 р. Міжнародною асоціацією юристів прийнято Міжнародний кодекс етики юриста [127]. Кодекс як документ рекомендаційного характеру містить вимоги до представників юридичної професії щодо: додержання етичних стандартів професійної спільноти тієї юрисдикції, де він здійснює практику; підтримання честі і гідності професії; незалежності, додержання принципів ввічливості і справедливості по відношенню до колег; поваги до суду; чесності і відвертості у відносинах з клієнтами.

У кодексі окремо наголошується на необхідності забезпечення пунктуальності у фінансових відносинах з клієнтами, неприпустимості змішування власних коштів з коштами клієнтів, а також на обов'язку юристів завжди повертати кошти, отримані для передачі іншим особам. Кодексом підкреслюється, що у юристів на першому місці повинні перебувати саме інтереси клієнтів, а не право на отримання винагороди.

Серед міжнародних документів рекомендаційного характеру слід згадати Стандарти незалежності юридичної професії, прийняті Міжнародною асоціацією юристів 07.09.1990 [198] (далі – Стандарти).

Стандарти насамперед наголошують, що незалежність спільноти юристів є однією з найважливіших гарантій додержання і захисту прав людини, а також необхідною умовою для ефективного і адекватного доступу до юридичної допомоги. Серед стандартів, які закликає брати до уваги і поважати в межах національного законодавства і практики його застосування, зокрема, виділяються: можливість для юристів діяти вільно, дбайливо і безбоязно в інтересах клієнта, без будь-якого тиску та перешкод з боку уповноважених структур держави або громадськості; заборона ототожнення юриста з клієнтом;

неприпустимість кримінального, цивільно-правового, адміністративного, економічного переслідування юриста через його діяльність в інтересах клієнта; цивільно-правовий і кримінальний імунітет щодо добросовісних заяв та викладених доводів в суді або іншому органі під час представництва інтересів клієнта; конфіденційність відносин з клієнтом і захист професійної таємниці, право вільного пересування і спілкування з клієнтом; право вільно отримувати необхідну для реалізації професійних обов'язків інформацію; можливість створення і участі у самоврядних асоціаціях, у тому числі з метою захисту своїх прав, підтримання етичних правил, стандартів поведінки і порядку у професійному співтоваристві.

В якості важливої гарантії додержання і захисту прав юристів наголошено на праві асоціації юристів отримувати інформацію про причини і юридичні підстави арешту або затримання юриста, про місце його утримання, а також праві мати доступ до заарештованого або затриманого юриста.

У той же час, у документі наголошується на необхідності об'єднань юристів мати власні кодекси поведінки їх членів, забезпечувати їх виконання, здійснювати дисциплінарне провадження і притягувати до відповідальності юристів, винних у порушенні правил професійної етики.

Серед міжнародних документів рекомендаційного характеру Міжнародної асоціації юристів слід вказати і Загальні принципи юридичної професії, прийняті 20.09.2006 у м. Чикаго [73]. У преамбулі цього документу, який поширює свої положення і на адвокатську діяльність, підкреслюється, що юристи є професіоналами, які повинні ставити інтереси своїх клієнтів вище, ніж свої власні, і намагатися досягнення поваги до верховенства права. Серед основних принципів, які покладаються в основу професійної юридичної діяльності, документ закріплює: незалежність і неупередженість; чесність, прямоту і безпристрасність по відношенню до суду, колег, клієнтів; недопущення конфлікту з інтересами клієнтів; конфіденційність і дотримання професійної таємниці; першочерговість інтересів клієнтів та додержання їхніх

майнових прав; компетентність; право на розумну винагороду за роботу, у тому числі заборона виконувати роботу, надуману і непотрібну клієнту.

В якості нового виклику для адвокатської діяльності виступає активний розвиток інформаційних технологій, який, з однієї сторони, збагачує адвокатів новими засобами здійснення їх професійних функцій, проте, з іншої сторони, породжує нові проблеми, які зумовлюють «ревізію» і доповнення правил адвокатської етики з урахуванням сучасних реалій [235, с. 179]. Як слушно зазначається дослідниками, питання, пов'язані із дотриманням адвокатами етичних норм при веденні онлайн-блогів, дискусій у соціальних мережах та рекламуванні професійної діяльності в мережі інтернет, стають все більш актуальними, оскільки саме в цій сфері відбувається все більше порушень етичних норм та правил [99, с. 268].

Ураховуючи стрімкий розвиток Інтернет-технологій та соціальних медіа, Міжнародною асоціацією юристів 24.05.2014 прийнято Принципи Міжнародної асоціації юристів (ІВА) щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій [158]. У документі підкреслюється, що соціальні медіа як відкривають нові можливості, так і несуть у собі ризики для юридичної професії. В якості принципів, які мають стати дороговказами для адвокатів для подолання потенційних проблем у процесі використання соціальних мереж, визначено: незалежність (незаангажованість); доброчесність, у тому числі недопущення непрофесійних і неетичних повідомлень та коментарів; відповідальність; конфіденційність; зміцнення довіри до професії у суспільстві; додержання корпоративної політики).

Важливою групою міжнародних стандартів захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності регіонального характеру є стандарти, прийняті в межах Ради Європи.

Як слушно зазначається фахівцями, стандарти Ради Європи, а також практика ЄСПЛ вимагають забезпечення на національному рівні професійної свободи і захисту адвокатів, оскільки саме їх незалежність і професійна

компетентність слугують інструментом утвердження та захисту прав людини [189, с. 83].

Як вже зазначалося, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року формально не містить окремих норм про захист професійних прав адвокатів. У той же час, гарантовані нею права і свободи мають загальнолюдський характер.

Так, відповідно до ч. 3 ст. 6 конвенції кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

На адвокатів у повній мірі поширюється гарантоване конвенцією право на особисту свободу і безпеку (ст. 5), що захищає адвокатів від свавільних арештів та затримань, що можуть мати місце у зв'язку з їхньою професійною діяльністю, свобода висловлення поглядів (ст.10), згідно з якою адвокати мають право вільно висловлювати професійну позицію щодо справ, у яких вони беруть участь, без загрози кримінального переслідування за судові виступи чи публічні висловлювання, за умови дотримання етичних та правових норм [10, с. 154].

Також, вагомим важелем впливу на ситуацію в питаннях забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності на сьогодні залишаються ЄСПЛ та прийняті ним рішення [29, с. 213]. Саме прецедентна практика ЄСПЛ, пов'язана із тлумаченням норм конвенції та передбачених ними прав людини, забезпечує режим посиленого захисту прав адвокатів і забезпечення гарантій їхньої професійної діяльності [90, с. 27].

Практика ЄСПЛ, як правило, розглядає діяльність адвоката через призму статей 6, 8, 10 та 11 конвенції [56, с. 573]. Найбільш поширеними і актуальними для України, як свідчать дані прецедентної практики суду та наукових досліджень [90, с. 28-29; 140, с. 135-136; 139, с. 130-132; 56, с. 573-575; 70, с.

153-154 та інші], є категорії справ, які стосуються порушень таких передбачених конвенцією прав та свобод, як:

- право на повагу до приватного та сімейного життя – незаконні обшуки у помешканнях адвокатів та пов'язане з ними вилучення інформації, отриманої під час професійної адвокатської діяльності з наступним розголошенням адвокатської таємниці, таємний нагляд з боку правоохоронних органів та спецслужб;

- право адвокатів на повагу до таємниці кореспонденції, що пов'язане з правом на конфіденційне спілкування з клієнтом – перехоплення повідомлень, прослуховування телефонних ліній, приховане спостереження, перевірки службових банківських рахунків адвокатів в контексті кримінального розслідування щодо їхніх клієнтів, присутність службових осіб місць ув'язнення під час зустрічей адвокатів з ув'язненими;

- право на справедливий суд, у тому числі безпідставне перешкоджання адвокату в часті у справі в якості захисника підозрюваного або представника потерпілого;

- право адвокатів на вільне вираження своїх поглядів, у тому числі критики (скарг) щодо дій суддів, висловлення думок в залі суду, публічних висловлювань;

- права на зайняття адвокатською діяльністю;

- право на повагу до власності адвоката, яка становить робоче приладдя (зазвичай, комп'ютерну техніку, носії інформації);

- право на отримання гонорару (винагороди) за професійну діяльність;

- свобода від жорстокого поводження з боку представників правоохоронних органів, у тому числі протиправного насильства;

- свобода від дискримінації за мовною ознакою.

Із ратифікацією Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [175] та прийняттям Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [163] Україна повністю визнала на своїй території компетенцію ЄСПЛ, а його практику –

джерелом права. З метою забезпечення відновлення порушених прав особи (у тому числі адвокатів), забезпечення додержання вимог конвенції в майбутньому, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявлених ЄСПЛ порушень, Україна зобов'язалася вживати комплекс заходів як індивідуального, так і загального характеру, у тому числі внесення необхідних змін до законодавства і практики його застосування.

Важливим європейським стандартом захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності стала Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи про свободу професійної діяльності адвокатів від 25.10.2000 [184] (далі – Рекомендація).

Цією рекомендацією, як вказується фахівцями, на відміну від більшості інших міжнародних актів розкривається поняття адвоката та формулюються найбільш загальні аспекти щодо його професійного становища, зважаючи на засадничу роль, яку адвокати і професійні об'єднання адвокатів відіграють у забезпеченні захисту прав людини і основоположних свобод [28, с. 341-342; 100, с. 125].

Будучи прийнятою на основі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Основних принципів щодо ролі адвокатів, Рекомендація має на меті гарантувати незалежність адвокатів у виконанні їх професійних функцій без будь-яких неналежних обмежень, впливу, стимулювання, тиску, погроз чи втручань, а також забезпечити належне виконання адвокатами їхніх обов'язків.

Рекомендація закликає держави вживати всіх необхідних заходів для забезпечення поваги до професії адвоката, її захисту та сприяння її свободі, без дискримінації та неналежного втручання влади чи широкого загалу. Проголошено, що адвокати не повинні потерпати або опинятися під загрозою санкцій чи тиску, якщо вони діють відповідно до своїх професійних стандартів. Окремо наголошується на забезпеченні державами конфіденційності відносин між адвокатом і його клієнтом.

Серед обов'язків адвокатів Рекомендація зазначає необхідність для них діяти незалежно, сумлінно і справедливо, зберігати професійну таємницю, забезпечувати захист прав і інтересів клієнтів, уникати конфлікту інтересів та завдання шкоди інтересам клієнтів або інших осіб, яким потрібна правнича допомога.

Важливу роль у захисті прав адвокатів та забезпеченні гарантій адвокатської діяльності Рекомендацією відведено професійним об'єднанням адвокатів, які, зокрема, зобов'язуються вдаватися до всіх необхідних дій із захисту інтересів адвокатів у випадках: арешту або затримання адвоката; початку провадження, яке ставить під сумнів доброчесність адвоката; будь-якого розшуку адвокатів або їхнього майна; вилучення документів або матеріалів, які перебували в розпорядженні адвоката тощо.

У свою чергу, у випадках порушення адвокатами професійних стандартів Рекомендація закликає вживати до них належні заходи, включаючи притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Визначним кроком у посиленні на міжнародному рівні захисту професії адвоката, права здійснювати цю професію незалежно, без дискримінації, неправомірних перешкод або втручання, а також без нападів, погроз, переслідувань стала Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката, ухвалена 12.03.2025 та відкрита для підписання державами – членами Ради Європи [109].

Як зазначено у преамбулі до цієї конвенції, однією з причин її прийняття стала глибока занепокоєність європейської спільноти тим, що адвокати все частіше піддаються нападам, погрозам, переслідуванню і залякуванню через професійну діяльність, а також неправомірному перешкоджанню або втручанню у здійснення їхньої законної професійної діяльності.

Саму професійну діяльність адвокатів конвенція визначає як будь-які дії з підготовки або надання консультацій, допомоги або представництва для клієнта або потенційного клієнта у зв'язку з тлумаченням або застосуванням права - національного, іноземного або міжнародного.

В якості положень загального характеру конвенцією визначено право на здійснення адвокатської діяльності, окреслено та розкрито зміст професійних прав адвокатів, визначено порядок дисциплінарного провадження стосовно адвокатів, а також заходи їхнього захисту з боку держави.

Як і Основні положення про роль адвокатів, конвенція зобов'язує, щоб адвокати не зазнавали несприятливих наслідків унаслідок ототожнення їх з їхніми клієнтами або зі справою їхніх клієнтів (ч. 5 ст. 6 конвенції).

Що стосується захисту адвокатів, то ст. 9 конвенції зобов'язує держав-учасників вживати заходів з метою недопущення фізичного нападу будь-якої форми на адвокатів, їх переслідування або залякування, а також будь-якого неправомірного перешкоджання або втручання. Також, держави-учасниці зобов'язані проводити оперативне розслідування за фактом вчинення вищевказаних неправомірних дій, якщо є підстави вважати, що вони можуть становити кримінальне правопорушення.

Важливим є те, що конвенція закріплює і механізм моніторингу за додержанням державами-учасниками її положень. Згідно з Розділом III конвенції, контроль за додержанням її положень здійснює група експертів із захисту професії адвоката (GRAVO). GRAVO отримує та опрацьовує інформацію про дотримання конвенції державами-учасницями, організовує візити до держав-учасниць у співпраці з національними органами влади та, за необхідності, за допомогою незалежних національних експертів. За результатами опрацювання інформації GRAVO готує звіт і висновки щодо заходів, які вживаються державою для виконання положень конвенції. На основі звіту та висновків на адресу держави можуть бути підготовлені рекомендації щодо виконання положень конвенції, з визначенням дати подання інформації про їх виконання.

У випадку серйозних порушень конвенції, що вимагають термінового реагування, GRAVO може вимагати від держави термінового подання спеціальної доповіді про заходи, вжиті для запобігання таким порушенням.

В цілому, інституції Ради Європи в цілому додержуються підходу, що будь-яке незаконне втручання в роботу адвоката, і особливо погрози і переслідування адвоката за його професійну діяльність, коли адвокат фактично ототожнюється зі своїм клієнтом, повинні бути кваліфіковані як кримінальні правопорушення проти правосуддя і суворо покарані [121, с. 50].

Окрему групу міжнародних стандартів захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності становлять акти, прийняті в межах ЄС. Україна наразі не є членом цього політичного об'єднання. У той же час, підписавши угоду про асоціацію з ЄС [214], наша держава визнала важливість адаптації національного законодавства до законодавства ЄС, у тому числі у сфері прав людини та їх захисту, поступово досягаючи сумісності з правом (*acquis*) і стандартами ЄС у цій сфері [192, с. 69].

У зв'язку з цим, важливим, хоча й рекомендаційним міжнародним документом регіонального характеру, прийнятим в межах ЄС, є Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства, прийнятий на пленарній сесії Ради асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи (ССВЕ) 28.10.1988 (з наступними змінами) [72].

Підкреслюючи особливу роль адвоката в суспільстві, кодекс зазначає, що на адвоката покладається цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, серед яких, зокрема, чесність і сумлінність у відносинах з клієнтом, додержання принципу конфіденційності, превалювання інтересів клієнтів перед власними інтересами та інтересами колег-юристів, недопущення конфлікту інтересів клієнтів, заборона розпорядження коштами клієнта (за виключенням дозволу з його боку), додержання правил справедливого судового розгляду, у тому числі заборона повідомляти суду явно невірогідні або невірні відомості.

Як слушно зауважується фахівцями, незважаючи на те, що цей документ не має статусу міжнародної угоди, його положення все ж таки фактично імплементовані в національне галузеве законодавство держав ЄС [12, с. 22]. Крім того, відповідно до ст. 4 Правил адвокатської етики при здійсненні

адвокатами України адвокатської діяльності в інших країнах, які входять до ЄС, на них поширюються вимоги Кодексу поведінки європейських адвокатів (Загального кодексу правил для адвокатів Європейського Співтовариства), і їх порушення у такому випадку є дисциплінарним проступком.

Також, слід згадати ухвалену 25.11.2006 Радою асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи Хартію основних принципів європейської адвокатської професії [218].

Документ містить перелік з десяти принципів, дотримання яких є основою права на судовий захист, у тому числі: незалежність адвоката і свобода ведення справи клієнта; конфіденційність і дотримання професійної таємниці; уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так і між клієнтом і адвокатом; честь та гідність адвокатської професії, доброчесність та бездоганна репутація окремого адвоката; лояльність до клієнта; справедливе ставлення до клієнтів у питаннях гонорару; професійна компетентність адвоката; повага до колег по професії; повага до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя; саморегулювання адвокатської професії.

Хартією наголошується, що адвокат, який вірно служить інтересам свого клієнта і захищає його права, одночасно виконує і функцію правозахисника в суспільстві, яка полягає в упередженні та запобіганні конфліктів, гарантування вирішення спорів згідно з загальновизнаними принципами цивільного, публічного або кримінального права, з належним урахуванням прав та інтересів громадян, для подальшого розвитку права, захисту громадянських свобод, утвердження справедливості та верховенства права.

Важливим є те, що Хартія вимагає від адвоката уникати негативної поведінки як у юридичній практиці, так і в інших ділових стосунках, і навіть в особистому житті – тією мірою, яка може зганьбити професію. Документ, серед іншого, забороняє адвокату свідомо надавати недостовірну чи оманливу інформацію в суді, так само як і третім особам у процесі своєї професійної діяльності. Як зазначається в Хартії, в кінцевому рахунку адвокат може успішно представляти інтереси свого клієнта лише якщо суд та треті особи

матимуть змогу покластися на нього як довіреного посередника та учасника справедливого правосуддя.

Низку важливих положень щодо ролі адвокатів у здійсненні правосуддя, етичних принципів у відносинах між адвокатами та суддями сформульовано у Висновку Консультативної Ради європейських суддів № (2013) 16 від 15.11.2013 «Про відносини між суддями та адвокатами» [45]. Визнаючи суттєву роль адвокатів у справедливому відправленні правосуддя, висновок орієнтує адвокатів на співпрацю та діалог з суддями заради справедливого вирішення судових справ відповідно до закону, в розумні строки, з додержанням принципів законності, професійної таємниці, честі та гідності, справедливості та взаємоповаги до незалежності один від одного.

Окремо наголошується, що адвокат ніколи не повинен свідомо надавати суду неправдиву інформацію або таку, що вводить в оману.

В цілому, дослідниками слушно підкреслюється, що міжнародно-правові стандарти професійної адвокатської діяльності є одним з ефективних шляхів захисту прав усіх учасників правовідносин. Ураховуючи це, важливим є продовження роботи щодо імплементації положень основних міжнародно-правових актів, зокрема, документів Ради Європи та ЄС, які визначають фундаментальні стандарти адвокатської діяльності, що є загальновизнаними в європейських країнах. До цього процесу мають активно долучатися не лише органи державної влади, а й органи адвокатського самоврядування, адже їх участь сприятиме ефективному впровадженню міжнародних принципів забезпечення належного рівня правозахисної діяльності та гармонізації національного законодавства з європейськими правовими нормами [207].

Висновки до першого розділу

Важливою запорукою законності і правопорядку в державі, додержання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина є ефективне функціонування інституту адвокатури.

Необхідність наукової розробки проблем протидії кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів обумовлена вимогами як національного законодавства, так і міжнародно-правових актів, а також підтверджується матеріалами правоохоронної і судової практики та звітами, заявами, рішеннями органів адвокатського самоврядування та міжнародних адвокатських організацій щодо систематичних порушень професійних прав адвокатів та гарантій їх діяльності.

Окремою кримінологічною проблемою, що потребує наукового та практичного вирішення, є вчинення кримінальних правопорушень представниками адвокатської спільноти під час здійснення професійної адвокатської діяльності, що завдають суттєвою шкоди інтересам їх власних клієнтів, протилежної сторони, а також правосуддю в цілому, підриваючи авторитет адвокатської професії.

Реалізація положень Конституції України щодо організаційно-правових основ діяльності адвокатури здійснюється на підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні.

У чинному законі удосконалено загальні засади адвокатської діяльності, визначено її основні принципи, серед яких верховенство права, законність, незалежність, конфіденційність та уникнення конфлікту інтересів. Розкрито поняття адвокатської діяльності, наведено її види, визначено професійні права, обов'язки адвоката, гарантії адвокатської діяльності. Законом визначено загальні умови притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката, підстави притягнення, види дисциплінарних стягнень та порядок здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвокатів.

Незважаючи на те, що адвокатам надано достатній перелік гарантій їх незалежності, які передбачені як національним, так і міжнародним законодавством, випадки свідомого порушення їх професійних прав мають цілком системний характер. Усе це обумовлює як необхідність встановлення

кримінальної відповідальності за найбільш небезпечні посягання на професійну адвокатську діяльність, так і забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за їх вчинення на практиці.

На цей час кримінально-правову основу захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності становлять спеціальні норми, передбачені статтями 358, 380, 381, 397-400¹ КК України.

В основу правового регулювання адвокатської діяльності, у тому числі її кримінально-правової охорони, покладено як положення, визначені національним законодавством, так і міжнародні стандарти адвокатської діяльності, відображені в міжнародно-правових актах на універсальному та регіональному рівнях. Ці стандарти визначають не лише законодавчу регламентацію адвокатської діяльності, а й містять вимоги щодо практичної, правозастосовної діяльності як держави, так і самих адвокатів та їх об'єднань.

Імплементація Україною міжнародних стандартів у національне законодавство та правозастосовну практику сприятиме посиленню захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, утвердженню верховенства права та ефективному забезпеченню прав і свобод людини.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО АНАЛІЗУ УЗАГАЛЬНЕНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА КОНКРЕТНИХ КЕЙСІВ

2.1. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності

Як вже зазначалося, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат не повинен ставати об'єктом переслідування, у тому числі після припинення його статусу адвоката через його професійну діяльність або публічні заяви чи думки, висловлені у справі, у тому числі такі, які відображають позицію клієнта.

Однак, як за офіційною статистичною інформацією, так і за даними органів адвокатського самоврядування та результатів моніторингу міжнародних адвокатських організацій, адвокати в Україні дедалі частіше стають об'єктами переслідування щодо справ, в яких вони представляють клієнтів [126], що викликає необхідність надання кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 397-400 КК України.

Як зазначається в літературі, кримінологічна характеристика злочинності виступає складовим та системоутворюючим елементом предмету кримінологічної науки [195, с. 239] та містить узагальнену інформацію щодо особливостей певного виду злочинності [204, с. 246].

Що стосується конкретного розуміння змісту зазначеної категорії, то у найзагальнішому вигляді кримінологічна характеристика охоплює кількісно-якісні статистично значущі показники про злочини і особу злочинця, які відображають ступінь їх суспільної небезпечності [92, с. 184].

Подібну позицію наведено І.М. Даньшиним, який визначає кримінологічну характеристику злочинів як сукупність статистично значущих показників про злочинність (злочини) і особистість злочинців, які відображають їх кількісну і

структурну характеристику, а відтак – ступінь суспільної небезпеки [117, с. 8-9].

Більш докладне визначення надається А.Ф. Зелінським, на думку якого кримінологічна характеристика злочинності є комплексним поняттям, яке визначає поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновидів, типові способи вчинення злочинних посягань, їх мотивацію, місце та час вчинення, а також особливості особистості суб'єктів злочинів. Тобто, поняття «кримінологічна характеристика злочинності» охоплює кількісні та якісні показники стану того або іншого виду злочинності та відомості про особистість злочинця [87, с. 164].

Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності як складової частини кримінальних правопорушень проти правосуддя має ґрунтуватися на комплексному аналізі соціально-правової зумовленості цього явища, його кількісно-якісних показників, а також особливостей особи правопорушника і потерпілого.

Масив кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності становлять кримінально-карані діянні, передбачені ст.ст. 397-400 КК України.

У структурі злочинності ці правопорушення не мають значної питомої ваги, однак їх суспільна небезпечність є високою. Це зумовлено тим, що вони посягають не лише на особу адвоката чи його майно, а й на інституційні гарантії здійснення правосуддя, зокрема принцип змагальності сторін та забезпечення права на професійну правничу допомогу.

Що стосується поширеності кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності та їхньої динаміки протягом різних періодів часу, то аналіз статистичних відомостей щодо їх кількості протягом перших 10 років дії нового КК України свідчить про одиничні випадки фіксації правоохоронними органами злочинів цієї категорії.

Так, відповідно до статистичних даних МВС України, за 2001-2010 роки за ст. 397 КК України порушено п'ять кримінальних справ, за ст. 399 – три справи, а за ст. 400 – лише одну. Найчастіше у цей період реєструвалися злочини,

передбачені ст. 398 КК України – 36 кримінальних справ, у тому числі у 2001 р. – 1, 2002 р. – 4, 2003 р. – 2, 2004 р. – 3, 2005 р. – 3, 2006 р. – 7, 2007 р. – 6, 2008 р. – 1, 2009 р. – 2, 2010 р. – 3 [196, с. 50-51].

За опублікованими даними, за період з 2015 по 2020 р. за ст. ст. 397-400 КК України у ЄРДР обліковано 1480 кримінальних проваджень за фактами кримінально протиправних дій проти адвокатської діяльності [9, с. 106].

Протягом останніх шести років (2020-2025 р.р.), За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, кількість облікованих кримінальних правопорушень, дещо зменшилась. Усього за цей період обліковано 693 кримінальні правопорушення, передбачені вищевказаними статтями, у тому числі у 2020 р. – 158, 2021 р. – 127, 2022 р. – 50, 2023 р. – 100, 2024 р. – 112, 2025 р. – 146 [167].

В цілому, кримінологічний аналіз динаміки цього явища свідчить про його тісний зв'язок із загальними тенденціями криміналізації суспільних відносин у сфері правосуддя, зростанням конфліктності кримінального процесу, а також з активізацією резонансних кримінальних проваджень, у яких захисники та представники особи виконують ключову роль. Особливої інтенсивності такі посягання набувають у резонансних кримінальних провадженнях, справах, що стосуються корупційних злочинів, організованої злочинності, воєнних злочинів або значних майнових інтересів, де діяльність захисника об'єктивно сприймається зацікавленими особами як фактор, що ускладнює досягнення бажаного процесуального результату.

Слід, однак, зазначити, що наявні статистичні показники не відображають реальної картини стану законності у сфері додержання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності – перш за все в силу високої латентності кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 397-400 КК України, з чим погодились одразу більшість опитаних під час дослідження адвокатів.

Так, абсолютна більшість опитаних респондентів заявила, що офіційна статистична інформація щодо кількості зареєстрованих кримінальних

проваджень про кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 397-400 КК України, або повністю не відповідає реальному стану справ (66%), або більшою мірою не відображає реального стану законності (19%). Лише 11 % опитаних погодились з тим, що офіційна статистика повністю або переважним чином відображає реальний стан справ (додаток Д).

Відповідно, як зазначається дослідниками, для отримання точної кримінологічної картини стану поширення цих посягань офіційна статистика повинна бути доповнена оцінками фахівців та вивченням офіційних документів, що стосуються вказаного питання [196, с. 51].

Видається обґрунтованим, що дослідження причин латентності кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності необхідно здійснювати з урахуванням наукових напрацювань щодо причин латентності кримінальних правопорушень у сфері правосуддя. До причин латентності злочинності у цій сфері традиційно відносять: 1) низький ступінь очевидності вчинених діянь; 2) професійні компетенції суб'єкта кримінального правопорушення, що дозволяють йому ефективно приховати злочинне посягання; 3) відсутність належної реакції з боку правоохоронних органів на виявлену інформацію про вчинення кримінального правопорушення; 4) випадки приховування від обліку вчинених злочинних посягань [7, с. 173; 11, с. 496].

Як зазначається фахівцями, високий рівень латентності цих кримінальних правопорушень обумовлений і високим ступенем корпоративності, притаманної правоохоронній та судовій системам, намірами (іноді взагалі неприкритими) керівників силових відомств, а нерідко і суддів, не допустити суспільного розголосу фактів кримінально протиправних діянь у цій сфері. Не можна не враховувати і високий рівень корумпованості правоохоронної системи, використання службових повноважень у корисливих цілях [93, с. 173].

В цілому, цей комплекс причин латентності притаманний і кримінальним правопорушенням проти адвокатської діяльності. Характерним є те, що позиція науковців у поясненні причин високої латентності цих правопорушень в цілому

співпадає з поглядом самих адвокатів-практиків. Так, 76% опитаних респондентів серед факторів високої латентності вказали наявність у правопорушників (переважним чином правоохоронців і суддів) професійних знань та навичок, 85% - корпоративну солідарність правоохоронців та суддів, 68% - високий рівень корумпованості представників правоохоронної та судової систем, 84% - системні порушення в діяльності органів досудового розслідування при внесенні відомостей до ЄРДР та подальшому розслідуванні (додаток Д).

Іноді в якості причин високої латентності кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності зазначається і низька поінформованість адвокатів про їхні права та механізми їх захисту, що призводить до недостатнього використання можливостей звернення до правоохоронних органів [11, с. 496].

Навряд чи можна погодитись з таким твердженням. Уявляється, що адвокати навпаки, відносяться до категорій громадян, найбільш поінформованих про механізми захисту прав і законних інтересів потерпілих від злочину, у тому числі кримінально-правовими способами, маючи для цього необхідні професійні знання у правовій галузі, вміння, навички, нерідко – чималий практичний досвід. До того ж, чимало адвокатів є колишніми співробітниками суду і правоохоронних органів.

Більш вірогідною причиною іноді дійсно малоактивної позиції адвокатів у захисті своїх прав і законних інтересів у випадках вчинення щодо них протиправних дій є навпаки, достатня поінформованість адвокатів про неефективну діяльність правоохоронних органів, а також їх небажання витрачати сили та час на нерідко марні спроби домогтися притягнення порушників їх професійних прав до кримінальної відповідальності.

Не виключені і випадки, коли адвокати не звертаються з повідомленнями про вчинення проти них кримінальних правопорушень через страх репресій [11, с. 496].

На стан статистичного забезпечення свій відбиток накладають і порушення з боку органів працівників органів досудового розслідування під час реєстрації інформації про вчинені кримінальні правопорушення.

Аналіз слідчої практики та матеріалів органів адвокатського самоврядування свідчить, що в силу особливостей правового статусу адвоката більшість посягань на його життя, здоров'я, майно не пов'язується органами досудового розслідування з його професійною адвокатською діяльністю. Унаслідок цього такі кримінальні правопорушення зазвичай кваліфікуються як вчинені проти життя та здоров'я особи, виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської моральності тощо.

Навіть якщо адвокати прямо зазначають норму КК України, під яку, на їхню думку, підпадають вчинені щодо них діяння, слідчі з цим можуть не погодитись і внести до ЄРДР відомості з іншою кваліфікацією кримінального правопорушення [189, с. 81].

Некоректна кваліфікація діянь призводить як до викривлення статистичної звітності, так і в кінцевому випадку до непритягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності та неможливості відновлення порушених прав представників адвокатської спільноти.

У зв'язку з цим, видається слушною позиція І.В. Федорончука, що вирішенню проблеми може посприяти ведення НААУ як органом адвокатського самоврядування власної офіційної статистики щодо вчинення правопорушень проти адвокатської діяльності [216, с. 83].

Поряд з проблемою підвищеної латентності, звертає на себе увагу і вкрай низька ефективність розслідування цих правопорушень. За даними офіційної статистики, протягом останніх шести років лише 6 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності направлено до суду з обвинувальним актом [167] та лише 9 особам повідомлено про підозру у вчиненні цих кримінальних правопорушень [167].

Аналіз статистичних даних про результати розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються проти професійної адвокатської діяльності, дозволяє науковцям стверджувати про усталену практику закриття таких кримінальних проваджень та непритягнення до кримінальної відповідальності винних осіб [233, с. 449].

З 2020 р. судами з постановленням вироків розглянуто 12 кримінальних проваджень (з урахуванням проваджень минулих років) про кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності [85].

Слід зазначити, що дослідниками і раніше вказувалось на вкрай нечасте застосування судами України статей 397-400 КК. Так, за даними Г. Зеленова, у 2014 р. за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 398 КК України, засуджено 3 особи. У 2015 р. за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України, засуджено лише одну особу. У 2018 р. за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 398 КК України, засуджено лише двох осіб: одного – за ч. 1, іншого – за ч. 2 цієї статті. При цьому, інформація щодо засудження за статтями 397-400 КК України в статистичних звітах за 2016 та 2017 рр. окремо не виділяється, що дозволяє припустити, що до відповідальності за цими статтями не притягнуто жодної особи або такі факти мали поодинокий характер [86, с. 193-194].

Як констатується дослідниками, попри те, що для запобігання протиправним посяганням на адвокатську діяльність НААУ, органами адвокатського самоврядування, громадськими об'єднаннями адвокатів вживаються невідкладні заходи (направляються звернення до силових структур, інших органів державної влади, міжнародних організацій, інформується громадськість тощо), гарантії професійної діяльності адвоката нівелюються через відсутність практики ретельного розслідування фактів порушень і реального покарання винних осіб [53, с. 177-178]. За висновками представників НААУ, така ситуація може вказувати на фактично негласний саботаж з боку органів прокуратури та досудового розслідування [156].

На думку низки дослідників, відсутність усталеної правозастосовної практики у досліджуваній сфері може бути результатом складності відповідної категорії справ – з урахуванням як особливостей розслідування кримінальних проваджень, так і через труднощі кваліфікації злочинних діянь [11, с. 494].

Так, за опублікованими даними опитування дізнавачів, слідчих та працівників оперативних підрозділів Національної поліції, на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з втручанням в діяльність захисника або представника особи, у 56% виникають труднощі із внесенням відомостей до ЄРДР, у 40% - з попередньою кваліфікацією вчиненого кримінального правопорушення, у 28% - з визначенням переліку обставин, що підлягають встановленню, у 25% - з визначенням першочергових слідчих (розшукових) дій [4, с. 212].

В цілому ж, як зазначається дослідниками, незважаючи на те, що порушення гарантій адвокатської діяльності тягнуть за собою кримінальну відповідальність, статті 397-400 КК України фактично є «мертвими», тобто не працюють і роль запобіжника, яку поклав на них законодавець, не виконують.

Слід також ураховувати і те, що відсутність необхідної кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері забезпечення гарантій діяльності захисників або представників особи, а також гарантій безпеки життя, здоров'я та права власності зазначених осіб або їх близьких родичів, надає обмежені можливості для їх аналізу, проведення повноцінного узагальнення у цій сфері та розроблення необхідних рекомендацій щодо кваліфікації цих кримінальних правопорушень [86, с. 194].

Наявні, хоча і обмежені, відомості щодо якісної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 397-400 КК України дозволяють стверджувати, що вони можуть бути як відкритими і насильницькими, так і прихованими, однак усі ці діяння мають спільну мету – вплинути на адвоката, зірвати або ускладнити виконання ним своїх

професійних обов'язків, викликати страх, залякати або примусити діяти всупереч закону [187, с. 122].

Способи вчинення кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності характеризуються значною варіативністю та залежать від конкретної ситуації, статусу злочинця та обраної ним стратегії впливу. Втручання в діяльність адвоката може здійснюватися як у відкритій, так і в прихованій формі, включаючи обмеження доступу до клієнта, створення штучних процесуальних перешкод, незаконне отримання або використання інформації, що становить адвокатську таємницю. Такі дії часто маскуються під формально законні процесуальні заходи, що ускладнює їх кримінально-правову оцінку.

Правопорушення цієї категорії зазвичай мають підготовлений характер. При цьому, підготовчі дії можуть включати збір інформації про адвоката (його місце роботи, справу, правову позицію), вивчення графіку його переміщень, пошук сторонніх осіб для здійснення тиску, а також провокаційні спроби дискредитації (через медіа, соціальні мережі, поширення чуток, маніпуляцію клієнтом тощо) [187, с. 124]. У ряді випадків правопорушники використовують засоби прихованого стеження – GPS-трекери, мініатюрні камери, диктофони, що застосовуються як для збирання компрометуючих матеріалів, так і для підготовки подальших протиправних дій. Їх виявлення може свідчити про спланований характер кримінального правопорушення й організовану форму тиску [187, с. 126].

Типовим місцем вчинення кримінальних правопорушень, які зазіхають на гарантії адвокатської діяльності, є офіційні службові приміщення, в яких адвокати надають правничу допомогу: зали судових засідань, приміщення правоохоронних органів, кабінети слідчих суддів, прокурорів, офіси адвокатських бюро та об'єднань. Найчастіше посягання відбувається саме під час виконання адвокатом процесуальних функцій – під час участі у судовому засіданні, слідчих (розшукових) діях або поданні процесуальних документів [187, с. 123]. Разом з цим, фіксуються випадки вчинення таких правопорушень біля будівель суду, в коридорах приміщень правоохоронних органів або за

місцем проживання адвоката. Значно рідше місцем конфлікту або тиску стає місце роботи клієнта або інша третя локація, наприклад, заклад харчування, де може відбуватися неформальна зустріч [187, с. 123].

За даними Д. Д. Русанівської, місцями вчинення щодо адвокатів кримінальних правопорушень найчастіше є приміщення суду (28%), службові кабінети (20%), підприємства, установи, організації (19%), зали судових засідань (12%), офіси захисників (8%), квартири та будинки (8%), вулиці. Окрім цього, непоодинокими є випадки, коли місце вчинення кримінального правопорушення пов'язане з маршрутом пересування потерпілої особи [189, с. 73-74].

У переважній більшості випадків кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності вчиняються у робочий час, коли захисники чи представники сторін беруть участь у слідчих (розшукових) діях, судових засіданнях, консультують клієнтів, готують документи або перебувають у процесі реалізації правозахисної функції [187, с. 123].

Кримінологічна характеристика особи злочинця у справах цієї категорії відзначається різноманітністю та відсутністю чітко окресленого соціального профілю, що ускладнює побудову уніфікованої класифікації або типології.

Тим не менш, за ознаками суб'єкта серед кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності є підстави виділити дві основні групи: 1) кримінальні правопорушення, що вчиняються службовими особами, наділеними спеціальними повноваженнями, насамперед у межах кримінального, цивільного, адміністративного, господарського судочинства, у тому числі працівниками правоохоронних органів (дознавачами, слідчими, працівниками оперативних підрозділів, прокурорами) та суддями; 2) кримінальні правопорушення, що вчиняються іншими особами.

Дослідниками висловлено думку, що більшість осіб, як вчиняють кримінальні правопорушення цієї категорії, є співробітниками правоохоронних органів та інших органів державної влади. Ці особи, як правило, несумлінно відносяться до своїх службових обов'язків та мають загальне упереджене

ставлення до адвокатів та інституту незалежної адвокатури в цілому [216, с. 97-100].

Що стосується соціально-демографічної характеристики особистості осіб, які вчиняють правопорушення щодо захисника чи представника особи, то вони не мають яскраво вираженої специфіки.

Так, в літературі вказується на більшу питому вагу правопорушників чоловічої статі (понад 80%), а також на зміщення до більш старших вікових категорій порівняно із загальною злочинністю (30-45 та 45-55 років) [216, с. 96-97]. Рівень освіти варіюється від середнього до вищого, що свідчить про відсутність прямої залежності між освітнім рівнем і вчиненням таких правопорушень. Більш суттєвим є їх включення у сферу правових конфліктів, що виникають у процесі здійснення правосуддя.

В цілому, поведінка злочинця при перешкоджанні адвокатській діяльності, як правило, характеризується високим рівнем усвідомлення і цілеспрямованості. У більшості випадків це не спонтанне діяння, а продуманий акт, що передбачає емоційно-вольову готовність до протиправної дії, а іноді – прагнення до приховування своєї ролі або маніпуляції процесуальними механізмами [187, с. 124].

Важливим елементом кримінологічної характеристики є аналіз особистості потерпілого, який у даному випадку має спеціальний статус. Необхідно мати на увазі, що адвокат як суб'єкт професійної діяльності виступає носієм не лише індивідуальних прав, але й публічно значущої функції забезпечення права на захист. Це визначає підвищений рівень його віктимності у специфічних умовах здійснення професійної діяльності. Ризик стати потерпілим значно зростає у випадках участі адвоката у складних, багатосуб'єктних або суспільно резонансних справах, де наявний високий рівень конфліктності та значні матеріальні або нематеріальні інтереси.

Потерпілими у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. ст. 397-400 КК України, виступають захисник чи представник особи по наданню правничої допомоги. Участь захисника можлива у кримінальному (ст. 4 КПК

України) судочинстві, під час провадження у справах про адміністративні правопорушення (ст. 271 КУпАП) [102] та про порушення митних правил (ст. 500 Митного кодексу України) [125], представника – у кримінальному (ст. ст. 58, 63, 64¹ КПК України), цивільному (ст. 58 ЦПК України) [224], господарському (ст. 56 ГПК України) [61], адміністративному (ст. 55 КАС України) [101] судочинстві, а також в інших державних органах, перед фізичними і юридичними особами.

Як зазначається дослідниками, типовий портрет потерпілого у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. ст. 397-400 КК України включає такі риси: 1) високий рівень правової обізнаності, досвіду практичної діяльності, орієнтація у процесуальних нормах і механізмах правового захисту; 2) активна процесуальна позиція, що іноді стає причиною конфлікту з іншими учасниками справи, включаючи клієнтів, протилежну сторону, правоохоронців або недобросовісних службових осіб; 3) схильність до фіксації фактів тиску або втручання – через звернення до поліції, подання заяв, скарг до дисциплінарних органів, залучення громадськості або медіа; 4) підвищена професійна вразливість, оскільки будь-який тиск або дискредитація може мати негативні наслідки як для репутації правника, так і для конкретної справи, яку він веде [187, с. 125].

Слід, звичайно, ураховувати, що підкреслення цих факторів не означає покладення відповідальності на потерпілого, а слугує виключно аналітичним інструментом для розуміння механізмів формування віктимної ситуації.

Однією з важливих фундаментальних гарантій діяльності адвоката, у тому числі захисника чи представника особи, є встановлення кримінальної відповідальності за втручання в діяльність цих суб'єктів правозахисної діяльності [21, с. 1.95]. Беззаперечним є той факт, що втручання в законну адвокатську діяльність є фактором, який суттєво знижує можливість реалізації громадянами права на отримання якісної правничої допомоги і стан додержання їхніх прав, свобод і законних інтересів.

У ст. 397 КК України передбачено кримінальну відповідальність за створення в будь-якій формі перешкод для здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги, а також за порушення встановлених законом гарантій їхньої діяльності і професійної таємниці.

Виходячи з законодавчої конструкції ст. 397 КК України, аналізу правозастосовної практики, дослідниками виділено три основні способи втручання в діяльність захисника чи представника особи: 1) вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи; 2) порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи; 3) порушення встановлених гарантій професійної таємниці [190, с. 264].

При конструюванні диспозиції цієї статті законодавець виходив з трьох основних принципів: 1) діяльність адвоката, в яку здійснюється втручання, повинна бути пов'язана з виконанням функцій захисту або представництва; 2) адвокатська діяльність повинна бути правомірною, оскільки в іншому випадку відповідні відносини не є об'єктом кримінально-правової охорони; 3) кримінальна відповідальність за втручання в адвокатську діяльність не ставиться у залежність від настання певних суспільно небезпечних наслідків.

Під порушенням встановлених законом гарантій діяльності захисника або представника особи, як правило, пропонується розуміти будь-які незаконні дії особи, що проявляються в погрозі застосування насильства, умовлянні, шантажуванні захисника чи представника особи, незаконній відмові в наданні необхідних документів або інформації при провадженні цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення, а також незаконний вплив у будь-якій іншій формі на правомірну діяльність цих осіб. При цьому, якщо ж втручання в діяльність захисника чи представник особи поєднане з фізичним або психічним насильством, вчинене слід кваліфікувати за статтями 398, 399 та 400 КК України [86; 113, с. 705].

Слід погодитись з тим, що серед кримінальних правопорушень, пов'язаних з посяганням на професійну діяльність захисника чи представника особи, саме втручання в адвокатську діяльність є найпоширенішим [233, с. 447]. Так, протягом 2020-2025 рр. органами досудового розслідування обліковано одразу 536 проваджень про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 397 КК України, що становить 77% усіх кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності, у тому числі у 2020 р. – 123 провадження, 2021 р. – 87, 2022 р. – 41, 2023 р. – 77, 2024 р. – 87, 2025 р. – 121 [167].

У той же час, необхідно урахувати і те, що тенденція до зростання кількості зареєстрованих випадків втручання у діяльність захисника чи представника особи обумовлена і збільшенням кількості осіб, які надають правничу допомогу. Як зазначається фахівцями, за період з 2004 р. по 2023 р. кількість адвокатів в Україні збільшилась більш ніж на 50 тис. осіб. Так, якщо станом на 05.02.2004 загальна кількість адвокатів в Україні налічувала лише 14876 осіб, то станом на 01.01.2010 – вже 25356 осіб, а на 20.06.2015 – 32303 особи. Станом на 2021 р. у Єдиному реєстрі адвокатів України було зареєстровано 62803 особи, а на початок 2023 р. – 65500 адвокатів [216, с. 78]. Надалі кількість адвокатів продовжувала збільшуватись і станом на 13.12.2024 становила вже 70152 особи. Щоправда, кількість активних адвокатів (тих, хто практикує і не подав заяви про зупинення адвокатської діяльності) становила 47,4 тис. осіб (67,6% від загальної кількості) [143].

Однак, попри чималу кількість облікованих кримінальних проваджень, результативність досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 397 КК України, залишається вкрай низькою. Так, на протязі 2020-2026 рр. у цих кримінальних провадженнях лише 1 особі повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, і жодного кримінального провадження не направлено до суду з обвинувальним актом [167] (додаток Б).

За цей же період часу органами досудового розслідування на підставі п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ч. 1 ст. 84 КПК України закрито 407 кримінальних проваджень цієї категорії, у тому числі у 2020 р. – 87, 2021 р. – 85, 2022 р. – 51, 2023 р. – 56, 2024 р. – 59, 2025 р. – 69 проваджень.

Кількість кримінальних проваджень за ст. 397 КК України, рішення у яких станом на кінець року не було прийнято, щорічно коливалась у межах 41-123, становивши у 2020 р. – 123, 2021 р. – 86, 2022 р. – 41, 2023 р. – 77, 2024 р. – 87, 2025 р. – 121 провадження [167].

Як зазначається науковцями, наявні статистичні дані свідчать про те, що незважаючи на достатньо тривалий строк існування представленої кримінально-правової заборони, правовий механізм із захисту захисника або представника особи не забезпечує належного захисту діяльності цих суб'єктів. Вченими стверджується, що за теоретичним обґрунтуванням, змістом та структурою ст. 397 КК України може бути доволі ефективною. Але, наведені статистичні дані, на думку Д.О. Балобанової, згідно з якими переважна більшість виявлених правопорушень не знаходить своєї реалізації у вигляді судових вироків та покарання, вказують перш за все на відсутність політичної волі у державних, у тому числі правоохоронних, органів, на належний захист прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності [21, с. 1.102].

Цілком природньо, що такі негативні тенденції породжують та посилюють відчуття вседозволеності та безкарності серед осіб, які потенційно можуть втручатися у діяльність захисника чи представника особи.

Слід зазначити, що фахівцями пропонуються і інші пояснення вкрай неефективного застосування органами досудового розслідування та судами ст. 397 КК України.

Так, на думку Т.Є. Колягіної, основну проблему епізодичного застосування ст. 397 КК України становлять недоліки законодавчого формулювання диспозиції ч. 1 цієї статті, у тому числі відсутність однозначного розуміння у вітчизняній юриспруденції терміну «втручання в будь-якій формі» [106, с. 145]. На некоректність формулювання у ст. 397 КК

України терміну «втручання в будь-якій формі» вказувалось і іншими дослідниками [95, с. 292].

На думку Т.Є. Тичини, однією з причин того, що ця норма є майже «мертвою», є недосконалість диспозиції ст. 397 КК України, у тому числі неконкретне співвідношення між заголовком цієї статті та її диспозицією в частині опису об'єктивної сторони кримінального правопорушення [205, с. 145, 216].

Погоджуючись з тим, що формулювання диспозиції ст. 397 КК України потребує подальшого вдосконалення, навряд чи наведені причини неефективної правозастосовної діяльності можна визнати основоположними.

Так само, навряд чи можна погодитись і з думкою Д.Д. Русанівської про те, що неналежний стан розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи та високий рівень латентності цієї категорії кримінальних правопорушень мають у своїй основі недоліки національного законодавства про кримінальну відповідальність, яке встановлює невелику міру покарання за вчинення вказаних правопорушень, а також пов'язану з цим проблему у вигляді стислих строків притягнення до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені щодо захисника чи представника особи [189, с. 207].

Що стосується конкретних проявів втручання в діяльність захисника чи представника особи, то в літературі традиційно зазначається, що порушення встановлених законом гарантій діяльності та професійної таємниці захисника чи представника особи можуть виявлятися: у допиті адвоката як свідка з питань, що становлять адвокатську таємницю; вилученні документів, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення, без згоди останнього; прослуховуванні телефонних розмов без дотримання встановленої процедури; притягненні адвоката до будь-якого виду юридичної відповідальності у зв'язку з наданням ним правової допомоги тощо [88, с. 42].

Серед інших способів втручання в діяльність захисника слід навести, насамперед: недопущення адвоката до підзахисного під час проведення слідчих (розшукових) дій; виклик і допит в якості свідка адвоката в кримінальному

провадженні, в якому останній є захисником; безпідставну реєстрацію стосовно адвокатів відомостей в ЄРДР з подальшою можливістю проведення слідчих (розшукових) дій щодо нього, що може слугувати прикриттям інформаційної розвідки органів досудового розслідування щодо певного клієнта адвоката [181, с. 119-120]; проведення обшуків службовими особами правоохоронних органів, які не зазначені в ухвалі слідчого судді та не уповноважені на проведення процесуальних дій; незаконне вилучення документів, комп'ютерної техніки та електронних носіїв, на яких міститься інформація, що становить адвокатську таємницю; проведення слідчих дій в приміщеннях адвокатів без завчасного повідомлення Ради адвокатів області [3, с. 152]; прослуховування розмов адвокатів з обвинуваченим під час гарантованого віч-на-віч побачення [122, с. 257]; особистий огляд адвокатів та їх речей при відвідуванні клієнтів, які утримуються в слідчих ізоляторах [217, с. 156]; приховування від адвоката інформації про місцезнаходження його клієнта у випадках, коли існують підстави припустити факт його затримання та наявності в нього негайної потреби в отриманні правничої допомоги; штучне затягування моменту допуску адвоката до участі у справі в якості захисника або представника особи; незаконне відсторонення адвоката від участі у справі; намагання схилити адвоката до негласного співробітництва з правоохоронними органами тощо.

Виходячи із законодавчого конструювання ст. 397 КК України та аналізу практики адвокатської діяльності, усіх суб'єктів незаконного втручання слід поділити на дві окремі категорії: 1) службові особи, які втручаються у правомірну діяльність захисника чи представника особи по наданню правничої допомоги з використанням свого службового становища; 2) особи, які втручаються у правомірну діяльність захисника чи представника особи без використання службового становища. У свою чергу, останні можуть мати статус учасника судочинства – кримінального, цивільного, господарського, адміністративного, провадження у справах про адміністративні правопорушення тощо, або не мати такого статусу.

Кваліфікуючою ознакою втручання в діяльність захисника чи представника особи є вчинення цих дій службовою особою саме з використанням свого службового становища (ч. 2 ст. 397 КК України).

Як зазначається дослідниками, при аналізі об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення стає зрозумілим, що переважні можливості для вчинення втручання в діяльність захисника чи представника особи мають службові особи суду і органів досудового розслідування під час своєї службової діяльності [96, с. 214], а також службові особи оперативних підрозділів, прокуратури, інших правоохоронних органів, а також органів і установ виконання покарань.

При цьому, слід ураховувати, що адвокати та службові особи, які здійснюють втручання в їхню діяльність, на практиці знаходяться в нерівному положенні перед законом – як з погляду обсягу прав і повноважень, так і у можливості уникнути відповідальності за власні незаконні дії.

Як свідчать дані слідчої і судової практики, а також результати опитування осіб, що здійснюють професійну адвокатську діяльність, основними мотивами втручання службових осіб у правомірну діяльність захисника чи представника особи можуть бути: демонстрація переваги свого службового становища над статусом адвоката, у тому числі шляхом безпідставного обмеження або порушення професійних прав останнього; хибно сприйняті інтереси власної службової діяльності, у тому числі з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень та розгляду кримінальних проваджень; штучне послаблення правових позицій адвоката під час судочинства; створення перешкод адвокату у виявленні та фіксації незаконних дій, у тому числі порушень прав підозрюваних, обвинувачених під час розслідування або судового розгляду; помста адвокату за його надмірно активну і принципову позицію у відстоюванні інтересів клієнта.

Дещо інші цілі можуть переслідувати учасники судочинства, які не є службовими особами. З їх боку втручання може здійснюватись через: бажання уникнути передбаченої законом відповідальності або пом'якшити її; намагання

ускладнити захиснику або представнику іншої сторони у справі можливості отримати необхідні докази у справі; помсту – як за вчинене злочинцем кримінальне правопорушення (у цьому випадку адвокат в очах потерпілих ототожнюється із злочинцем), так і за активну позицію представника потерпілого у його прагненні домогтися притягнення винного до передбаченої законом відповідальності.

Втручання може вчинятися і з інших мотивів – неприязні, пов'язаної із виконанням адвокатом його обов'язків перед клієнтом, корисних мотивів тощо.

Так, вироком Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 03.02.2016 у справі № 344/3089/14-к, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Івано-Франківської області від 12.04.2016 [39] ОСОБУ_6 визнано винною у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 397, ч. 1 ст. 296, ч. 2 ст. 398 КК України.

Судом встановлено, що перешкоди до здійснення правомірної діяльності представника особи по наданню правової допомоги виразились у психологічному тиску на адвоката, словесних образах, явно необґрунтованій критиці, нетактовних та принизливих висловлюваннях, нецензурній лайці. Поряд з цим, ОСОБА_6, перебуваючи у приміщенні Апеляційного суду Івано-Франківської області, нехтуючи суспільно-моральними цінностями, з мотивів явної неповаги до суспільства, продовжила нецензурну лайку у бік адвоката, яка надавала правову допомогу її колишньому чоловіку, у процесі чого нанесла адвокату тілесні ушкодження у вигляді закритої черепно-мозкової травми зі струсом головного мозку, а також забою волосяної ділянки голови зліва, які відносяться до легких тілесних ушкоджень, які спричинили короточасний розлад здоров'я потерпілої.

За результатами опитування адвокатів (додаток Д), а також за опублікованими даними НААУ, найбільш поширеними видами порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, які можна розцінювати в якості втручання у правомірну адвокатську діяльність, є кримінальні переслідування адвокатів (36 зафіксованих НААУ випадків лише протягом

2013-2018 рр.), обшуки у приміщеннях адвокатів (56 випадків), незаконні негласні слідчі (розшукові) дії (12 випадків), допит адвокатів в якості свідків (29 випадків), а також порушення, пов'язані з втручанням у правову позицію адвоката [82]. Безумовно, навіть наведені показники не відображають фактичного стану втручання у правомірну адвокатську діяльність, оскільки далеко не всі адвокати повідомляють про подібні випадки НААУ.

З метою втручання у правомірну діяльність із захисту або представництва інтересів особи адвокату можуть висунути безпідставне обвинувачення у вчиненні кримінальних правопорушень або дисциплінарних проступків з метою дискредитувати його в очах як клієнта, так і професійної правничої спільноти, а також обмежити або припинити його діяльність в якості захисника чи представника особи.

Так, відзначається, що безпідставне порушення кримінальних проваджень щодо адвокатів може бути у слідчих способом відсторонення від захисту чи представництва їх клієнтів у кримінальних провадженнях, при тому, що суди мають тенденцію задовольняти такі клопотання слідчих [126]. Незаконні вручення адвокатам повідомлень про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, затримання адвокатів та обрання їм запобіжних заходів нерідко відбувається з порушенням закону та нехтуванням особливих процедур проведення процесуальних дій, передбачених законом [83].

В якості прикладів втручання в адвокатську діяльність шляхом застосування правових механізмів міжнародною адвокатською спільнотою наводяться факти кримінального переслідування адвокатів О. Соколовської (захищала інтереси російських громадян Є. Єрофєєва та О. Александрова), А. Доманського (здійснював захист обвинуваченого у державній зраді К. Вишинського – директора українського філіалу російської інформагенції «РИА-Новости»), адвокатів колишнього президента В. Януковича. Нерідко адвокати стикаються з кримінальним переслідуванням після своїх публічних заяв щодо неналежного поведіння з їхніми клієнтами з боку співробітників правоохоронних органів [126].

Доволі розповсюдженим елементом протиправного тиску на адвокатів, який використовується як співробітниками правоохоронних органів, так і суддями, є безпідставне звернення до дисциплінарних органів з метою ініціювання дисциплінарної відповідальності адвокатів [82]. В якості подібних випадків у звітах про порушення прав адвокатів наводяться, зокрема, спроби притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів Г. Боряк (відмова в наданні правничої допомоги клієнту), Г. Колесник (завдання шкоди клієнту через власну правову позицію у справі), К. Дорошенка (тиск з боку співробітників апарату Ради національної безпеки і оборони України) [126].

Як зазначається представниками правозахисної спільноти, подібна практика ініціювання притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності фактично знецінює інститут дисциплінарної відповідальності адвоката [180].

Окремою групою виступають кримінально карані порушення встановлених законом гарантій професійної таємниці захисника чи представника особи з надання правничої допомоги. Традиційно адвокатським співтовариством фіксуються численні порушення конфіденційності спілкування між адвокатами та клієнтами, окремі з яких можна розглядати як втручання у правомірну діяльність захисника чи представника особи у розумінні положень ст. 397 КК України. На поширеність кримінально-караних порушень гарантій адвокатської таємниці вказали одразу 68% опитаних адвокатів (додаток Д).

Мова йде про факти прослуховування співробітниками правоохоронних органів розмов адвокатів із затриманими, ознайомлення з документами, які адвокати передають клієнтам, перехоплення телефонних розмов адвокатів з клієнтами, перегляд кореспонденції. Нерідко подібні випадки втручання супроводжуються порушенням порядку отримання дозволу та проведення негласних слідчих (розшукових) дій, встановленого КПК України [82].

Небезпечною формою втручання у правомірну адвокатську діяльність міжнародні організації адвокатів, у тому числі міжнародна організація юристів

(ІВА) та Рада асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи (ССВЕ), а також НААУ називають допит адвокатів в якості свідків у справах їх клієнтів, що створює конфлікт інтересів, і де-факто означає, що адвокату перешкоджають представляти сторону у справі [126]. Так, незаконний допит використовується слідчими для зміни процесуального статусу адвоката на свідка, що виключає його подальшу участь у кримінальному провадженні в якості захисника.

В якості форми втручання у правомірну адвокатську діяльність і вчинення тиску на адвокатів можуть розглядатися незаконні обшуки у помешканнях або офісах адвокатів. Саме незаконні обшуки у приміщеннях адвокатів є найбільш поширеним видом втручання в діяльність захисника чи представника особи, на думку 70% опитаних під час дослідження адвокатів (додаток Д).

За оцінками дослідників, під приводами обшуків у адвокатів вилучаються документи, які стосуються справ усіх їхніх клієнтів, комп'ютерна техніка, засоби зв'язку, грошові кошти, в офісах наводиться безлад, що призводить до перешкоджання роботі адвокатського офісу протягом тривалого часу. Майже завжди проведення незаконних обшуків супроводжується порушенням адвокатської таємниці. При цьому, у порушення вимог ч. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», представники рад адвокатів регіонів, які повинні бути присутніми під час обшуків в приміщеннях адвокатів, або не повідомляються про проведення обшуків, або повідомляються про це безпосередньо перед початком обшуку, що позбавляє представників можливості дістатися туди вчасно. Поряд з цим, зазвичай, співробітники правоохоронних органів виходять за межі, встановлені в ухвалах слідчих суддів про дозвіл на проведення обшуків, включаючи речі та документи, на які не поширюється наданий ухвалою дозвіл [126].

Як зазначається НААУ та міжнародними адвокатськими організаціями, в Україні часто ускладнений доступ адвокатів до місць попереднього ув'язнення, так само як і доступ до приміщень судів, органів прокуратури, поліції та інших правоохоронних органів, або урядових приміщень, якщо його клієнта

приведено в такі приміщення. При цьому, адвокати, які намагаються побачитися зі своїми ув'язненими клієнтами, можуть ставати об'єктами неприхованого фізичного чи словесного нападу з боку персоналу правоохоронних органів: від усної образи до фізичного блокування доступу до місць утримання клієнтів та побиття адвокатів. Попри те, що вказані факти, як правило, належним чином фіксуються самими адвокатами, і ймовірні зловмисники відомі і навіть очевидні, винні особи вкрай нечасто притягуються до дисциплінарної або іншої передбаченої законом відповідальності [126].

Прикладом подібного порушення може слугувати вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 10.09.2015 у справі № 738/2867/14-к, залишений без змін ухвалою Апеляційного суду Чернігівської області від 10.11.2015 та постановою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.05.2016 [43].

Під час розгляду справи встановлено, що ОСОБА_8, перебуваючи з 23.08.2012 на посаді начальника Менської виправної колонії Управління Державної пенітенціарної служби України в Чернігівській області (№ 91), протягом січня 2013 р. неодноразово відмовляв дружині ОСОБИ_6, який відбував покарання у цій виправній колонії, а також адвокату (захиснику засудженого) у наданні побачень із засудженим, який на той час перебував в медичній клініці, обґрунтовуючи свою позицію відсутністю відповідних повноважень в охорони засудженого в лікарні. В такий спосіб ОСОБА_8 позбавив можливості адвокату реалізувати повноваження захисника в повному обсязі та вчинив перешкоди до його правомірної діяльності. Вироком суду начальника колонії визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 397 КК України.

Особливе занепокоєння викликає ситуація з порушенням прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності під час дії воєнного стану.

Як зазначає Москвич Л.М., однією з найбільш поширених форм тиску з боку правоохоронних органів стала примусова мобілізація адвокатів просто під час виконання ними професійних обов'язків. Хоча для суддів і прокурорів

закон передбачає бронювання (тимчасове звільнення від призову), адвокати такої правової охорони не мають. Це призвело до випадків, коли військкомати або силові структури затримували адвокатів просто в суді чи на робочому місці під приводом мобілізації, фактично перешкоджаючи здійсненню ними захисту [134, с. 38].

Як зазначається у рішенні Ради адвокатів України від 08.06.2024 № 38 «Щодо порушень професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності під час мобілізаційних заходів», повномасштабне вторгнення на територію України 24.02.2022, а також наступне введення в Україні воєнного стану, як особливого правового режиму, суттєво вплинули на професійну діяльність адвокатів. Радою адвокатів України констатовані численні факти порушення працівниками ТЦК та СП професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, втручання в професійну діяльність, насильства відносно адвокатів, незаконного позбавлення волі, відібрання особистих речей, у тому числі тих, що містять адвокатську таємницю, у зв'язку зі здійсненням професійної адвокатської діяльності.

За висновком Ради адвокатів України, існуючі реалії воєнного стану перешкоджають ефективному та належному здійсненню адвокатами своїх професійних обов'язків щодо надання правничої допомоги громадянам, у тому числі військовослужбовцям та військовозобов'язаним [232].

Так, за даними Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ, якщо у 2022 р. зафіксовано лише 1 подібний випадок порушення професійних гарантій адвокатської діяльності (ненадання відповіді на адвокатський запит), то упродовж 2023 р. – 8 випадків, 2024 р. – 24 випадки, 1 півріччі 2025 р. – 9 випадків. Переважна частина порушень стосується фізичного недопуску адвокатів до клієнтів у приміщення ТЦК та СП, «силової» мобілізації, а протягом останнього часу – і нанесення тілесних ушкоджень адвокатам.

Важливою складовою гарантій адвокатською діяльності, прямо пов'язаною із забезпеченням незалежності адвокатури і права людини на правничу

допомогу, є кримінально-правовий захист життя, здоров'я, честі і гідності адвоката.

Статтею 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, їхнє майно перебуває під охороною держави, а посягання на них тягнуть відповідальність, передбачену законом. Адвокату гарантується право на забезпечення безпеки під час участі у кримінальному судочинстві в порядку, встановленому законом.

Ключову роль у кримінально-правовому забезпеченні життя, здоров'я, честі і гідності адвоката відіграють спеціальні склади кримінальних правопорушень. Кримінально-правовий закон передбачає відповідальність за погрозу або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398 КК України) та посягання на життя захисника чи представника особи (ст. 400 УУ України). Крім того, ст. 399 КК України передбачено відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи. Ці норми формують підвищений рівень кримінально-правового захисту адвоката як спеціального суб'єкта, діяльність якого безпосередньо пов'язана із забезпеченням права на захист.

Підвищена суспільна небезпека погроз і протиправного насильства стосовно адвокатів обумовлена низкою факторів.

По-перше, адвокат є особою, на яку поширюється усі права та свободи, гарантовані Конституцією та законами України, у тому числі право на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку.

По-друге, напади на адвокатів, залякування і психологічний тиск перешкоджають виконанню адвокатами власних професійних обов'язків, що негативно відбивається на стані захисту прав і свобод громадян, у тому числі у зв'язку з відмовою адвокатів від надання правничої допомоги у тих справах, де є небезпека бути підданими протиправному насильству.

По-третє, безпека адвокатів безпосереднім чином пов'язана із загальною ефективністю національної правової системи і довірою суспільства до правоохоронних інституцій та правосуддя.

За даними офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, протягом 2020-2026 рр. органами досудового розслідування обліковано 137 випадків вчинення стосовно захисника чи представника особи погроз або насильства у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правничої допомоги (ст. 398 КК України), у тому числі 28 – у 2020 р., 34 – 2021 р., 7 – 2022 р., 20 – 2023 р., 23 – 2024 р. та 25 – у 2025 році [167].

Як і у випадку втручання в діяльність захисника чи представника особи, кримінологічний аналіз рівня насильницьких посягань на адвокатів ускладнюється їх значною латентністю. Частина таких діянь не отримує належної кримінально-правової оцінки або кваліфікується за загальнокримінальними нормами без урахування їх професійної спрямованості. Крім того, існує тенденція до недооцінки погроз як самостійної форми насильницького впливу, що призводить до заниження реального рівня поширеності цього явища. Водночас, аналіз емпіричних матеріалів, включаючи повідомлення засобів масової інформації та практику органів адвокатського самоврядування, дозволяє констатувати наявність стійкої тенденції до зростання випадків застосування насильства або погроз щодо адвокатів.

Насильницькі посягання на адвокатів відзначаються як прямими, так і опосередкованими формами впливу. Прямі форми включають фізичні напади, побиття, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Опосередковані форми проявляються у погрозах, переслідуванні, демонстрації сили, створенні обстановки страху та психологічного тиску. У ряді випадків насильство має демонстративний характер і спрямоване на формування залякувального ефекту не лише щодо конкретного адвоката, але й щодо всієї професійної спільноти.

Диспозиція ч. 1 ст. 398 КК України передбачає кримінальну відповідальність за погрозу вбивством, насильством або знищенням чи

пошкодженням майна щодо захисника чи представника особи, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги.

Офіційною статистикою факти саме погроз адвокатам не обліковуються, однак певне уявлення про поширеність цих діянь може надати інформація органів адвокатського самоврядування. Так, за даними НААУ, їх кількість становила: у 2013 р. – 1 випадок, 2014 р. – 1, 2015 р. – 3, 2016 р. – 13, 2017 р. – 8, 1 кв. 2018 р. – 1 випадок [82].

Погроза насильством, як поширений спосіб вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 398 КК України, висловлюється як усно (під час особистих зустрічей чи телефонних розмов), так і письмово – через повідомлення, листи або електронну пошту. Нерідко погрози адвокатам надходять через соціальні мережі, що дозволяє зловмисникам зберігати анонімність. Нерідко погрози спрямовані не тільки на самого адвоката, а й на членів його родини [187, с. 121].

Так, за повідомленням НААУ, у вересні 2019 р. адвокат Лазоренко Л.В., ймовірно через його роботу над справою про вбивство судді, постійно отримував погрози як на власну адресу, так і на адресу членів його родини, в тому числі отримував відео через месенджер в мережі інтернет, на якому зображено вбивство з тортурами [126].

Відповідальність за нанесення адвокатам тілесних ушкоджень передбачена ч.ч. 2 та 3 ст. 398 КК України.

Фізичне насильство проти адвокатів нерідко вчиняється працівниками правоохоронних органів: на адвокатів можуть вчиняти напади у місцевих відділах поліції, у власних офісах, навіть у присутності свідків та клієнтів з метою залякати адвоката, змусити його припинити участь у справі, створити перешкоди для адвоката щодо зустрічі з клієнтом, неправомірно отримати документи, на які поширюється професійна адвокатська таємниця тощо [126]. Так, за даними міжнародної адвокатської спільноти, у лютому 2019 р. слідчі податкової міліції у м. Житомирі застосували силу проти адвоката О.

Солдаткіна, у червні 2019 р. адвоката Г. Колесник зі скрученими руками виштовхнув на вулицю співробітник поліції під час її спроби наблизитися до клієнта [126].

У деяких випадках напади на адвокатів вчиняють представники протилежної сторони у справі або невідомі особи [126].

Так, вироком Кіровського районного суду м. Кіровограда від 29.04.2022 у справі № 404/6273/20 [40] ОСОБУ_3 визнано винною у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених чч. 1 та 2 ст. 345, ч. 2 ст. 398 КК України. Судом встановлено, що ОСОБА_3, будучи слухачем у цивільній справі за позовом ТОВ «Нива» до ОСОБА_10 та ТОВ «Агрофірма «Гаївське» про визнання недійсною угоди про припинення договору оренди землі у приміщенні фойє суду, будучи незадоволеним правовою позицією адвоката, з метою залякування наніс останньому зі значною силою удар правою ногою в область лівого стегна та лівого передпліччя, завдавши тілесні ушкодження, які відносяться до категорії легких.

Вироком Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 25.03.2020 у справі 357/8569/19 [35] ОСОБУ_7, ОСОБУ_8 та ОСОБУ_9 визнано винними у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 296, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 398 КК України. За висновками суду, 20.05.2019 у м. Білій Церкві адвоката О. Несветаїла жорстоко побито групою осіб після того, як він, будучи представником ТОВ «Білоцерківський парк культури та відпочинку», здійснив спробу фіксування демонтажу частини нежилого приміщення, належного товариству. У результаті нападу адвокату завдано численні тілесні ушкодження, які відносились до категорії середнього ступеню.

Характерним є те, що за повідомленням КДКА Київської області, розслідування цього кримінального провадження супроводжувалось неодноразовими зверненнями керівництва Ради адвокатів Київської області та Ради адвокатів України до керівництва МВС України, Головного слідчого управління Національної поліції України, Генерального прокурора щодо

бездіяльності співробітників поліції і забезпечення швидкого і неупередженого проведення всіх необхідних процесуальних дій [31].

Правоохоронними органами зафіксовано два факти нападу на адвоката О. Вишневого. Перший напад 10.07.2015 супроводжувався його побиттям двома невідомими у масках, які наносили адвокату удари металевими прутами у голову та інші частини тіла. Повторний напад відбувся 25.08.2015, і за його результатами адвокат отримав ножові поранення грудної клітини. Напад на адвоката пов'язується з його активною позицією під час розгляду судової справи, наданням коментарів засобам масової інформації [83].

Міжнародними адвокатськими об'єднаннями звертається увага на факти залякування адвокатів та інших учасників процесу представниками ультраправих радикальних груп. Такі напади є зазвичай спланованими з метою вплинути на результат або перебіг судової справи шляхом залякування або вчинення фактичних фізичних атак. Як зазначається, такі групи мають розвинену організаційну структуру з розподіленими сферами діяльності та впливу всередині групи. Ці групи нерідко вчиняють насильницькі напади на адвокатів як під час судового розгляду справ, так і під час проведення заходів органами адвокатського самоврядування [126].

В цілому, як зазначається у зверненнях НААУ, політичне схвалення насильницьких екстремистських праворадикальних груп, що оперують в ім'я патріотизму, призвело до послаблення верховенства права та значущого рівня безкарності за вчинення нападів на адвокатів. При цьому, не лише адвокатура, але й судді і система правосуддя в цілому підірвані систематичними атаками та безкарністю за них.

Так, за інформацією Міжнародної комісії юристів, 28.09.2018 у м. Житомирі приблизно 15 членів праворадикальної групи С14 вчинили напад на адвоката, який здійснював у суді захист місцевого журналіста, обвинуваченого у державній зраді за його публікації [126].

Ризики небезпеки для життя та здоров'я адвокатів під час представництва клієнтів у кримінальних провадженнях, пов'язаних зі збройною агресією

Російської Федерації, зафіксовано у звіті Управління Верховного комісара ООН з прав людини. За даними управління, упродовж 2014-2020 рр. задокументовано 12 нападів на адвокатів, які здійснювали захист у провадженнях, пов'язаних з конфліктом. Управлінням у 2017-2018 рр. зафіксовано вісім нападів членів крайніх правих груп на адвокатів, які здійснювали захист осіб з нібито «антиукраїнськими» поглядами, шість з яких – у присутності поліції, яка не втручалася, Четверо адвокатів зазнали нападу у приміщеннях судів, у двох випадках підпалено автомобілі адвокатів. При цьому, як зазначається управлінням, розслідування задокументованих нападів не призвело до встановлення правопорушників та притягнення їх до відповідальності. Крім того, у більшості задокументованих випадків напади кваліфікувалися органами досудового розслідування як хуліганство, а не як насильство щодо адвоката або знищення його майна [154].

Насильницькі напади на призводять не лише до тілесних ушкоджень, аде і до умисних убивств адвокатів. Відповідальність за вбивство або замах на вбивство захисника чи представника особи або їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, передбачена ст. 400 КК України,

За офіційними статистичними даними, протягом останніх 6 років обліковано лише 2 кримінальні правопорушення, передбачені ст. 400 КК України: по одному випадку у 2020 та 2022 роках. При цьому, жодного кримінального провадження до суду не направлено [167].

У той же час, за даними Міжнародної комісії юристів, протягом 2013-2019 рр. зафіксовано повідомлення принаймні про дванадцять випадків вбивств та посягань на життя адвокатів, у восьми з яких адвокати померли в результаті нападів. Зазначається, що адвокати піддаються загрозам вбивства як у резонансних так і в інших справах [126].

За даними Звіту про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні в Україні (2013-2018), кількість вбивств адвокатів та замахів на вбивство адвокатів (ст. 400 КК України) становила: 2013 р. – 1

вбивство, 2015 р. – 2 вбивства і 1 замах, 2016 р. – 3 вбивства та 2 замах, 2017 р. – 2 вбивства та 1 замах [82].

Так, 19.01.2015 у м. Харкові вбито харківського адвоката Грузкова О.П., якого застрелили в центрі міста пострілом у голову. Однією з версій причини вбивства була саме адвокатська діяльність. Біля с. Пухківка Київської області 24.03.2015 знайдено тіло загиблого адвоката Ю. Ігнатенка зі слідами насильницької смерті. Установлено, що вбивству адвоката передувало його викрадення у центрі м. Борисполю [83]. За повідомленням НААУ, 21.01.2017 пострілом у голову ззаду вбито адвоката В. Рибальченка. За оцінками представників НААУ, характер вбивства свідчив про те, що воно вчинено на замовлення, а найбільш ймовірною версією щодо мотиву злочину є професійна діяльність адвоката [83].

Незважаючи на підвищену суспільну небезпеку зазначених діянь, за оцінками міжнародної адвокатської спільноти, до 90% справ щодо нападів на адвокатів розслідується неналежним чином, а 95% проваджень не доходять до судового розгляду [126].

За висновками Управління Верховного комісара ООН з прав людини, відсутність із боку української влади дій щодо запобігання цим нападам, відповідного втручання, розслідування і кримінального переслідування винних знеохочуватиме адвокатів до роботи з такими справами. Це, у свою чергу, може звужити коло захисників, послугами яких можуть користуватися обвинувачені в провадженнях, пов'язаних із конфліктом, що негативно позначатиметься на їхньому праві на захист [154].

Органами адвокатського самоврядування звертається увага і на системні факти знищення майна адвокатів, за що передбачено кримінальну відповідальність за ст. 399 КК України.

За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора, випадки реєстрації органами досудового розслідування фактів вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 399 КК України, мають поодинокий характер: по 6 облікованих кримінальних правопорушень у 2020 та

2021 р.р., 1 – у 2022 р., 3 – у 2023 р., 2 – у 2024 р. та жодного облікованого факту протягом 2025 року [167].

Знищення (пошкодження) майна адвокатів на практиці може проявлятися у підпалах автомобілів адвокатів, розрізанні шин, побитті вікон в офісах, розстрілі офісів, знищенні та пошкодженні вивісок адвокатських бюро та об'єднань [83].

В якості прикладів вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 399 КК України, наводяться випадки підпалу автомобілів адвокатів І. Чудновського, Л. Корнілової, О. Шадріна, розстріл рекламної вивіски адвоката В. Буряка, підпал приватного будинку адвоката С. Козаченка [82].

Дії щодо умисного пошкодження або знищення майна адвокатів зазвичай мають демонстративний характер і спрямовані на залякування [187, с. 121].

Окремо дослідниками виділяються викрадення або знищення технічних засобів, які містять конфіденційну інформацію – ноутбуків, мобільних телефонів, флеш-носіїв. Такі кримінальні правопорушення спрямовані не лише на завдання матеріальної шкоди, а й на унеможливлення подальшого виконання адвокатом своїх функцій, порушення адвокатської таємниці та знищення важливих доказів [187, с. 126].

В цілому, кримінологічний аналіз кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності свідчить про їх багатовимірний характер. На індивідуальному рівні вони завдають шкоди життю, здоров'ю, майну та професійній репутації адвоката. На груповому рівні — впливають на професійну спільноту, формуючи відчуття небезпеки та невпевненості у належному захисті. На загальносоціальному рівні — підривають довіру до інституту правничої допомоги та знижують ефективність реалізації права на захист.

Окремої уваги заслуговує питання взаємозв'язку цих правопорушень із більш широкими криміногенними процесами. Зокрема, вони можуть розглядатися як індикатор стану правової системи та рівня гарантій професійної діяльності адвокатів. Підвищення їх поширеності та зростання

суспільного резонансу навколо таких випадків свідчить про наявність системних проблем у функціонуванні механізмів правосуддя, включаючи дисбаланс процесуальних прав сторін, недостатню ефективність інституційного контролю та деформацію професійних стандартів.

2.2. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у сфері адвокатської діяльності

Важливою складовою кримінологічного вивчення адвокатської діяльності є дослідження особливостей кримінальних правопорушень, які вчиняються самими адвокатами.

Перш ніж зосередити увагу на кримінологічній характеристиці кримінальних правопорушень, що вчиняються адвокатами у сфері їхньої професійної діяльності, слід окреслити коло таких діянь з урахуванням положень кримінального законодавства, даних офіційної статистичної звітності та позицій науковців.

Слід зазначити, що у більшості робіт розгляд питань щодо особливостей кримінальної відповідальності адвокатів зводиться, як правило, до розгляду положень кримінального процесуального законодавства щодо порядку проведення слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, повідомлення адвоката про підозру у вчиненні кримінального правопорушення тощо.

Проблематика кримінальних правопорушень, вчинюваних самими адвокатами, розглядається дослідниками лише у найзагальнішому вигляді.

Так, на думку А.І. Кириченко, А.Є. Романової та Г.О. Яковлевої, за нормами КК України адвокат може бути притягнутий до кримінальної відповідальності у разі:

1) зловживання адвокатським статусом, що може виражатися у допомозі клієнту в здійсненні злочинних дій, у тому числі організації злочинів чи наданні допомоги у їх прихованні (ст. ст. 232, 358, 368, 369, 386 КК України);

2) порушення вимог про конфіденційність інформації, у тому числі розголошення адвокатської таємниці або використання отриманої інформації в злочинних цілях;

3) корупційних дій, включаючи отримання неправомірної вигоди або участі у корупційних схемах;

4) ведення кримінальних справ з порушенням закону, наприклад, підкупу свідків, фальсифікації доказів [97, с. 499].

Л.О. Волошина зазначає, що кримінальна відповідальність адвоката може наступати за ст. ст. 232, 232¹, 358, 368³, 368-4, 369, 369², 376, 382, 386, 387 КК України [54, с. 133-134].

О.В. Щербатюк та Л.А. Остафійчук зазначають, що переважна більшість кримінальних правопорушень, які є найбільш характерними для професійної діяльності адвоката, розміщені в Розділі XVIII Особливої частини КК України (кримінальні правопорушення проти правосуддя), насамперед, передбачені ст. ст. 376-379, 382-284, 386, 387 КК України [231, с. 124].

Як вже зазначалося, чинне кримінальне законодавство не оперує категорією «кримінальні правопорушення у сфері адвокатської діяльності». В якості спеціального суб'єкта кримінального правопорушення адвокат фігурує лише у двох статтях КК України – ст. ст. 358 та 400¹ кодексу.

Безумовно, коло кримінальних правопорушень, які можуть вчинятися адвокатами, є набагато ширшим.

Перш за все, весь масив кримінальних правопорушень, що вчиняються адвокатами, слід поділити на дві основні групи:

1) кримінальні правопорушення, пов'язані зі здійсненням адвокатами професійної адвокатської діяльності (належать до предмету дослідження цієї роботи);

2) кримінальні правопорушення, не пов'язані зі здійсненням професійної господарської діяльності.

Виходячи зі змісту категорії «адвокатська діяльність», який визначено у п. 2 ст. 1 та ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», до

першої групи належать кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами під час та у зв'язку зі здійсненням захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту.

Аналіз наукової літератури, наявної офіційної статистичної звітності та судово-слідчої практики дозволяє виділити наступні характерні кримінальні правопорушення, що вчиняються адвокатами у сфері професійної діяльності: шахрайство (ст. 190 КК України); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205¹ КК України); протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України); протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206² КК України); легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України); доведення до банкрутства (ст. 219 КК України); незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233 КК України); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України); втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 343 КК України); підкуп працівника підприємства, установи та організації (ст. 354 КК України); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України); підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 368³ КК України); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України); зловживання впливом (ст. 369² КК України); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України); розголошення відомостей про заходи безпеки

щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); невиконання судового рішення (ст. 382 КК України); завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення (ст. 383 КК України); введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК України); перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України); розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК України); незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК України); приховування злочину (ст. 396 КК України); представництво в суді без повноважень (ст. 400¹ КК України).

Таким чином, норми, які передбачають кримінальну відповідальність адвокатів за вчинення кримінальних правопорушень у сфері їхньої професійної діяльності, розосереджені між різними розділами КК України, і при конструюванні їхніх складів законодавцем далеко не завжди використовуються формулювання, що прямо вказують на можливість їх вчинення саме адвокатами у сфері власної професійної діяльності.

Наявні дані статистичного обліку щодо стану злочинності в частині кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами під час адвокатської діяльності, дають лише орієнтовне уявлення про масштаби і зміст цього явища.

Слід зазначити, що форми офіційної статистичної звітності, які існували до 2020 р., у тому числі затверджені наказами Генерального прокурора України від 23.10.2012 №№ 100, 101, 102 та 103, не передбачали ведення окремого статистичного обліку кримінальних правопорушень, що вчиняються адвокатами.

Починаючи з 2020 р., у Розділі 2 (відомість про зайнятість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, таблиця 2.2) Єдиного звіту про осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, затвердженого наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 299 [171], почали відображатися дані щодо

встановлених органами досудового розслідування осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, з числа адвокатів.

Дослідження наявної статистичної інформації свідчить, що щорічна кількість адвокатів, які вчинили кримінальні правопорушення та були встановлені органами досудового розслідування, є порівняно стабільною і становить близько 20-30 осіб: 2020 р. – 29, 2021 р. – 28, 2022 р. – 20, 2023 р. – 28, 2024 р. – 31, 2025 р. – 33 [68] (докладніше – додаток Г). Несприятливою тенденцією є стабільно висока питома вага адвокатів, що вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини (близько 66% осіб), що в цілому підтверджує наведений тезис про підвищену суспільну небезпеку цього сегменту злочинності. Традиційно більшою є питома вага адвокатів-чоловіків (близько 75%), що пояснюється як більшою кількістю чоловіків, які працюють у сфері адвокатської діяльності, так і взагалі вищим ступенем кримінальної активності чоловіків.

Попри наявність певного обліку адвокатів-правопорушників, необхідно зазначити, що проблема злочинності адвокатів належного статистичного забезпечення досі не отримала.

Перш за все, наявна у статистичних звітах інформація побудована відповідно до структури КК України, тобто без окремого урахування кримінальних правопорушень, що вчиняються адвокатами саме у сфері їхньої професійної діяльності. Відповідно, виокремити у масиві статистичних даних кримінальні правопорушення, що відносяться до предмету дисертаційного дослідження, вдасться лише умовно.

Наявні у Звіті про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності, затверджені наказом Генерального прокурора від 30.06.2020 № 299, відомості щодо кількості кримінальних правопорушень, вчинених у сфері права, також не є інформативними, оскільки подаються разом з даними про вчинені правопорушення у сфері професійної, наукової і технічної діяльності, та без відповідної деталізації, не враховуючи саме адвокатську діяльність.

Крім того, офіційна судова статистика, зокрема, Звіт про склад засуджених (форма № 7), затверджений наказом Державної судової адміністрації України від 23.06.2018 № 325 [84], окремих даних щодо адвокатів, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, не містить.

Поряд з цим, кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами у сфері їхньої професійної діяльності, характеризуються високим ступенем латентності, що пояснюється декількома факторами.

Перш за все це, безумовно, особливості особистості самих злочинців, які, будучи фахівцями у галузі права, здатні уміло приховувати свої протиправні дії та протидіяти правоохоронним органам.

Важливим фактором латентності є корпоративна солідарність та незацікавленість керівництва органів адвокатського самоврядування у виявленні кримінальних правопорушень та викритті своїх колег, а також у передачі відповідної інформації та матеріалів до правоохоронних органів.

Серед факторів, що обумовлюють високу латентність злочинності адвокатів, також є і неналежний рівень професійної підготовки значної частини співробітників правоохоронних органів, у тому числі слідчих органів досудового розслідування, які не володіють знаннями щодо особливостей протиправної діяльності адвокатів, кваліфікації їх дій, методів виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що ними вчиняються.

Крім того, ці кримінальні правопорушення викликають у працівників правоохоронних органів чимало труднощів і ускладнень через наявність у адвокатів певного «процесуального імунітету», тобто особливого порядку здійснення провадження та притягнення до кримінальної відповідальності.

На вказані причини латентності вказали до 66% опитаних під час дослідження адвокатів. Натомість, лише 11% респондентів в якості вагомого фактору підвищеної латентності кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами, вказали недосконалість кримінального та кримінального процесуального законодавства (докладніше – додаток Д).

Поряд з підвищеною латентністю, основними властивостями цієї групи кримінальних правопорушень є:

1) наявність особливого суб'єкта – адвоката, який здійснює професійну адвокатську діяльність на підставах та в порядку, передбачених законом;

2) вчинення цих кримінальних правопорушень в межах правовідносин, пов'язаних зі здійсненням професійної діяльності щодо захисту, представництва та інших видів правничої допомоги клієнту;

3) наявність у злочинців професійних знань, умінь і навичок у сфері юриспруденції, а також практичного досвіду їх застосування, що обумовлює підвищену суспільну небезпеку вчинюваних кримінальних правопорушень та створює серйозні перешкоди у їх виявленні, фіксації, розкритті та розслідуванні.

Особливістю особистості адвоката як суб'єкта кримінального правопорушення є, насамперед, поєднання високого рівня юридичної обізнаності з усвідомленням практичних можливостей уникнення відповідальності, у зв'язку з чим злочинна поведінка адвоката характеризується продуманістю, маскуванням та орієнтацією на мінімізацію кримінально-правових ризиків.

Констатуючи підвищений ступінь суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у сфері їх професійної діяльності, слід урахувати обов'язкову наявність у адвоката вищої юридичної освіти, стажу роботи в галузі права не менше двох років, факт успішного складання кваліфікаційного іспиту, а також, за загальним правилом, проходження ним стажування у процесі набуття статусу адвоката.

У низки адвокатів, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері адвокатської діяльності, є попередній досвід роботи у правоохоронних органах, насамперед, органах прокуратури та досудового розслідування Національної поліції, що передбачає можливість його використання як при вчиненні кримінальних правопорушень, так і при прихованні їх слідів та створенні перешкод у їх розкритті та розслідуванні.

У багатьох адвокатів наявні корупційні зв'язки у правоохоронних органах, а також у самому адвокатському середовищі. Існування корупційних зв'язків, як правило, опосередковується наявністю широкого кола знайомств серед суддів та їх помічників, слідчих, прокурорів, оперативних працівників, нерідко колишніх товаришів по службі, однокурсників, друзів, знайомих, родичів, ділових партнерів тощо.

Усі кримінальні правопорушення цієї категорії вчиняються з прямим умислом. Адвокати, що їх вчиняють, ураховуючи їхню вищу юридичну освіту, наявність професійних знань, вмінь і навичок у сфері юриспруденції, а іноді і чималого практичного досвіду, повною мірою обізнані про наявність відповідних кримінально-правових заборон та усвідомлюють суспільно небезпечний і протиправний характер власних дій (бездіяльності).

Мотиви вчинення адвокатами кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності, як правило, мають виражене корисне забарвлення, іноді полягають у іншій особистій зацікавленості і можуть поєднуватися з хибним розумінням інтересів клієнтів. Корисна спрямованість злочинної поведінки адвокатів у сучасних реаліях може поєднуватися з прагненням до самоствердження, підвищення професійного статусу та підтвердження власної компетентності.

В якості цілей вчинення кримінальних правопорушень превалює отримання матеріальної вигоди.

В якості негативних рис особистості злочинцям з числа адвокатів притаманні правовий нігілізм, корисна спрямованість в цілому, надмірна амбіційність, низька правова культура, зневажливе ставлення до закону у поєднанні з високим рівнем правових знань.

Серед потерпілих від кримінально протиправних дій адвокатів слід виділити групу осіб – їхніх клієнтів, що відносяться до уразливих категорій: внутрішньо переміщені особи; особи, постраждалі внаслідок бойових дій та агресії з боку Російської Федерації; інваліди, у тому числі інваліди війни та

інваліди з числа учасників бойових дій; іноземці; особи, які не володіють державною мовою тощо.

В якості окремих категорій потерпілих є підстави виділити: осіб, схильних до вирішення правових питань неправомірними способами; військовослужбовців, які перебувають у бойових частинах, а також нещодавно мобілізованих; осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі (слідчих ізоляторах, виправних колоніях, арештних домах, ізоляторах тимчасового тримання).

Оскільки професійна діяльність адвокатів найчастіше пов'язана із захистом або представництвом особи, у тому числі в судах, органах прокуратури і досудового розслідування, можливим було б припущення, що більшість кримінальних правопорушень вчиняється адвокатами саме проти правосуддя (Розділ XVIII КК України). Однак, ні дані офіційної статистичної звітності, ні дослідження судової та слідчої практики таке припущення не підтверджують.

Так, за даними Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, протягом 2020-2025 рр. встановлено лише чотирьох осіб з числа адвокатів, які вчинили кримінальні правопорушення проти правосуддя (2020 – 1, 2021 – 2, 2025 – 2) [68], що становить лише 2,3% від загального числа облікованих адвокатів, які вчинили кримінальні правопорушення протягом цього періоду.

Усі кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами у сфері адвокатської діяльності, є підстави поділити на дві основні групи:

- 1) кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами щодо своїх клієнтів, насамперед, шахрайство;
- 2) кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами в інтересах клієнтів, хоча і з використанням протизаконних методів.

Виходячи з даних офіційної статистики, оцінок фахівців та результатів опитування самих адвокатів (докладніше – додаток Д), більше половини кримінальних правопорушень, що вчиняються адвокатами у сфері їхньої

професійної діяльності, становлять випадки шахрайства (ст. 190 КК України), що вчиняються у процесі (або під виглядом) надання правничої допомоги.

За даними Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, у 2020 р. встановлено одразу 11 осіб з числа адвокатів, які вчинили шахрайство, 2021 р. – 9, 2022 р. – 1, 2023 р. – 8, 2024 р. – 2, 2025 р. – 2.

Однак, фактично рівень шахрайства, вчинюваного адвокатами щодо їх клієнтів – отримувачів правничої допомоги, є набагато вищим. Серед умов високого рівня латентності слід вказати, перш за все, правову необізнаність самих клієнтів, які, будучи не здатними оцінити обсяг та якість виконаної недобросовісним адвокатом роботи, не здогадуються про вчинення щодо них кримінальних правопорушень і не звертаються з відповідними заявами до правоохоронних органів.

Латентності шахрайства цієї категорії сприяють і складнощі у їх розслідуванні, у тому числі щодо доведення у недобросовісних адвокатів умислу на вчинення протиправних дій.

В цілому, шахрайства є найбільш типовими і поширеними кримінальними правопорушеннями, що вчиняються адвокатами стосовно їх власних клієнтів та інших осіб.

Як вже зазначалося, відповідно до ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокат під час здійснення професійної адвокатської діяльності зобов'язаний дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики і йому заборонено використовувати свої права всупереч правам, свободам та законним інтересам клієнта.

У той же час, фактично, деякі адвокати не лише нехтують своїми професійними обов'язками, а й свідомо вчиняють незаконні дії, у тому числі кримінально-правового характеру щодо власних клієнтів.

У випадку вчинення адвокатом шахрайства відповідальність для адвоката настає за загальними нормами, передбаченими ст. 190 КК України, відповідно до якої шахрайство являє собою заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Фактично, шахрайство може вчинятися адвокатами у двох основних видах:

- 1) адвокат шляхом обману чи зловживання довірою отримує кошти за правничу допомогу, яку взагалі не збирається надавати;
- 2) адвокат шляхом обману чи зловживання довірою отримує грошові кошти в якості неправомірної вигоди нібито для передачі службовій особі на подальше вчинення (невчинення) в інтересах клієнта певної дії або прийняття (неприйняття) певного рішення.

Слід зазначити, що шахрайство матиме місце у тому випадку, коли адвокат вже при укладенні договору не має наміру надавати правничу допомогу, або має намір надати її у обсязі, меншому, ніж обумовлено договором. У тих випадках, коли адвокат такого протиправного наміру не мав, але фактично надав правничу допомогу неналежної якості, він може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків (п. 5 ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), а також до цивільно-правової відповідальності за невиконання (неналежне виконання) зобов'язання.

Безумовно, далеко не у всіх випадках неотримання клієнтами якісної правничої допомоги мають місце шахрайські дії адвоката.

При вчиненні кримінальних правопорушень цієї категорії недобросовісний адвокат, будучи обізнаним у нормах законодавства і практиці його застосування, свідомо вводить в оману потенційного клієнта щодо можливості зі своєї сторони вплинути на ситуацію, яка потребує вирішення. Одночасно з цим адвокат намагається переконати потенційного клієнта у складності його проблеми і можливості її вирішення лише за умови понесення необхідних матеріальних витрат – як у вигляді гонорару самого адвоката, так і у вигляді неправомірної вигоди для «зацікавлених» службових осіб, у тому числі посадовців державних органів, правоохоронців і суддів.

Під час здійснення обману адвокатами клієнтам можуть повідомлятися недостовірні відомості щодо наявності в них зв'язків у судових, правоохоронних та інших державних органах, а також бажання передати ці

кошти адресату. Адвокатами може надаватися клієнтам обіцянка вирішити питання щодо закриття кримінального провадження, пом'якшення кримінальної відповідальності, звільнення від покарання тощо.

Не виключені і випадки, коли з метою «стимулювання» клієнта до передачі грошових коштів недобросовісні адвокати вдаються до майже відкритих погроз клієнту, натякаючи на проблеми, що обов'язково з'являться у нього зі співробітниками правоохоронних органів і суду. Іноді при вчиненні шахрайських дій адвокат свідомо створює правові, у тому числі процесуальні, проблеми своєму потенційному клієнту, користуючись зв'язками серед співробітників правоохоронних органів, а після укладення угоди з клієнтом і отримання винагороди справляє враження, що вирішує означені проблемні питання.

Так, за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора про підозру у вчиненні шахрайства повідомлено адвокату, який, розуміючи юридичну необізнаність свого клієнта, завдяки обману, зловживання довірою і залякуванню негативними наслідками розгляду справи, незаконно заволодів коштами клієнта у сумі 10 тис. доларів США, які нібито призначалися для передачі суддям Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду для вирішення справи на користь свого клієнта. Однак, фактично підозрюваний мав намір використати ці кошти на власний розсуд [34].

Грошові кошти можуть отримуватися адвокатом на його вимогу від клієнта і на уявні, надумані потреби органів досудового розслідування, прокуратури, суду, у тому числі нібито на фінансування їхніх професійних потреб і витрат (найчастіше – транспортних витрат, у тому числі пального, придбання офісного паперу, фотокопіювання документів, придбання, ремонт і обслуговування офісної техніки тощо).

Слід зазначити, що завдяки таким адвокатам-шахраям у суспільстві формується багато в чому гіпертрофоване уявлення про тотальну корумпованість української влади, у тому числі судової і правоохоронної систем.

Після отримання грошових коштів від клієнтів недобросовісні адвокати можуть вдаватися до різних варіантів протиправних діянь:

- 1) правнича допомога може взагалі не надаватися;
- 2) правнича допомога може надаватися адвокатом у непропорційно меншому обсязі або бути значно менш складною, ніж обумовлено умовами угоди між адвокатом і клієнтом;
- 3) отримані нібито для передачі зацікавленим службовим особам грошові кошти обертаються адвокатом-шахраєм на свою користь.

Нерідко трапляються випадки, коли частина предмета кримінального правопорушення, передбаченого статтями 369 та 369² КК України (неправомірна вигода), отримана адвокатом від клієнта, насправді дійсно призначається для передачі службовій особі (або особі, яка обіцяє вплинути на таку службову особу), однак отримуваний адвокатом розмір неправомірної вигоди є завищеним, а різниця адвокатом без відома клієнта присвоюється. У таких випадках адвокат може вводити в оману як клієнта, так і службову особу – адресата неправомірної вигоди.

Можливі і ситуації, коли після отримання грошових коштів від клієнта адвокат розраховує на те, що рішення, яке у тій чи іншій мірі влаштовує клієнта, буде прийнято службовою особою і без його втручання, у тому числі, підкупу.

Слід урахувати, що протиправні діяння адвокатів можуть кваліфікуватися органами досудового розслідування в якості шахрайства не лише через відсутність у адвоката умислу на передачу коштів від клієнта до відповідної службової особи, а й через недоведеність як умислу, так і самого факту передачі. У таких випадках можна припустити, що адвокатам процесуально вигідніше не наполягати на те, що з їх боку мали місце саме корупційні кримінальні правопорушення.

Як правило, в основі усіх кримінальних правопорушень адвокатів, пов'язаних з вчиненням шахрайських дій щодо клієнтів, є вимушена довіра клієнта до дій захисника. Як зазначається в літературі, клієнт довіряє адвокату з

об'єктивних причин. В абсолютній більшості випадків людина звертається до адвоката за захистом своїх порушених, оспорюваних або невизнаних прав, тобто тоді, коли у її житті сталася певна подія, що породила несприятливі наслідки, які можуть бути зменшені або знівельовані лише за допомогою правових засобів [24, с. 323-324].

Також, серед умов, які полегшують вчинення шахрайства адвокатами, слід визнати низький рівень правової обізнаності їх потенційних клієнтів, який не дає їм можливості оцінити дійсні наміри адвоката, а іноді і бажання зекономити на отриманих юридичних послугах.

Дані судово-слідчої практики свідчать, що в більшості випадків шахрайство вчиняється адвокатами у сфері надання правничої допомоги саме у сфері кримінального судочинства, переважно в якості захисника підозрюваного (обвинуваченого), що пояснюється особливою гостротою проблем, які постають перед клієнтом, полягають у загрозі притягнення до кримінальної відповідальності і нерідко втрати особистої свободи внаслідок обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою або призначення судом покарання у виді позбавлення волі.

Достатньо типовими жертвами адвокатів-шахраїв є особи, які вперше притягуються до кримінальної відповідальності, не мають знань і навичок участі у кримінальному судочинстві, у яких відсутні сторонні консультанти.

Прикладом може слугувати вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 12.12.2022, залишений без змін в частині визнання винуватості ОСОБИ_4 ухвалою Вінницького апеляційного суду від 29.05.2023 та постановою Верховного Суду від 19.03.2024 у справі № 127/25345/19 [38], яким ОСОБУ_4 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.ч. 1 та 2 ст. 190 КК України. Судом встановлено, що ОСОБА_4, будучи адвокатом ОСОБИ_7, діючи умисно, з корисливих мотивів, шляхом обману переконав ОСОБУ_6 у необхідності надання йому грошових коштів з метою поліпшення становища її онука ОСОБИ_7, стосовно якого відкрито кримінальне провадження. Грошові кошти у загальній сумі понад 27

тис. грн. адвокат отримав нібито для передачі експертам та слідчому у справі. Після цього шляхом обману цей адвокат змусив ОСОБУ_7 відмовитись від його послуг як призначеного адвоката та укласти з ним новий договір про надання вже оплатної правової допомоги та отримав кошти у розмірі ще 3500 гривень. Отримавши кошти, адвокат фактично перестав здійснювати захист ОСОБИ_7, після чого на зв'язок не виходив і фактично зник.

Навпаки, як правило, жертвами адвокатів-шахраїв рідко стають діючі і колишні співробітники правоохоронних органів, члени їх родин, особи, які мають зв'язки серед працівників суду, правоохоронних органів, у самому адвокатському середовищі, а також особи, які раніше притягувались до кримінальної відповідальності, перебували у слідчих ізоляторах і місцях позбавлення волі.

Аналіз повідомлень у засобах масової інформації, публікацій практикуючих юристів свідчить про зростання з початком повномасштабної військової агресії Російської Федерації випадків шахрайських дій адвокатів стосовно військовослужбовців та членів їхніх сімей, які змушені звертатися до «військових юристів» з різноманітних питань, у тому числі призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців Збройних Сил України в період дії військового стану [169], інших виплат військовослужбовцям та їх сім'ям [146], проходження військово-лікарської комісії, притягнення до відповідальності за військові правопорушення в умовах дії військового стану, демобілізації тощо [197].

Так, за повідомленням ДБР, працівниками бюро викрито у м. Львові адвоката-шахрая, який під виглядом надання правничої допомоги наживався на родинах загиблих та зниклих безвісті військових. Посилаючись на нібито наявні в нього зв'язки з «потрібними» людьми у Києві, адвокат обманом отримував значні грошові суми від родичів загиблих військовослужбовців нібито для вирішення питання щодо отримання виплат, а також родичів зниклих безвісті за допомогу у пошуку на окупованих територіях. Дії адвоката слідством кваліфіковано за ч. 4 ст. 190, ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 190 КК України [210].

В якості окремої групи кримінальних правопорушень адвокатів, пов'язаних із шахрайством, слід виділити випадки заволодіння шляхом обману чи зловживання довірою бюджетними грошовими коштами, виділеними на фінансування безоплатної правничої допомоги.

Так, відповідно до ст. 25 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокати в порядку та на умовах, встановлених законом, залучаються до надання безоплатної правничої допомоги. Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» [162] адвокат, який надає безоплатну вторинну правничу допомогу, у тому числі здійснює захист особи або її представництво в судах, має право на належну оплату діяльності за надання такої допомоги. При цьому, фінансування безоплатної вторинної правничої допомоги здійснюється за рахунок видатків Державного бюджетного України.

Відповідно до п. 4 Порядку оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 465 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 № 1048) [124], виплата адвокатам винагороди за надану ними правничу допомогу і відшкодування витрат, пов'язаних з наданням такої допомоги, здійснюється на підставі доручення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги та акту надання безоплатної вторинної правничої допомоги з відповідними додатками. При цьому, розмір такої винагороди визначається відповідно до Методики обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, затвердженою вищевказаною постановою [124]. Відповідальність за достовірність інформації, зазначеної в акті, несе адвокат згідно з законом.

У практиці поширеними є випадки, за яких адвокати, отримавши доручення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги, укладають під час її надання з отримувачами угоди про надання вже оплатної правничої

допомоги і продовжують приймати участь у справах у якості адвоката, призначеного центром з надання безоплатної правничої допомоги.

У подальшому, по закінченні розгляду справи, або у процесі досудового розслідування чи судового розгляду, адвокат звертається зі складеним ним актом до відповідного центру з надання з надання безоплатної правничої допомоги та отримує з державного бюджету винагороду та відшкодування понесених витрат, одночасно при цьому отримуючи оплату і від особи – отримувача безоплатної правничої допомоги.

Таким чином, вводячи в оману працівників центрів з надання безоплатної правничої допомоги, недобросовісні адвокати отримують з державного бюджету грошові кошти за вже оплачену клієнтом правничу допомогу.

Поширеним видом шахрайства є заволодіння обманним шляхом коштами суб'єктів господарювання під приводом надання допомоги у вирішенні проблемних питань у контролюючих та правоохоронних органах. Під час реалізації злочинного умислу клієнтів переконують у наявності масштабних порушень закону, прямій загрозі застосування значних штрафних санкцій і, як і в інших випадках шахрайства, наявності можливостей ці проблеми вирішити за рахунок підкупу заінтересованих службових осіб.

Так, за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора про підозру у заволодінні чужим майном шляхом обману, вчиненого за попередньою змовою групою осіб в особливо великих розмірах, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 190 КК України, повідомлено адвокату, який організував злочинну схему, спрямовану на заволодіння грошовими коштами представника суб'єкта господарювання, щодо якого податковим органом проводилась документальна планова виїзна перевірка.

Установлено, що підозрюваний повідомив представникам підприємства недостовірні відомості про нібито виявлені порушення податкового законодавства на суму близько 1 млрд. грн. та наявності в нього можливостей вплинути на службових осіб податкового органу з метою уникнення значних до

рахувань податків до державного бюджету. Створивши видимість своєї обізнаності з перебігом перевірки, а також наявності особистих зв'язків з працівниками податкової служби, адвокат через посередника отримав грошові кошти у сумі 100 тис. доларів США [33].

Однією зі значущих проблем сучасної адвокатської діяльності є проблема широкого втягнення адвокатів у корупційні відносини з правоохоронними, судовими та іншими державними органами.

Як зазначається в літературі, питання притягнення адвокатів до відповідальності за корупційні правопорушення залишається малодослідженим як у науковій, так і у практичній площині [223, с. 110].

При цьому, підвищена небезпека вчинення адвокатами корупційних кримінальних правопорушень пов'язана із вчиненням значної їх кількості у сфері правосуддя. Результатом вчинення таких дій є уникнення винними особами передбаченої законом відповідальності, підрив авторитету судових і правоохоронних органів, критичне падіння довіри пересічних громадян до інститутів адвокатури та правосуддя. У цьому аспекті корупційна поведінка адвокатів має системний негативний вплив на функціонування правової системи держави.

Не випадково проблема протидії корупції в діяльності адвокатури є важливим елементом забезпечення верховенства права та довіри до правової системи України [223, с. 115].

Корупційні кримінальні правопорушення цієї категорії характеризуються високим рівнем латентності, складністю виявлення, розкриття та розслідування. Адвокати, використовуючи спеціальні юридичні знання, професійні зв'язки та процесуальні можливості, здатні маскувати протиправні корупційні дії під формально правомірну правничу діяльність.

Офіційний рівень корупційних кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами, характеризується відносно невисокими офіційними статистичними показниками. Так, за даними Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, протягом 2020-2025 рр. обліковано 83 кримінальних

правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, у тому числі у 2020 р. – 15, 2021 р. – 15, 2022 р. – 7, 2023 р. – 15, 2024 р. – 10, 2025 р. – 21 [68].

Безумовно, абсолютна більшість цих кримінальних правопорушень не потрапляє до уваги правоохоронних органів і не відображається у статистичних звітах через складність доказування, корпоративну солідарність професійного адвокатського середовища, а також небажання клієнтів та інших причетних і поінформованих осіб повідомляти про вчинення протиправних дій.

Типовими кримінальними правопорушеннями цієї категорії є пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) та зловживання впливом (ст. 369² КК України). За даними офіційної статистичної звітності, фактів надання неправомірної вигоди службовій особі обліковано: у 2020 р. – 6, 2021 р. – 10, 2022 р. – 2, 2023 р. – 6, 2024 р. – 3, 2025 р. – 4. Також, у 2020 р. обліковано 1 факт зловживання впливом, 2021 р. – 5, 2022 р. – 6, 2023 р. – 7, 2024 р. – 7, 2025 р. – 13 [68].

Механізм вчинення адвокатами корупційних кримінальних правопорушень характеризується поєднанням формально законних процесуальних дій із прихованими корупційними домовленостями. Адвокат може використовувати статус захисника або представника особи та наявні у зв'язку з цим процесуальні можливості, доступ до матеріалів кримінальних проваджень і судових справ, а також комунікацію з учасниками процесу для створення у клієнта уявлення про можливість вирішення наявного правового питання неюридичними засобами.

Адвокат у цій діяльності виступає в якості посередника, свого роду сполучної ланки між отримувачем правничої допомоги (клієнтом) і службовою особою, уповноваженою приймати відповідні рішення. Посередницька корупційна діяльність недобросовісних адвокатів залишається затребуваною, оскільки забезпечує клієнту більше швидке, ефективне та безпечне вирішення необхідного для нього правового питання, причому на всіх стадіях вчинення діяння – від переговорів до передачі грошових коштів і вирішення відповідного питання службовою особою – отримувачем неправомірної вигоди.

Фактично чимала кількість адвокатів, хибно розуміючи сутність і призначення адвокатської професії, отримує і використовує власний статус виключно для отримання прибутку. Повне занурення таких адвокатів у корупційні схеми дозволяє їм не витратити значні фізичні, розумові та часові ресурси на вивчення матеріалів справи, формування власних правових позицій як захисника чи представника особи, їх відстоювання в суді, і отримувати при цьому грошові суми, які значно перевищують гонорари чесних адвокатів.

Значна частина корумпованих адвокатів є достатньо некомпетентними та низькокваліфікованими правниками, не здатними надавати якісну правничу допомогу без систематичного використання корумпованих зв'язків.

У багатьох випадках адвокати фактично діють «у зв'язці» зі слідчими, прокурорами і суддями, ставлячи клієнта у юридично не вигідне або навіть небезпечне становище, підштовхуючи останнього до прийняття рішення щодо вирішення своїх правових проблем незаконними засобами, у тому числі шляхом надання службовій особі правоохоронного органу або суду неправомірної вигоди за посередництва адвоката.

У адвокатському середовищі таке корупційне посередництво набуло масового характеру, що знайшло своє відображення як у конкретній слідчій і судовій практиці, так і у публічно висловлених позиціях вищого керівництва національних антикорупційних органів [1].

Прикладом може слугувати корупційна справа колишнього Голови Верховного Суду, де саме адвокат виступав посередником. Як слушно зазначає Москвич Л.М., негативні корупційні практики відомі й у нижчих судах. Тому це не локальна, а системна проблема [237].

Така діяльність все більше набуває ознак професійної і навіть організованої. Фактично, такі «послуги» адвокатів формують певний спектр кримінального ринку послуг і органічно пов'язані з економічною, корупційною і організованою злочинністю, підтримуючи видимість законності для останніх і забезпечуючи ухилення винних осіб від передбаченої законом відповідальності.

Нерідко корумповані адвокати укладають угоди про надання правничої допомоги з клієнтами за наполегливими рекомендаціями самих слідчих, працівників оперативних підрозділів, прокурорів, а також суддів та їх оточення. Таким чином, має місце фактично нав'язування «потрібного» адвоката клієнту заради отримання від нього у подальшому неправомірної вигоди за прийняття вигідних клієнту правових рішень та виконання необхідних дій.

Корупційні кримінальні правопорушення можуть вчинятися адвокатами у різних сферах.

По-перше, вони вчиняються у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності. Слід урахувати, що суспільна небезпека корупційної взаємодії адвокатів з суддями полягає у підриві принципів незалежності і неупередженості суду, що призводить до втрати правосуддям свого публічно-правового характеру і перетворення на об'єкт маніпулювання.

Найчастіше неправомірна вигода передається адвокатам для вирішення питання щодо уникнення кримінальної відповідальності, закриття кримінального провадження, скасування ухвали про накладення арешту на майно, обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, призначення більш м'якого покарання тощо.

Крім того, корупційні зв'язки налагоджуються адвокатами і у сфері діяльності інших органів державної влади, місцевого самоврядування, їхніх службових осіб, а також у приватному секторі. У багатьох випадках можливий підкуп не лише працівників правоохоронних органів і суду, а й інших службових осіб, у тому числі за прийняття рішень, вчинення або не вчинення дій та видачу документів, необхідних для захисту підозрюваних (обвинувачених), або підтверджуючих правові позиції інших учасників судового процесу, представництво інтересів яких здійснює адвокат.

Прикладом використання корупційних зв'язків адвокатом поза межами правосуддя та правоохоронної діяльності може слугувати вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова від 27.09.2023 у справі № 641/5099/23, яким ОСОБУ_3 визнано винною у вчиненні кримінального

правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369² КК України. Судом встановлено, що ОСОБА_3, маючи свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю, пообіцяла своєму клієнту – військовозобов’язаному ОСОБИ_7 здійснити вплив на службових осіб військово-лікарської комісії, також ТЦК та СП з метою забезпечення можливості перетину державного кордону України під час дії військового стану в Україні, з отриманням за це грошових коштів у сумі 5 тис. доларів США [41].

Вкрай небезпечним, і в той же час поширеним явищем стає створення адвокатами сумісно зі співробітниками правоохоронних органів та суддями стійких злочинних груп, які систематично здійснюють вимагання та отримання неправомірної вигоди.

Так, за офіційними повідомлення НАБУ, в Одеській області (м. Білгород-Дністровський) НАБУ та САП викрито організовану злочинну групу, що працювала всередині судової системи та допомагала військовозобов’язаним чоловікам незаконно виїжджати за кордон і отримувати відстрочку від мобілізації. Схема полягала у масовому «штампуванні» судових рішень про начебто самотійне виховання дитини батьком за надуманими обставинами. Це дозволяло чоловікам уникати мобілізації та залишати країну під приводом догляду за дитиною. За 3500 доларів США без участі сторін одним судовим засіданням ухвалювали рішення, які давали право виїзду за кордон. Загалом слідством встановлено 1040 таких рішень.

Усього у складі злочинної групи перебувало більше десяти осіб (судді, помічники суддів, адвокати). Для конспірації зловмисники створили «бек-офіс» суду в адвокатському бюро та навіть рекламували свої «послуги» у соціальних мережах [1].

На цей час вироком ВАКС від 22.05.2025 у справі № 991/3740/25 адвоката Г. визнано винним у наданні неправомірної вигоди судді Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області Б. Дії адвоката кваліфіковано за ч. 3 ст. 369 КК України. При цьому, під час досудового розслідування та судового розгляду адвокатом надано викривальні показання

стосовно осіб, причетних до функціонування у Білгород-Дністровському міськрайонному суді організованої групи щодо винесення незаконних судових рішень [37].

Раніше, вироком ВАКС від 19.05.2025 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 369 КК України, винною у пропозиції та наданні неправомірної вигоди судді Б, визнано адвоката Б [36].

Що ж стосується самого судді, який отримував неправомірну вигоду від адвокатів за прийняття необхідних їм рішень, то вироком ВАКС від 21.08.2025 його визнано винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 114¹, ч. 3 ст. 332, ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 368, ч. 3 ст. 368 КК України (повний текст вироку не оприлюднено, посилання на ухвалу ВАКС від 30.10.2025 у справі № 991/7203/25) [215].

Слід зазначити, що певним «каталізатором» широкого поширення корупційних проявів у адвокатському середовищі стала значна кількість колишніх співробітників правоохоронних органів, які отримують свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю. Ці особи, як правило, мають знання та практичні навички у криміналістичній техніці, тактиці і методиці розслідування кримінальних правопорушень, іноді – особистий авторитет та авторитет колишньої посади, зв'язки в правоохоронних органах та судах. Ураховуючи попередній професійний досвід, ці адвокати безперешкодно знаходять спільну мову зі своїми колишніми колегами, оскільки добре обізнані про їхню психологію, умови і специфіку роботи, що допомагає, з одного боку, налагодити корупційні зв'язки зі службовими особами органів досудового розслідування, прокуратури і суду, а з іншого – вміло впливати на підозрюваних, обвинувачених, потерпілих та інших учасників процесу.

Попри наявні знання кримінального, кримінального процесуального і законодавства, а також практичні навички щодо його застосування, колишні правоохоронці часто є насправді непідготовленими до власне адвокатської діяльності, і керуючись раніше засвоєними професійними стереотипами,

намагаються вирішити питання клієнта, користуючись своїми раніше напрацьованими зв'язками, у тому числі, корупційними.

Серед таких адвокатів виділяються особи, скомпроментовані на попередніх посадах та звільнені з правоохоронних органів з негативних підстав. Нерідко такі адвокати виявляються схильними до протиправної діяльності як на користь клієнта, так і всупереч його інтересам. На запобігання проникненню до адвокатури таких осіб спрямоване положення п. 4 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з яким не може бути адвокатом особа, звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення – протягом трьох років з дня такого звільнення.

Окремою проблемою, пов'язаною з корупційною діяльністю адвокатів, є їхня участь в діяльності організованих злочинних угруповань.

Специфіка взаємозв'язку корумпованих адвокатів з організованою злочинністю обумовлена особливостями національної правової системи, її ураженням системними корупційними практиками, а також трансформацією організованого злочинного середовища з класичних ієрархічних угруповань до більш складних мережевих структур, інтегрованих у легальні економічні та правові інститути. Роль адвокатів полягає передусім у забезпеченні правового, а іноді і організаційного супроводу незаконної діяльності організованих злочинних формувань.

На відміну від епізодичної корупції, що може мати ситуативний характер, участь адвоката в організованій злочинності передбачає тривалу, системну і багатоаспектну взаємодію з іншими учасниками злочинної діяльності.

Такі адвокати надають правничі послуги цим угрупованням на постійній основі, у тому числі здійснюють захист і представництво в судах їх учасників, надають їм професійні юридичні консультації, у тому числі щодо шляхів і способів підготовки, вчинення і укриття кримінальних правопорушень, методів протидії розслідуванню з боку правоохоронних органів і можливих схем

уникнення передбаченої законом відповідальності, моделей поведінки в разі викриття, формування єдиної позиції підозрюваних (обвинувачених), використання процесуальних механізмів для затягування кримінального провадження або створення підстав для визнання доказів недопустимими тощо.

Одразу слід зазначити, що такі адвокати виконують не лише суто процесуальні функції із захисту та представництва інтересів клієнтів, а й виступають в якості повноцінних учасників угруповань, організуючи та вчиняючи різноманітні кримінальні правопорушення, направлені на створення і підтримання корупційних зв'язків зі співробітниками правоохоронних органів і суду, фальсифікацію доказів, підготовку штучного алібі підозрюваним, протиправний вплив на свідків, потерпілих, експертів, спеціалістів, слідчих, суддів, прокурорів. Такі адвокати виступають важливим каналом зв'язку між затриманими, які перебувають у слідчих ізоляторах, або засудженими у місцях позбавлення волі, та іншими членами угруповань.

Рівень латентності кримінальних правопорушень адвокатів, які обслуговують організовані злочинні угруповання, є надзвичайно високим з огляду як на професіоналізм таких адвокатів, так і на налагоджену систему корупційних зв'язків.

Слід урахувати, що взаємодія адвокатів зі структурами організованої злочинності в Україні ґрунтується, як правило, на взаємній вигоді. З одного боку, адвокат отримує стабільне джерело доходу, доступ до впливових зв'язків і підвищення власного статусу у певних колах. З іншого боку, організоване злочинне угруповання отримує професійний юридичний супровід, що дозволяє мінімізувати ризики кримінального переслідування та забезпечити стійкість злочинної діяльності.

Достатньо типовим для вчинення адвокатами є кримінальне правопорушення, передбачене ст. 384 КК України (введення в оману суду або іншого уповноваженого органу). З боку адвокатів його вчинення полягає у поданні органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій

слідчій комісії Верховної Ради України завідомо неправдивих або підроблених доказів.

Частина 2 цієї статті передбачає відповідальність за ті ж самі дії, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині (може вчинятися, як правило, адвокатами – представниками потерпілих), або зі штучним створенням обвинувачення чи захисту, а також вчинені з корисливих мотивів.

Дії адвокатів у таких випадках можуть зводитись до протиправного впливу на свідків, потерпілих з метою зміни показань або надання суду повністю неправдивих показань, виготовлення і подання до суду підроблених документів на користь своїх клієнтів, підробці підписів, печатей, штампів, вчинення інших дій, спрямованих на приховання слідів кримінальних правопорушень чи їх маскування, підбурювання експерта та спеціаліста до складання завідомо неправдивих висновків, або оцінювача – до складання завідомо неправдивого звіту про оцінку майна.

При вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, адвокати можуть відігравати ролі співучасників, зокрема, пособників, консультуючи підозрюваних, обвинувачених, цивільних відповідачів, інших учасників судочинства та зацікавлених осіб про шляхи і способи укриття кримінальних правопорушень та їх слідів, уникнення відповідальності за допомогою фальсифікації тощо.

Введення адвокатом в оману суду або іншого уповноваженого органу може поєднуватися із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 386 КК України і проявлятися у перешкоджанні з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста до суду чи органів досудового розслідування, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання завідомо неправдивих показань чи висновку.

Є підстави припустити, що кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 384 та 386 КК України, є достатньо поширеними, хоча офіційної правової оцінки такі випадки практично ніколи не отримують.

Із введенням в оману суду або іншого уповноваженого органу нерідко пов'язані і випадки підроблення адвокатами (у тому числі, колишніми) в інтересах клієнтів та використання підроблених документів, які у слідчій та судовій практиці кваліфікуються за ст. 358 КК України.

Прикладом може слугувати вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 17.05.2021 у справі № 761/23041/16-к, яким ОСОБУ_1 визнано винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч.ч. 3 та 4 ст. 358 КК України. Судом встановлено, що обвинувачений, будучи рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Хмельницької області від 24.11.2015 позбавленим права на заняття адвокатською діяльністю, яку він здійснював з 2005 р., протягом січня-лютого 2016 р., з метою надання правової допомоги окремим особам в межах кримінального провадження, власноручно підробив декілька адвокатських ордерів, вносячи до них завідомо неправдиві відомості щодо наявності у нього права на заняття адвокатською діяльністю, а також вніс такі ж самі завідомо неправдиві відомості до договорів про надання послуг з адвокатського представництва. У подальшому підроблені документи (ордери та договори) надавалися слідчим Головного слідчого управління СБУ для безпідставного надання правової допомоги у межах кримінального провадження і незаконної участі у проведенні процесуальних дій [44].

Слід зазначити, що підробка документів нерідко є супутнім кримінальним правопорушенням, що супроводжує вчинення адвокатом інших, більш суспільно небезпечних діянь – як в інтересах клієнта, так і з метою заволодіння його коштами (майном) шляхом обману чи зловживання довірою.

В якості окремої групи кримінальних правопорушень, що вчиняються адвокатами, слід вказати пронесення заборонених предметів насамперед, наркотичних засобів, своїм клієнтам до СІЗО та виправних колоній.

Слід зазначити, що пронесення до установ виконання покарань заборонених предметів визнається фахівцями одним з найбільш поширених кримінальних правопорушень, вчинюваних службовими особами кримінально-виконавчої системи [23, с. 54; 58, с. 181].

Що ж стосується власне адвокатів, то за даними кримінологічних досліджень, їх частка серед осіб, які здійснюють доставку до установ виконання покарань заборонених предметів, є достатньо незначною – лише 4% в числі інших осіб, які мають право доступу на територію установ виконання покарань (замовників виробничої продукції установи, представників релігійних організацій, соціальних працівників, слідчих тощо) [227, с. 87].

У той же час, періодичні повідомлення правоохоронних органів про факти затримання адвокатів на території слідчих ізоляторів під час спроб пронесення наркотичних засобів і психотропних речовин надають підстави для висновку про достатню поширеність цього явища [65; 75].

Прикладом може слугувати і вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 13.11.2017 у справі № 751/6708/17, яким ОСОБУ_4 визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України. Судом встановлено, що ОСОБА_4, будучи з 2009 р. адвокатом і займаючись адвокатською діяльністю, 18.09.2017 пронесла на територію Державної установи «Чернігівський слідчий ізолятор» особливо небезпечні наркотичні засоби – 0,442 г опію ацетильованого та 14,196 г канабісу для наступної передачі засудженому ОСОБІ_6 [42].

Статтею 400¹ КК України передбачено кримінальну відповідальність за представництво в суді без повноважень, а саме, завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а так само умисне невнесення адвокатом до ордеру відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги.

Це кримінальне правопорушення, як вже зазначалось, є одним з двох у чинному КК України (поряд з передбаченим ч. 2 ст. 358 КК України), у якому адвокат виступає в якості спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

Кримінальну відповідальність за представництво в суді без повноважень запроваджено з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального

кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 [47], яким Розділ XVIII Особливої частини КК України доповнено ст. 400¹ (представництво в суді без повноважень). У свою чергу, цей закон прийнято з урахуванням доповнення у 2016 р. Конституції України статтею 131², з якою адвокатура набула конституційно-правового статусу та яка запровадила монополію адвокатів на представництво інтересів фізичних та юридичних осіб в судах, а також на захист від кримінального обвинувачення [165].

Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 ухвалено з метою подолання процесуальних проблем, які перешкоджали забезпеченню ефективного судового захисту в Україні, у тому числі низького рівня правової культури учасників процесу, запровадження механізмів протидії зловживанням процесуальними правами, утвердження правил професійного і відповідального представництва в судовому процесі, а також попередження незаконного представництва в суді іншої особи.

Стаття передбачає кримінальну відповідальність за два самостійні склади кримінального правопорушення – завідомо неправомірне повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді, а також умисне невнесення адвокатом до ордера відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги. У першому випадку суб'єктом кримінального правопорушення може виступати як власне адвокат, так і інша особа, яка завідомо неправомірно повідомила суд про нібито наявність у неї повноважень на представництво іншої особи (у тому числі, прокурор, представник органу пробації, законний представник, керівник юридичної особи та ін.). У другому випадку суб'єктом складу кримінального правопорушення може виступати лише адвокат.

Доповнення КК України статтею 400¹ викликало достатньо скептичну реакцію наукового і адвокатського співтовариства.

З одного боку, як зазначається в літературі, наявність кримінально-правових норм, які передбачають застосування санкцій до учасників кримінального провадження за невиконання або неналежне виконання своїх процесуальних обов'язків, сприяє виконанню завдань кримінального судочинства [234, с. 188].

З іншого боку, більшістю дослідників ставиться під сумнів не лише ефективність застосування ст. 400¹ КК України, а й взагалі наявність підстав щодо криміналізації представництва в суді без повноважень.

Як зазначає Д.О. Балобанова, при доповненні кримінального кодексу статтею 400¹ законодавцем не враховано основної підстави криміналізації – суспільної небезпечності діяння, яка полягає в заподіянні охоронюваним суспільним відносинам реальної шкоди або в створенні реальної загрози її заподіяння. На думку дослідника, представництво в суді без повноважень такої шкоди не заподіює, і загрози її заподіяння створити не здатне, оскільки є лише порушенням відповідної процедури [20, С. 75-76].

У зв'язку з цим, більш обґрунтованою є позиція, що таке правопорушення повинно тягнути не кримінальну, а дисциплінарну відповідальність адвоката. Прикладом застосування дисциплінарної відповідальності за порушення адвокатом порядку представництва в суді може слугувати рішення ВКДКА від 29.06.2003 № VI-002/2023 за скаргою на рішення КДКА Київської області від 29.03.2023 № 48/2023, яким притягнуто до дисциплінарної відповідальності у вигляді зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю на три місяці адвоката ОСОБА_2, який видав ордер на представництво в суді інтересів особи, не уклавши з нею договір на представництво її інтересів, та вніс до цього ордеру неправдиву інформацію щодо наявності такого договору [186].

Достатньо слушною виглядає і позиція, що ставити питання про юридичну, а там більше кримінальну відповідальність за представництво в суді без повноважень можна лише в тому випадку, коли особа завдає або прагне завдати шкоду правам і інтересам тієї особи, яку вона представляє (за умов, що її дії не містять інших складів кримінальних правопорушень, передбачених КК

України) [234, с. 191]. При цьому, шкоду пропонується визначити в оціночних поняттях, не прив'язуючи її до матеріальних (грошових) показників [64, с. 328].

Науковцями обґрунтовано звернено увагу і на те, що положення ст. 400¹ КК України фактично дублюють положення ч. 2 ст. 358 КК України в частині складання та видачі адвокатом завідомо підроблених документів, оскільки мають місце однаковий суб'єкт, однакові дії та однакова суб'єктивна сторона, а різниця в об'єкті є дуже умовною, оскільки представництво в суді без повноважень посягає на авторитет суду як органу державної влади не в меншому ступеню, ніж на правосуддя [20, с. 75-76].

Поряд з наведеними, дослідниками вказується і на складнощі застосування ст. 400¹ КК України формального характеру. Так, вказується на неузгодженість положень законодавства, яке визначає перелік документів на підтвердження повноважень адвоката в суді, неоднаковість судової практики щодо форми і змісту адвокатського ордеру, супутніх до нього документів, а також змісту довіреності [69, с. 535].

Водночас, науковцями і практиками зазначається і те, що повноваження представляти іншу особу в суді, а також відомості, внесені адвокатом до ордеру, неодноразово перевіряються як слідчим і прокурором перед здійсненням відповідних процесуальних дій, так і суддею в судовому засіданні, що створює дієвий превентивний механізм, результатом якого є збереження права особи на отримання належної правової допомоги та представлення інтересів в суді кваліфікованим адвокатом відповідно до вимог чинного законодавства [153].

Наведені недоліки законодавчого формулювання диспозиції ст. 400¹ КК України викликають у наукового та адвокатського співтовариств побоювання щодо можливого тиску на адвокатів з боку правоохоронних органів та суддів.

Так, на думку Д.О. Балобанової, введення кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень, з одного боку, призводить до репресії по відношенню до тих осіб, які не входять до кола адвокатів, а з іншого боку – дозволяє здійснювати вплив на діючих адвокатів, вимагаючи від них певної

поведінки під загрозою кримінальної відповідальності та покарання [20, с. 76-77].

За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, протягом останніх п'яти років обліковано лише два кримінальних провадження, у яких особам вручено повідомлення про підозру у вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 400¹ КК України.

У підсумку, слід погодитись з висновком Верховного Суду на проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», відповідно до якого завідомо неправдиве повідомлення суду про повноваження представляти іншу особу в суді й так само невнесення адвокатом до ордера відомостей щодо обмежень повноважень, встановлених договором про надання правничої допомоги, не становлять істотної суспільної небезпеки та не є настільки поширеними, аби встановлювати за їх вчинення кримінальну відповідальність. На думку Верховного Суду, за такі дії доцільно передбачити дисциплінарну та/або адміністративну відповідальність, і лише в разі неефективності останніх можна порушувати питання щодо їх криміналізації [47].

Слід обов'язково зазначити, що адвокати вчиняють і кримінальні правопорушення, не пов'язані з їх професійною адвокатською діяльністю.

Дослідження феномену злочинності адвокатів поза межами адвокатської діяльності виходить за межі предмету цієї роботи, тому доцільно обмежитись наведенням низки її загальних характеристик та закономірностей.

Так, слід виділити групу кримінальних правопорушень, як правило, корупційних, які вчиняються адвокатами у сфері організації та діяльності адвокатури, але безпосередньо не пов'язані з наданням правничої допомоги клієнту. Мова йде про кримінальні правопорушення, що вчиняються:

1) під час вирішення питання щодо набуття особою статусу адвоката, у тому числі при допуску до складання кваліфікаційного іспиту та оцінюванні його результатів, проходженні стажування та оцінюванні його результатів;

2) при вирішенні питання щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, зупинення та припинення права на зайняття адвокатською діяльністю;

3) у зв'язку з діяльністю органів адвокатського самоврядування, у тому числі при визначенні їх кадрового складу, обранні керівництва, достроковому відкликанні з посад, відборі адвокатів для надання безоплатної вторинної правничої допомоги, розпорядження коштами та майном органів адвокатського самоврядування;

4) у процесі організації та діяльності адвокатських бюро та об'єднань.

Дані статичного обліку в цілому демонструють, що адвокатами може вчинятися достатньо широкий спектр і інших кримінально караних діянь.

Так, відповідно до Єдиного звіту про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, протягом 2025 р. [68] встановлено 2 особи з числа адвокатів, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, у тому числі 1 – державну зраду (ст. 111 КК України) та 1 – перешкоджання законній діяльності Збройним Силам України (ст. 114¹ КК України). Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту вчинили 5 адвокатів, у тому числі 3 – порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України).

За офіційними даними, серед осіб, які вчинили кримінальні правопорушення протягом 2020-2025 рр., встановлено 2 особи з числа адвокатів, які вчинили державну зраду (ст. 111 КК України), 5 – колабораційну діяльність (ст. 111¹ КК України), 2 – перешкоджання законній діяльності Збройним Силам України (ст. 114¹ КК України), 3 – умисне убивство (ст. 115 КК України), 6 – легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним

шляхом (ст. 209 КК України), 16 – порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (ст. 286 КК України).

Звертають на себе увагу непоодинокі факти вчинення адвокатами з початку повномасштабного вторгнення РФ до України кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України (незаконне переправлення осіб через державний кордон України). У 2022 р. виявлено 1 особу з числа адвокатів, яка вчинила це кримінальне правопорушення, у 2023 – 3, 2024 – 2, 2025 – 3 особи.

Так, за даними Офісу Генерального прокурора, за процесуального керівництва прокурорів Офісу викрито та повідомлено про підозру членам організованої групи на чолі зі столичним адвокатом за фактом організації незаконного переправлення осіб через державний кордон України. За даними слідства, адвокат та його спільники тривалий час переправляли чоловіків до країн ЄС під виглядом водіїв транспортних засобів, що здійснювали міжнародні та гуманітарні перевезення. Для прикриття схеми нелегального виїзду члени організованої групи створили низку фіктивних фізичних осіб – підприємців – перевізників і зареєстрували їх у системі «Шлях». Військовозобов’язані, які ухилялися від мобілізації, залишалися за кордоном, а автомобілі звідти повертали вже інші особи. Вартість такої «послуги» становила від 5 до 10 тис. доларів США [209].

Подібні факти виявлено правоохоронцями Львівської [62], Хмельницької [201], Харківської [157] областей.

Слід зазначити, що попри те, що під час вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України, адвокати вочевидь використовують власні знання законодавства, навички правозастосовної діяльності та наявні, у тому числі корупційні, зв’язки серед службовців державних і правоохоронних органів, ці правопорушення, виходячи з нормативного визначення, наведеного у ст. ст. 1 та 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», не вважаються такими, що вчиняються у сфері адвокатської діяльності.

Цей сегмент злочинності також характеризується високим ступенем латентності, що знижує інформативність офіційних статистичних показників і ускладнює формування достовірної кримінологічної картини. Опрацювання наявних статистичних даних та дослідження слідчої і судової практики дозволяє припустити, що структура злочинності адвокатів поза межами їх професійної діяльності в цілому корелює зі структурою злочинності осіб з вищою освітою та стабільним соціальним статусом.

Висновки до другого розділу

Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності свідчить про їх складну соціально-правову природу, підвищену соціальну небезпеку, високий рівень латентності та тісний зв'язок із професійними і особистісними чинниками, що зумовлює необхідність комплексного підходу до їх запобігання, який має поєднувати загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи.

Кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності, передбачені ст.ст. 397-400 КК України, становлять окрему групу деліктів, що посягають на встановлені законом гарантії здійснення професійної правничої допомоги, а відтак – на фундаментальні засади правосуддя та реалізацію конституційного права особи на захист. У кримінологічному вимірі зазначені правопорушення характеризуються специфічною природою, обумовленою їх функціональним зв'язком із кримінальним процесом, особливостями суб'єктного складу та підвищеним рівнем латентності.

Структурно переважають правопорушення, передбачені статтями 397 і 398 КК України, тобто втручання в діяльність захисника чи представника особи, а також погрози або насильство щодо нього. Водночас, правопорушення, передбачені ст.ст. 399 і 400 КК України, зустрічаються значно рідше, однак характеризуються підвищеним рівнем суспільної небезпечності, оскільки пов'язані з посяганням на майно або життя адвоката.

Способи вчинення кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності відзначаються різноманітністю та адаптивністю до конкретних умов. Втручання в діяльність адвоката може проявлятися у формі незаконного недопуску до клієнта, обмеження доступу до матеріалів справи, проведення незаконних слідчих дій щодо адвоката або його клієнта, порушення адвокатської таємниці. Погрози і насильство можуть мати як відкритий, так і латентний характер, включаючи психологічний тиск, залякування, фізичне насильство. Пошкодження майна часто здійснюється з метою демонстративного впливу та залякування, тоді як посягання на життя адвоката, як правило, має замовний характер і пов'язане з діяльністю організованих злочинних груп.

Кримінологічна характеристика особи злочинця у справах цієї категорії відзначається різноманітністю та відсутністю чітко окресленого соціального профілю. За ознаками суб'єкта серед кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності є підстави виділити дві основні групи: 1) кримінальні правопорушення, що вчиняються службовими особами, наділеними спеціальними повноваженнями, насамперед у межах кримінального, цивільного, адміністративного, господарського судочинства; 2) кримінальні правопорушення, що вчиняються іншими особами.

Потерпілими у цих правопорушеннях виступають адвокати як спеціальні суб'єкти професійної діяльності, що зумовлює специфіку їх віктимологічного статусу. Рівень віктимності адвокатів залежить від характеру їх професійної діяльності, зокрема, участі у резонансних кримінальних провадженнях, справах, пов'язаних із корупцією, організованою злочинністю або значними економічними інтересами. Додатковими факторами ризику є активна процесуальна позиція адвоката, принциповість у відстоюванні інтересів клієнта, а також конфлікти з представниками правоохоронних органів.

Важливою складовою кримінологічного вивчення адвокатської діяльності є і дослідження особливостей кримінальних правопорушень, які вчиняються самими адвокатами.

Адвокатами можуть вчинятися: 1) кримінальні правопорушення, пов'язані зі здійсненням професійної адвокатської діяльності; 2) кримінальні правопорушення, не пов'язані зі здійсненням професійної адвокатської діяльності.

Правопорушення першої групи характеризуються як підвищеною суспільною небезпекою, так і високим ступенем латентності.

Основними властивостями цієї групи кримінальних правопорушень є: 1) наявність особливого суб'єкта – адвоката, який здійснює професійну адвокатську діяльність на підставах та в порядку, передбачених законом; 2) вчинення цих кримінальних правопорушень в межах правовідносин, пов'язаних зі здійсненням професійної діяльності щодо захисту, представництва та інших видів правничої допомоги клієнту; 3) наявність у злочинців професійних знань, умінь і навичок у сфері юриспруденції, а також практичного досвіду їх застосування, що обумовлює підвищену суспільну небезпеку вчинюваних кримінальних правопорушень та створює серйозні перешкоди у їх виявленні, фіксації, розкритті та розслідуванні.

Усі кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами у сфері адвокатської діяльності, є підстави поділити на дві основні групи: 1) кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами щодо своїх клієнтів, насамперед, шахрайство; 2) кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами в інтересах клієнтів, хоча і з використанням протизаконних методів.

Виходячи з даних офіційної статистики, оцінок фахівців та результатів опитування самих адвокатів, найбільш поширеними серед кримінальних правопорушень, що вчиняються адвокатами у сфері їхньої професійної діяльності, є шахрайство, корупційні кримінальні правопорушення (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі та зловживання впливом), введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, пронесення заборонених предметів, насамперед, наркотичних засобів, своїм клієнтам до СІЗО та виправних колоній.

Структура злочинності адвокатів поза межами їх професійної діяльності в цілому корелює зі структурою злочинності осіб з вищою освітою та стабільним соціальним статусом.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Детермінація злочинності у сфері адвокатської діяльності

Як зазначається дослідниками, проблема причин і умов злочинності традиційно вважається однією з найважливіших і найскладніших в кримінологічній науці, адже вплив на злочинність неможливий без розуміння особливостей її детермінації, тих механізмів, що зумовлюють її виникнення і розвиток [6, с. 23].

Причини злочинності традиційно розуміються як соціально-економічні, соціально-психологічні, організаційно-правові фактори (чинники, детермінанти), що безпосередньо породжують злочинну поведінку, тоді як умови злочинності виступають тими обставинами, які сприяють реалізації злочинного наміру, полегшують його здійснення або створюють сприятливий фон для протиправної діяльності.

З одного боку, професійна адвокатська діяльність перебуває під впливом загальних причин та умов, які породжують кримінальні правопорушення взагалі (криміногенні детермінанти в цілому). Вони не є специфічними щодо злочинності у сфері адвокатської діяльності і їх розгляд в цілому перебуває поза межами предмету дисертаційного дослідження.

У той же час, більш детального аналізу потребують саме специфічні чинники кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності.

У загальному вигляді причини та умови кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності доцільно розглядати як сукупність соціально-економічних, соціально-психологічних, організаційно-правових та віктимологічних факторів, які в конкретній ситуації детермінують як посягання на адвокатів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю, так і кримінально карані діяння самих адвокатів у сфері надання професійної правничої допомоги.

Соціально-економічні детермінанти кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності пов'язані насамперед із загальним станом економіки та соціальної структури суспільства. Економічна нестабільність, безробіття, нерівність у доходах і поширеність тіньової економіки формують середовище, у якому зростає зацікавленість у незаконному впливі на правосуддя. У таких умовах правопорушники можуть вдаватися до тиску, погроз, насильства щодо адвоката як захисника чи представника сторін або інших протиправних дій з метою збереження матеріальних вигід або уникнення відповідальності.

Не менш значущим є вплив соціально-економічних факторів і на формування злочинності самих адвокатів. Оплатний характер надання правової допомоги, відсутність гарантованого доходу, нерівномірний розподіл клієнтів та висока вартість підтримання професійної діяльності об'єктивно підвищують ризик формування мотивації до вчинення кримінальних правопорушень корисливого характеру, зокрема, пов'язаних із шахрайством щодо клієнтів та участю у корупційних схемах.

Однією з базових соціально-психологічних причин кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності є загальний правовий нігілізм та низька правова культура значної частини населення, які проявляються у знеціненні ролі права та інститутів правосуддя. В умовах тривалої недовіри до судової влади та правоохоронних органів адвокат нерідко сприймається не як гарант захисту прав, а навпаки, як перешкода для досягнення бажаного результату, зокрема в кримінальному провадженні. Це особливо характерно для осіб, які перебувають у конфлікті з законом або мають кримінальний досвід, а також для потерпілих чи їхніх родичів, які схильні ототожнювати адвоката з позицією клієнта.

У багатьох випадках низька правова культура і правовий нігілізм властиві і працівникам правоохоронних органів та суддям, які для досягнення особистих цілей або хибно усвідомлених службових інтересів свідомо порушують професійні права адвокатів та гарантії адвокатської діяльності.

Невисокий рівень правової культури суспільства справляє вплив і на формування злочинності самих адвокатів. Толерантне ставлення до порушень закону, поширеність уявлень про можливість «вирішити питання» позаправовими методами, а також низький рівень довіри до судової системи створюють сприятливе середовище для кримінальних зловживань у правовій сфері. У таких умовах адвокат, замість того щоб виступати носієм правових цінностей, може сам ставати учасником злочинних практик, пристосовуючись до негативних соціальних реалій.

Важливою соціально-психологічною детермінантою вчинення кримінальних правопорушень адвокатами є явище їх професійної деформації. У кримінології професійна деформація розглядається як поступова зміна ціннісних орієнтацій та поведінкових установок особи під впливом тривалого виконання професійних функцій. Для адвокатів така деформація може проявлятися у формуванні правового цинізму, переконанні у відносності правових норм, зниженні рівня моральної відповідальності та схильності до виправдання незаконних дій інтересами клієнта.

У поєднанні з високим рівнем стресу, постійною конкуренцією та фінансовою нестабільністю це створює психологічні передумови для поступового розмивання межі між правомірною адвокатською діяльністю та кримінально караною поведінкою.

Суттєву роль у детермінації злочинів у сфері адвокатської діяльності відіграють організаційно-правові недоліки механізму її захисту.

Перш за все, в самому правовому механізмі захисту професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності закладені принципові протиріччя.

З одного боку, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» гарантує та охороняє професійні права, життя, здоров'я, честь і гідність адвоката та членів його сім'ї, забороняє будь-які втручання і перешкоди здійсненню адвокатської діяльності, забороняє притягати до кримінальної та іншої відповідальності адвоката або погрожувати застосуванням такої

відповідальності у зв'язку зі здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом, а також не допускає ототожнення адвоката з клієнтом.

З іншого боку, нерідко, особливо у межах кримінального судочинства, адвокат, діючи в інтересах клієнта, змушений протистояти тим самим правоохоронним органам та їхнім службовим особам, які, власне, і зобов'язані забезпечити дотримання вищевказаних та інших гарантій адвокатської діяльності, тобто службовим особам органів поліції, СБУ, ДБР, НАБУ, прокуратури, а також суддям.

Серед пов'язаних факторів дослідниками також традиційно називаються: слабкість державних інституцій, у тому числі правоохоронних органів та судової системи; неефективність проведених масштабних реформ правоохоронних органів; відсутність політичної волі; масштабна корупція в судах та правоохоронних органах; недостатність у співробітників правоохоронних органів знань та професійної компетентності для проведення ефективного розслідування [126]; неналежний рівень заробітної плати правоохоронців, постійний напружений графік, ненормований робочий день, регулярні стресові ситуації та як результат – формальне ставлення до власних обов'язків [27, с 172].

Як вже зазначалося у підрозділі 2.1, незважаючи на існування спеціальних норм КК України, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності (статті 397-400), практика їх застосування залишається вкрай фрагментарною. Факти неправомірного втручання в адвокатську діяльність, погроз або насильства щодо адвокатів нерідко кваліфікуються за загальними статтями, що нівелює особливий статус потерпілого та знижує превентивний ефект кримінального закону.

Поширеним явищем, з яким стикаються адвокати одразу після вчинення щодо них кримінально протиправних дій, є небажання співробітників правоохоронних органів розпочинати кримінальне провадження і вносити відомості про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР, як того вимагає ст. 214 КПК України. У багатьох випадках досудове розслідування

розпочинається лише після подання скарги на бездіяльність органу досудового розслідування до суду і ухвалення відповідного судового рішення [126].

Крім того, досудове розслідування таких злочинів характеризується формалізмом, затягуванням строків та відсутністю належної процесуальної реакції. Відповідно, до суду з обвинувальними актами направляються одиниці кримінальних проваджень, і кількість обвинувальних вироків суду залишається мізерною.

Невипадково Міжнародною комісією юристів за результатами місії для оцінки ситуації щодо безпеки та незалежності діяльності адвокатів констатовано майже повну безкарність у справах щодо нападів на адвокатів. За висновками місії, наявний стан речей являє реальну перешкоду у вирішенні проблеми безпеки адвокатів в Україні та їх спроможності ефективно захищати права своїх клієнтів [126].

Організаційно-правові умови функціонування адвокатури, зокрема, недосконалість механізмів адвокатського самоврядування та дисциплінарної відповідальності, відіграють значну роль у детермінації і злочинності самих адвокатів. Недостатня ефективність внутрішнього контролю, формальний підхід до розгляду дисциплінарних справ і корпоративна замкненість професійного середовища сприяють формуванню у частини адвокатів відчуття безкарності.

Особливе місце серед причин та умов вчинення кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності посідає проблема ототожнення адвоката з клієнтом, при тому, що ч. 16 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» таке ототожнення прямо заборонене.

На думку дослідників, ця проблема є однією з найгостріших у сфері адвокатської діяльності і потребує докладного наукового дослідження та розробки законодавчих пропозицій [3, с. 149].

У найзагальнішому вигляді ототожнення адвоката з клієнтом є солідарним перенесенням вини з особи правопорушника та особу адвоката в очах суспільства [25, с. 369]. За більш детальним визначенням Н.М. Бакаянкової,

ототожнення (ідентифікація) адвоката з клієнтом являє собою упізнання адвоката як особи, яка має однакове або подібне з клієнтом ставлення до правопорушення або предмету спору, зіставлення адвоката з клієнтом з точки зору їхньої єдності як процесуальної сторони у справі, встановлення їхньої подібності у контексті результату у справі, якого вони прагнуть досягти [14, с. 123]. Іншими словами, суспільство або окремі особи починають сприймати адвоката як «співучасника» чи носія поглядів клієнта, стираючи межу між позицією підзахисного і професійною роллю його захисника [194, с. 38].

Як зазначається дослідниками, важливо розрізнати допустиму критику адвоката та обговорення стратегій захисту – і неприпустиме ототожнення. Журналісти і громадськість мають право висвітлювати судові процеси, обговорювати аргументи сторін, що є складовою принципу гласності судочинства. Такі повідомлення самі по собі не створюють упередженого ставлення до адвоката, якщо подані нейтрально і без оцінок особистості заявника. Натомість, якщо висловлювання вказують на особисту підтримку адвокатом позиції клієнта чи виправдання його діянь, або ж містять заклики до негативного поводження з адвокатом через його роботу – це і є неправомірна персоналізація, проти якої спрямоване законодавство [194, с. 39].

В літературі слушно вказується, що ототожнення адвоката з клієнтом в очах суспільства мало місце завжди, відколи існує адвокатура, адже суспільній свідомості властиво розпорошувати вину правопорушника на осіб, які будь-яким чином надають допомогу, зокрема й правничу, винній особі [25, с. 369-370].

При цьому, ця проблема не є суто українською, вона носить міжнародний характер і нерозривно пов'язано з самою сутністю професії адвоката [236, с. 42].

Так, в літературі відзначається, що негативні наслідки ототожнення адвоката з клієнтом трапляються і у найрозвинутіших державах світу. Резонансні випадки погроз і насильства щодо адвокатів задокументовано в США (вбивство адвоката Д. Льюїса), Китаї (ув'язнення і жорстоке побиття

адвоката-правозахисника Ван Юнхана), Франції (погроза вбивством адвокату Е. Дюпон-Моретті), Великій Британії (вбивство захисників членів Ірландської республіканської армії (IRA) П. Фінукейна та Р. Нельсон) [194, С. 40-41].

Проблема ототожнення адвоката з клієнтом є грубим порушенням гарантій адвокатської діяльності і виступає одним з основних факторів, що призводять до таких наслідків, як вбивства та посягання на життя адвокатів, нанесення тілесних ушкоджень, погрози, знищення майна адвокатів, їхнє безпідставне кримінальне переслідування, незаконні обшуки в приміщеннях адвокатів, допити адвокатів в якості свідків у справах, де вони є захисниками, втручання в їхню правову позицію [236, с. 42], неправомірне вручення повісток і затримання співробітниками ТЦК та СП, публічні образи [79]. Медійні кампанії з дискредитації адвокатів також стають тривожною тенденцією: у публічному просторі з'являються замовні матеріали, які виставляють адвоката аморальною особою через склад його клієнтів, поширюються образи та погрози на його адресу [194, с. 41].

З аналізу даних НААУ стає зрозумілим, що випадки ототожнення адвоката з клієнтом мають систематичний характер. При цьому, можна помітити пропорційне збільшення кількості відповідних порушень одразу після підвищення рівня злочинності та резонансних подій на політико-правовій арені [25, с. 371]. Так, за висновками Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ, кількість зафіксованих випадків ототожнення адвокатів з клієнтами демонструє стале зростання: 13 у 2022 р., 21 у 2023 р., 28 у 2024 р. та одразу 32 випадки за перше півріччя 2025 року. Загальна кількість звернень адвокатів до Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності також збільшилася з 59 у 2022 р. до 98 у 2023 р., з подальшим коливанням – 86 у 2024 р. та 43 у перше півріччя 2025 р., що свідчить про системну проблему, посилену умовами воєнного стану [79].

Як слушно вказується науковцями, проблема ототожнення адвоката з клієнтом є особливо важливою для України в умовах воєнного стану, у розрізі захисту прав воєнних злочинців, військовополонених та колаборантів [236, с.

44-45]. Нульова толерантність українського суспільства до цих осіб має побічний ефект у вигляді ставлення до їх адвокатів, які, відповідно до закону, здійснюють їх захист. При цьому, потерпілі від воєнних злочинів та їх близькі особи сподіваються, що навіть при необхідності участі адвокатів у судових процесах захисники не будуть надавати якісної правової допомоги воєнним злочинцям, про що свідчать заклики у соціальних мережах, на сторінках онлайн ресурсів, висловлюються думки у друкованих виданнях [14, с. 121].

Слід урахувати, що ті ж самі воєнні злочинці, незважаючи на тяжкість злочинів, у яких їх підозрюють (обвинувачують), мають право на захист та справедливий суд, а адвокати, які відстоюють їхні інтереси, повинні дотримуватися вимог професійної етики та діяти відповідно до закону, захищаючи права та інтереси своїх клієнтів. При цьому, самі адвокати у справах цієї категорії можуть сприйматися громадськістю в якості зрадників України та її ворогів, що безпосередньо відбивається на безпеці адвокатів та може призводити до тиску з боку влади та окремих осіб [236, с. 44-45].

Окремим питанням у діяльності адвокатів, що посилює проблему ототожнення з клієнтом, є здійснення адвокатами захисту у кримінальних провадженнях за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого. За відсутності клієнта осуд, критика та цькування у зв'язку зі скоєнням злочину, як правило, обрушується на адвоката [14, с. 122].

Небезпеку становить і те, що ототожнення адвокатів з клієнтами часто має «підготовчий» характер та передуює іншим порушенням прав адвокатів. Його мета – легітимізувати подальше кримінальне переслідування, напади або інші види тиску на адвокатів. Спочатку створюється образ, нібито адвокат причетний до якоїсь протиправної діяльності, а потім у широкого загалу не викликає сумнівів, що порушення прав такого адвоката є виправданим [180].

Слід погодитись з тим, що однією з передумов ототожнення адвоката з клієнтом є низький рівень правової освіченості та правового виховання населення, що є особливо характерним для України. Суспільство досить часто не розуміє, яку роль виконує адвокат, здійснюючи представництво або захист

особи, яка обвинувачується у вчиненні певного правопорушення, особливо у ситуаціях, коли у суспільства не виникає об'єктивних сумнівів щодо винуватості такої особи. Тобто особи, не дотичні до системи права, у таких випадках не розуміють, навіщо надавати правовий захист особі, яка вочевидь винна і правомірно обвинувачується державою [25, с. 370].

У той же час, необхідно урахувати, що осуд з боку суспільства може вважатися однією з найменш загрозливих форм ототожнення адвоката з клієнтом. Більш загрозливою тенденцією є те, що ототожнення адвоката з клієнтом має місце і з боку держави. Це явище, як справедливо зазначається фахівцями, має значно більш шкідливі наслідки, оскільки окрім завдання шкоди авторитету адвокатури загалом та авторитету конкретного адвоката, представники державної влади проявляють власну некомпетентність та непрофесійність, при цьому лише підсилюючи відповідні настрої суспільства. Першопричиною ототожнення адвоката з клієнтом з боку держави є відсутність у окремих державних службовців навичок критично та беземоційно оцінювати певні події з недопущенням перенесення якостей особи, яка має негативну конотацію у суспільстві, на інших осіб, які так чи інакше дотичні до здійснення правового захисту такої особи у визначеному законом порядку [25, с. 370-371].

Основними суб'єктами порушень є співробітники правоохоронних органів (прокуратури, поліції, СБУ), органів місцевого самоврядування, службовці ТЦК та СП, що нерідко екстраполюють звинувачення підозрюваних (обвинувачених) на адвокатів, ототожнюючи їх зі «зрадниками», «ухилянтами», чи «проросійськими елементами» [79].

Ототожнення адвоката з клієнтом органом досудового розслідування призводить до порушення інших встановлених законом гарантій адвокатської діяльності.

Так, надання правової допомоги клієнту деякими слідчими розцінюється як співучасть адвоката у вчиненні кримінального правопорушення, що призводить до виклику адвоката на допит в якості свідка, а в деяких випадках до оголошення адвокату підозри у вчиненні кримінального правопорушення.

При цьому, в якості характеристики об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, у якому підозрюється адвокат, слідчими зазвичай вказується «надання юридичних порад, консультування, представництво інтересів особи та інші передбачені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» види правничих послуг. З цих самих підстав слідчі ініціюють і проведення обшуків приміщень, що перебувають у володінні адвоката, та під приводом отримання доказів злочинної діяльності вилучають документи, пов'язані з адвокатською діяльністю [82].

Наслідки ототожнення адвоката з клієнтом можуть бути як видимими, так і прихованими. Найяскравішим видимим наслідком такого ототожнення є відкритий осуд адвоката з боку суспільства. Такий осуд може проявлятися у публічному цькуванні та неприхованих образах адвоката. Нерідко також медіа, іноді навіть професійні, «підхоплюють» такий кейс і своїми діями підвищують рівень суспільного резонансу, роблячи акцент саме на адвокатах.

У свою чергу, приховані наслідки ототожнення з клієнтом мають значно глибші коріння та більш далеку перспективу, оскільки критично знижують довіру суспільства до інституту адвокатури і тягнуть її нездатність у повному обсязі виконувати конституційні функції, покладені на нею державою [25, с. 370].

За висновками адвокатського середовища, системні випадки ототожнення адвокатів з клієнтами створюють в адвокатському середовищі атмосферу залякування, що стримує адвокатів від ефективного виконання професійних обов'язків, особливо у справах, пов'язаних з воєнними злочинами, колабораціонізмом та мобілізацією. У воєнний час це посилює вразливість адвокатури, підриваючи довіру до правоохоронної системи та правосуддя в державі [79].

В цілому, за висловом Н.М. Бакаянної, заборона ототожнення адвоката з клієнтом має бути реальною та дієвою гарантією. В умовах воєнного стану неприпустимість такого ототожнення потребує посилення правових та організаційних механізмів, наукових досліджень ефективності застосування

шляхів та методів, здатних забезпечити дотримання гарантій адвокатської діяльності [14, с. 124].

На думку дослідників, це можливо лише після створення законодавчо закріпленого дієвого механізму впровадження відповідальності за порушення такої заборони, механізму блокування таких неправомірних дій. Лише виважений підхід законодавця щодо врегулювання цієї проблеми, одночасно з публічним висвітленням ризиків діяльності адвокатів дасть можливість зупинити негативну тенденцію щодо ототожнення адвоката з особою, яка звернулась за правничою допомогою [107, с. 116].

Для розуміння детермінації кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності необхідним є врахування їх віктимологічних чинників.

Адвокати як професійна група характеризуються підвищеним рівнем професійної віктимності, що зумовлено відкритістю їх діяльності, публічністю процесуальних позицій та неможливістю уникнути конфліктних ситуацій.

Важливою криміногенним фактором віктимологічного характеру є принципово конфліктний характер адвокатської діяльності. Захист прав та інтересів клієнта часто пов'язаний із протидією інтересам інших учасників процесу, включаючи органи досудового розслідування, прокуратури, опонентів у судових справах. У таких умовах діяльність адвоката наражається на протиправні перешкоди, а сам він стає об'єктом агресії, погроз, психологічного тиску або фізичного насильства, що зумовлює підвищений рівень віктимності професії.

Рівень віктимності, як правило, підсилюють активна та принципова позиція адвоката, відмова від неформальних домовленостей, ініціювання процесуальних дій, що суперечать інтересам інших учасників, а також публічність і впізнаваність у професійному середовищі тощо. Слід ураховувати, що підвищена ураженість адвоката часто обумовлюється додержанням ним таких найважливіших принципів адвокатської етики, як дотримання законності (ст. 7 Правил адвокатської етики), пріоритет інтересів клієнта (ст. 8),

добросовісність у виконанні доручень клієнта (ст. 9), а також чесність та добропорядна репутація (ст. 12¹).

До числа умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності, належить також недостатній рівень фізичної та інформаційної безпеки самих адвокатів. Більшість адвокатів здійснює професійну діяльність індивідуально або в невеликих об'єднаннях, не маючи доступу до систем охорони чи спеціальних заходів захисту, що робить їх вразливими до протиправних посягань як у службових приміщеннях, так і поза ними.

Як вже зазначалось, чинне законодавство (КПК України, Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві») формально передбачає можливість застосування заходів безпеки до учасників кримінального провадження, однак адвокати нечасто користуються цими інструментами як через складність процедури, так і через недовіру до їх реальної дієвості. У результаті, погрози, які могли б бути нейтралізовані на ранній стадії, нерідко реалізуються у формі насильницьких злочинів.

У цьому контексті цілком доцільним вбачалося б прийняття внесеного на розгляд парламенту проекту Закону про внесення зміни до статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо гарантій адвокатської діяльності, яким адвокату надається право придбання, носіння, зберігання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, для забезпечення його професійної діяльності [179].

В умовах цифровізації правосуддя, в тому числі кримінального правосуддя, зростає й кількість посягань, пов'язаних із незаконним збором інформації про адвокатів, втручанням у приватне життя, поширенням персональних даних, що створює додаткові криміногенні ризики.

Що стосується віктимологічного аспекту шахрайства, вчинюваного адвокатами щодо власних клієнтів, то очевидними детермінантами цього явища є низький рівень правосвідомості та правової освіти більшої частини населення, які є потенційними клієнтами недобросовісних адвокатів, їх недостатній рівень знання власних прав, надмірна довіра до недобросовісних надавачів правничих послуг.

Особи, які звертаються за правовою допомогою, часто перебувають у стані стресу, зумовленого кримінальним переслідуванням, сімейними, трудовими або побутовими конфліктами чи майновими спорами. Такий емоційний стан знижує рівень критичного мислення, підвищує навіюваність і сприяє прийняттю необґрунтованих рішень. Нерідко клієнти можуть погоджуватися на сумнівні пропозиції, включаючи неформальні платежі або обіцянки «гарантованого результату», не усвідомлюючи їх неправомірності або ризикованості. У багатьох випадках клієнти не надають належного значення формалізації відносин з адвокатом, зокрема, не укладають письмових договорів або не наполягають на чіткому визначенні умов надання правничої допомоги. Відсутність документального оформлення істотно ускладнює захист прав клієнта у разі зловживань і фактично сприяє безкарності шахрайських дій недобросовісних адвокатів.

Особливе місце серед умов поширення кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності посідає фактична відсутність кримінологічної профілактики як кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності, так і правопорушень, вчинюваних самими адвокатами.

В Україні відсутня спеціалізована система моніторингу таких кримінальних правопорушень (за виключенням моніторингу, здійснюваного органами адвокатського самоврядування та міжнародними адвокатськими організаціями), що унеможлиблює формування повноцінної статистичної бази та проведення глибокого кримінологічного аналізу. Заходи профілактики мають переважно декларативний характер і не супроводжуються системним аналізом ризиків, статистичних даних та кримінологічних тенденцій.

Реакція держави в особі правоохоронних органів має переважно постфактумний характер і не спрямована на усунення причин та умов злочинності у цій сфері, а кримінальні правопорушення у сфері адвокатської діяльності сприймаються як поодинокі інциденти, а не як структурна проблема правової системи.

В цілому, причини та умови кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності мають багаторівневий і системний характер. Вони охоплюють як негативні загальносоціальні процеси, так і специфічні кримінологічні фактори соціально-економічного, соціально-психологічного, організаційно-правового та віктимологічного характеру.

Усвідомлення цієї багатовимірності є необхідною передумовою для розроблення науково обґрунтованої стратегії запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності та підвищення рівня її кримінологічної безпеки в Україні. Ефективне запобігання кримінальним правопорушенням цієї категорії можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднуватиме удосконалення законодавства, підвищення якості правозастосування, розвиток механізмів професійної безпеки адвокатів, підвищення рівня правосвідомості їх клієнтів, а також формування в суспільстві поваги до інституту адвокатури як фундаментальної складової правової держави.

3.2. Загальносоціальне запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності

Негативні чинники поширення злочинності у сфері адвокатської діяльності актуалізують проблематику розробки заходів запобігання таким негативним явищам. У цьому аспекті варто виходити із сформованих кримінологічною наукою напрямів запобігання злочинності на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням традиційно розглядається в кримінології як базовий, фундаментальний рівень протидії злочинності, спрямований на усунення або нейтралізацію глибинних причин і умов, що породжують кримінальну поведінку. Цей напрямок запобігання є сукупністю заходів соціально-економічного, правового, ідеологічного, організаційно-управлінського, культурно-виховного змісту, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення чи нейтралізацію найбільш глибинних детермінант злочинності [120, с. 16].

На відміну від спеціально-кримінологічних та індивідуальних запобіжних заходів, загальносоціальне запобігання не орієнтується на конкретного правопорушника, а має на меті формування такого соціального середовища, у межах якого злочинна поведінка втрачає свою привабливість, раціональність або можливість реалізації. У контексті злочинності у сфері адвокатської діяльності це означає формування такого соціального середовища, у якому знижується ймовірність виникнення криміногенних ситуацій, пов'язаних із професійною діяльністю адвокатів.

По суті, загальносоціальне запобігання злочинності є соціальною політикою держави, спрямованою на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витіснення [57, с. 17]. У цьому сенсі кримінальні правопорушення, що вчинюються у сфері адвокатської діяльності, є достатньо показовими, оскільки їх детермінація тісно пов'язана зі станом правової системи, рівнем корупції, економічною стабільністю, якістю юридичної освіти та загальним рівнем правової культури в державі.

Специфіка загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності зумовлена особливим статусом адвокатури як інституту громадянського суспільства та складністю функцій, які виконують адвокати. Відтак, загальносоціальне запобігання має

враховувати не лише загальні криміногенні фактори, але й специфічні умови здійснення адвокатської діяльності.

Загальносоціальне запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності здійснюється насамперед на рівні соціально-економічних заходів, спрямованих на стабілізацію суспільних відносин, зниження рівня соціальної напруги та підвищення добробуту населення. Низький рівень життя, соціальна нерівність і маргіналізація багатьох груп населення створюють підґрунтя для зростання злочинності загалом, що прямо чи опосередковано впливає і на поширеність кримінально караних діянь у сфері адвокатської діяльності.

Оскільки матеріальна нестабільність та економічна залежність адвоката від клієнта можуть виступати криміногенними чинниками, загальносоціальне запобігання вимагає формування цивілізованого ринку юридичних послуг, забезпечення реальної економічної незалежності адвокатури, у тому числі зменшення економічної залежності адвокатів від клієнтів із кримінального середовища та належного соціального статусу адвоката.

Не менш значущу роль відіграють організаційно-правові заходи, які передбачають удосконалення нормативно-правової бази у сфері захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, встановлення чітких гарантій їх незалежності та недоторканності, а також забезпечення невідворотності відповідальності як за посягання на них, так і за вчинення правопорушень самими адвокатами.

Необхідно враховувати, що ефективність таких заходів значною мірою залежить не лише від якості законодавства, але й від рівня його реалізації, зокрема діяльності правоохоронних органів і судів. У цьому аспекті особливої актуальності набуває проблема подолання корупції, підвищення професійного рівня працівників правоохоронної та судової системи та забезпечення їх незалежності від незаконного впливу.

Дієвість організаційно-правових заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності значною мірою залежить від стану адвокатського самоврядування.

Саме ефективна система адвокатського самоврядування та підвищення якості відбору осіб до професії адвоката є важливою запорукою запобігання вчиненню кримінально-караних діянь самими адвокатами. У той же час, самоврядні інститути адвокатури покликані не лише здійснювати дисциплінарний контроль, а й формувати систему цінностей, норм і стандартів поведінки, які внутрішньо стримують кримінальні прояви. І навпаки, певна формалізація дисциплінарних процедур, прояви корпоративної солідарності і небажання виносити на публічний рівень факти професійних зловживань знижують превентивний потенціал адвокатського самоврядування та сприяють латентності злочинності адвокатів.

У цьому зв'язку важливим є забезпечення прозорості та відкритості інформації про випадки притягнення адвокатів до відповідальності, що сприятиме посиленню загальнопрофілактичного впливу та підвищенню рівня довіри суспільства до адвокатури.

Необхідною складовою загальносоціального запобігання є підвищення рівня правової культури як самих адвокатів, так і суспільства загалом. Девальвація ідеї верховенства права, поширення правового нігілізму, сприйняття адвоката як інструменту «вирішення проблем» будь-якими засобами формують суспільний запит на протиправну поведінку. За таких умов навіть високі етичні стандарти адвокатської професії втрачають свою регулятивну силу. Подолання цих явищ можливе шляхом системної правової освіти, просвітницької діяльності та популяризації принципів верховенства права.

Як слушно зазначається Н.М. Бакаяною, підвищення правової культури суспільства вимагає роз'яснювальних заходів про роль адвоката у реалізації права на справедливий суд, значення дотримання ним вимог присяги адвоката, сумлінного виконання професійних обов'язків відповідно до чинного законодавства України, незалежно від політичних поглядів клієнта, його етичної, релігійної, національної, расової приналежності, майнового і соціального статусу [14, с. 124].

Так, адвокатське співтовариство неодноразово зверталось до засобів масової інформації з пропозицією щодо поважливого ставлення до презумпції невинуватості, право особи на захист, недопущення асоціацій з клієнтом та дотримання високих стандартів журналістської діяльності. Визнаючи важливість повідомлення суспільства про ймовірні протиправні дії осіб, адвокатське співтовариство традиційно закликає засоби масової інформації здійснювати таке інформування відповідно до вимог законодавства [76].

Одним з напрямів профілактичної роботи, спрямованої на запобігання шахрайству у сфері адвокатської діяльності, повинні стати розширення можливостей громадян в отриманні інформації про якість надання юридичних послуг, а також підвищення загальної правової грамотності населення.

Окремої уваги потребує освітній напрямок загальносоціального запобігання, у тому числі провадження освітніх кампаній як для працівників правоохоронних органів, так і для представників засобів масової інформації щодо необхідності дотримання професійних прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності, у тому числі поваги до адвокатської професії та недопустимості ототоження адвоката з клієнтом.

Формування у майбутніх адвокатів стійких антикриміногенних установок повинно починатися ще на етапі фахової підготовки та продовжуватися впродовж усього професійного життя шляхом безперервного навчання і підвищення кваліфікації. Доцільним виявляється і включення у програми освітньої підготовки фахівців за спеціальностями «Право» та «Правоохоронна діяльність» навчальних дисциплін «Гарантії адвокатської діяльності» та «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності».

Ефективним загальносоціальним заходом здатне стати впровадження інституту професійного наставництва, за якого молоді адвокати протягом певного періоду здійснюють діяльність під методичним і етичним супроводом більш досвідчених колег. Такий підхід дозволить не лише передавати

професійні навички, а й формувати культуру доброчесної поведінки та нетерпимого ставлення до порушень закону.

Одним з найважливіших напрямів запобігання порушенням професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності є подолання проблеми ототожнення адвоката з клієнтом, яка, як вже зазначалося, протягом останніх років набула критичного поширення в Україні.

Протидія ототожненню адвоката з клієнтом повинна відбуватись, ґрунтуючись на комплексному підході, з метою мінімізації кількості таких випадків та унеможливлення настання негативних наслідків для адвоката. Відповідна діяльність повинна здійснюватись на всіх рівнях – шляхом оновлення законодавства, підвищення рівня правової освіти та правової культури населення, ведення активної комунікації адвокатської спільноти з громадськістю, медіа та державою, розроблення відповідних курсів підвищення кваліфікації всередині адвокатської спільноти [25, с. 374].

Слід, безумовно, погодитись з тим, що адвокат, який суспільством і державою ототожнюється зі своїм клієнтом, зазвичай не здатний самотійно нівелювати негативний вплив такого ототожнення. Якщо адвокат у подібній ситуації почне шукати виправдання та намагатися будь-яким чином «відбілити» власну ділову репутацію в очах суспільства, то суспільство навпаки – лише більше запевниться у своїй правоті та звинуваченні адвоката [25, с. 372]. При цьому, як слушно зазначає Ю.М. Басюк, для можливості ефективно здійснювати адвокатську діяльність в умовах ототожнення з клієнтом адвокат, по-перше, повинен мати власні особистісні якості, які дозволяють йому чинити опір суспільному осуду та постійній деморалізації та, по-друге, постійно підвищувати рівень своєї професійної кваліфікації у протидії ототожненню з клієнтом [25, с. 372].

Поряд з цим, більш активну роль у розробленні і впровадженні концепції протидії ототожненню адвокатів з клієнтами повинні відгравати органи адвокатського самоврядування, з огляду на наділення їх широкими повноваженнями у сфері організації адвокатури, наявність монополії на допуск

до адвокатської професії та підвищення професійної кваліфікації адвокатів [25, с. 372].

Як слушно зазначається фахівцями, запобігання негативним тенденціям ототожнення адвокатів з клієнтами повинно здійснюватись у різнорівневих площинах:

1) ведення вищими органами адвокатського самоврядування комунікації з вищими органами державної влади, органами прокурорського, суддівського та іншого професійного правничого самоврядування з роз'ясненням природи діяльності адвоката у формі захисту або представництва особи, яка є вочевидь винною у вчиненні резонансного правопорушення;

2) ведення адвокатською спільнотою активної комунікації із громадськістю шляхом використання різноманітних майданчиків у сфері медіа, а також створення і розвитку власних, із залученням ініціативних груп з числа адвокатів і спеціалістів у сфері інформаційних технологій;

3) створення окремої структури (підкомітетів) в органах адвокатського самоврядування вищого і регіонального рівнів, уповноваженої здійснювати контроль за недопущенням ототожнення адвокатів з клієнтом;

4) розроблення і впровадження в системі підвищення професійної кваліфікації адвокатів окремого навчально-практичного курсу, спрямованого на вироблення у адвокатів навичок з ефективної протидії ототожненню з клієнтом (із залученням спеціалістів у сфері психології, соціології, політології) [25, с. 372].

Як зазначається фахівцями, попри наявність у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» прямої заборони ототожнення адвоката з клієнтом, у законодавстві тривалий час бракувало дієвого механізму відповідальності за порушення цієї норми, що призводило до порушення прав адвокатів та юридичного нігілізму з боку суб'єктів правозастосування і суспільства, що у свою чергу негативно впливало як на психологічний стан і репутацію адвокатів, так і на дієвість представництва і захисту клієнтів [194, с. 36].

Необхідним напрямом запобігання негативним процесам ототожнення адвокатів з клієнтами є внесення змін до чинного законодавства про адміністративну відповідальність та до кримінального законодавства.

У зв'язку з цим, ключовою новацією став ухвалений 16.07.2025 Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності» [202]. Станом на написання цієї роботи закон перебуває на підписі Президента України.

Цим законом КУпАП доповнено статтею 185-16, яка передбачає відповідальність за публічне ототожнення адвоката з його клієнтом, якому він надає професійну правничу допомогу.

Диспозиція нової статті встановлює відповідальність за публічне, у тому числі через медіа, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, цифрові платформи, соціальні мережі, інтернет-ресурси, ототожнення особою адвоката з клієнтом, якому таким адвокатом надається професійна правнича допомога, вчинене без мети перешкодити реалізації адвокатом передбачених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту.

Важливим у цьому законі є закріплення самого поняття ототожнення адвоката з клієнтом, викладене у примітці до ст. 185-16. Примітка визначає ототожнення адвоката з клієнтом в якості будь-якої ідентифікації (асоціації, пов'язування) адвоката з клієнтом, з діяльністю чи вчинками його клієнта, що створює упереджене ставлення до адвоката, вказує на особисту причетність адвоката до справи клієнта, впливає на незалежний статус адвоката та/або чинить негативний тиск під час здійснення адвокатської діяльності, та/або порушує гарантії адвокатської діяльності, та/або перешкоджає реалізації прав адвоката, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Фахівцями звертається увага, що закон прямо зазначає, що відповідальність настає, якщо такі дії вчинено без мети перешкодити

виконанню адвокатом його професійних обов'язків із захисту чи представництва клієнта. Важливо, що наявність чи відсутність такої мети відмежовує адміністративне правопорушення від можливого складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України (якщо буде доведено, що ототожнення здійснювалось саме з метою перешкодити діяльності адвоката, винна особа може нести саме кримінальну відповідальність за втручання в правомірну діяльність захисника) [194, с. 36-37].

Законом внесено зміни і до ст. 221 КУпАП: розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з ототожненням адвоката з клієнтом, покладено на суд. При цьому, відповідно до нової редакції п. 9¹ ст. 255 КУпАП протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-16 КУпАП, наділені повноваженнями складати службові особи органів адвокатського самоврядування, а саме, голови Ради адвокатів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, або уповноважені радою члени ради адвокатів.

При цьому, фахівцями наголошується, що на відміну від типових адміністративних правопорушень, де протокол складають поліцейські чи службові особи інших державних органів, акцент зроблено на ролі органів адвокатського самоврядування, що підкреслює значущість додержання прав адвокатів і довіру законодавця в питаннях захисту своїх прав [194, с. 37].

Цілком схвально законопроект прийнято НААУ. На думку представників асоціації, відповідне рішення парламенту дозволяє сформувати чіткий механізм реагування на порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, на випадки тиску, публічної дискредитації та ототожнення з клієнтами. Асоціацією підкреслено, що прийняття цього закону не лише зміцнює позицію адвоката в складних процесах, а й підвищує довіру до правничої системи в цілому [203].

У той же час, критичні зауваження до представленого законопроекту висловлено Головним науково-експертним управлінням Апарату Верховної

Ради України. Погоджуючись з фактом існування проблеми ототожнення адвоката з клієнтом, Головне управління не погодилося із пропонуваним механізмом вирішення проблеми. На думку фахівців управління, широкі можливості інтерпретації терміну «ототожнення» не сприяють дотриманню принципу правової визначеності як однієї з ключових вимог адміністративної відповідальності і, водночас, створюють умови для ймовірного порушення права кожного на свободу вираження поглядів [137].

Крім того, як зазначається окремими дослідниками, положення прийнятого законопроекту, хоча й покликані врегулювати проблеми запобігання ототожненню адвоката з клієнтом, водночас породжують нові системні виклики як у сфері адвокатської діяльності, так і в контексті забезпечення свободи слова [60, с. 24]. На думку І.М. Городиського, законопроект не є оптимальним ще й через відсутність належного публічного обговорення законодавчих змін із залученням адвокатської, медійної та правозахисної спільноти, а також потребою у синхронізації таких змін із процесом реформування адвокатури в межах євроінтеграційних зобов'язань України [60, с. 25-26].

У той же час, більшість фахівців та адвокатська спільнота підкреслюють, що висловлені побоювання є перебільшеними, оскільки новий закон (у разі його підписання Президентом України) не забороняє обговорювати хід судового процесу і встановлює чіткі межі, за якими починається порушення професійних прав адвоката [194, с. 42; 203].

В цілому, на думку наукового та адвокатського співтовариств, закон, вводячи механізм притягнення винних до відповідальності, ліквідує правовий вакуум, який існував досі, що ймовірно матиме виражений профілактичний ефект. За умов підписання закону адвокати отримують інструмент правового захисту від персональних нападів і зможуть посилатися не лише на етичні засади, а у на конкретну статтю КУпАП, що має превентивний характер. При цьому, новий закон матиме системний ефект, оскільки не лише заповнює прогалину в національному законодавстві, але й наближає Україну до високих міжнародних стандартів у сфері правосуддя та прав людини [194, с. 42-43].

В якості важливого суб'єкту загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності виступають органи адвокатського самоврядування, в якості завдань яких визначено, зокрема, створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності, а також забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності (ст. 44 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Найважливішим серед цих органів є НААУ, яка відповідно до ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є недержавною некомерційною професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України та утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування. НААУ: 1) представляє адвокатуру України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, делегує представників до органів державної влади; 2) захищає професійні права адвокатів та забезпечує гарантії адвокатської діяльності; 3) забезпечує високий професійний рівень адвокатів України; 4) забезпечує доступ та відкритість інформації стосовно адвокатів України; 5) виконує інші функції відповідно до закону.

Мета та завдання НААУ конкретизовані в її Статуті, відповідно до ст. 2 якого для досягнення своєї мети НААУ ставить перед собою наступні завдання: сприяння процесу формування правової держави в Україні; захист професійних прав адвокатів, забезпечення гарантій адвокатської діяльності; сприяння підвищенню ролі адвокатури в українському суспільстві та підвищенню статусу професії адвоката в Україні; сприяння професійному розвитку адвокатів та поширенню етичних стандартів професії; забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності; підтримання високого професійного рівня адвокатів тощо [199].

З метою виконання поставлених завдань НААУ, зокрема: розробляє єдину методику підготовки та перепідготовки адвокатів, поширює етичні стандарти професії; застосовує заходи щодо недопущення та припинення недобросовісної конкуренції в адвокатському середовищі; забезпечує захист соціальних та професійних прав, законних інтересів адвокатів у органах влади, установах, організаціях, органах місцевого самоврядування, міжнародних організаціях та установах; вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства України та практики його застосування; поширює правову інформацію серед населення, адвокатів, правових громадських організацій в Україні та за кордоном; роз'яснює чинне законодавство України з питань адвокатури та адвокатської діяльності, сприяє зміцненню зв'язків між юридичною наукою, освітою і практикою; забезпечує дотримання етичних стандартів діяльності адвокатів.

Захист професійних і соціальних прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, вироблення чітких механізмів реагування на їх порушення, проведення заходів на підвищення правової культури населення та адвокатської спільноти, налагодження взаємодії з правоохоронними та правозахисними органами, а також підвищення вимог до здійснення адвокатської діяльності, зокрема, посилення професійних та морально-етичних вимог до осіб, які мають намір отримати статус адвоката, та до дисциплінарного контролю професії, стали важливими складовими Стратегії НААУ на 2021-2025 роки [200].

Постійно діючими органами дорадчими органами, створеними при НААУ, є комітети НААУ, метою діяльності яких є сприяння в забезпеченні реалізації органів адвокатського самоврядування, захист прав та законних інтересів адвокатів, укріпленні та розбудові інституту адвокатури [150]. На цей час у структурі НААУ утворено 57 комітетів, серед яких важливу роль у реалізації попереджувальних заходів виконують Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, Комітет з питань адвокатської етики, Комітет з питань запобігання адміністративним правопорушенням, скоєним стосовно

адвокатів, Комітет законотворчих ініціатив з питань адвокатської діяльності, Молодіжний Комітет – UNBA NextGen, Комітет з питань міжнародних зв'язків.

Важливу, хоча й дещо опосередковану роль у запобіганні вчиненню кримінальних правопорушень самими адвокатами відіграють КДКА (ст. 50 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») та ВКДКА прокуратури (ст. 52 закону).

Попереджувальний потенціал діяльності комісій визначається метою їх створення, а саме, визначенням рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю, та вирішенням питань щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів.

На відміну від правоохоронних органів, КДКА не здійснюють функцій з виявлення, припинення чи розслідування злочинів, однак їх діяльність має значний превентивний потенціал, оскільки спрямована на формування належних стандартів професійної поведінки та усунення передумов протиправної діяльності.

Ключовим напрямом впливу КДКА на запобігання кримінальним правопорушенням є реалізація дисциплінарної функції, яка полягає у розгляді скарг на адвокатів, встановленні фактів порушення норм права та професійної етики і застосуванні відповідних заходів впливу. Наявність ефективного механізму дисциплінарної відповідальності формує у представників адвокатської професії усвідомлення невідворотності відповідальності за протиправну або неетичну поведінку, що, у свою чергу, виконує загально- та спеціально-превентивну функцію.

Не менш важливою є виховна функція КДКА, яка реалізується через формування у адвокатів належного рівня правової культури, професійної відповідальності та етичної свідомості.

Інформаційно-аналітична діяльність КДКА, пов'язана з узагальненням дисциплінарної практики та виявленням типових порушень, дозволяє ідентифікувати системні проблеми у сфері адвокатської діяльності і також сприяти усуненню їх причин і умов.

Окремого значення набуває взаємодія КДКА з правоохоронними органами у випадках, коли в діях адвокатів виявляються ознаки кримінальних правопорушень.

Разом із тим, ефективність КДКА як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням обмежується низкою проблемних чинників. До них належать, зокрема, відсутність прямих повноважень у сфері кримінально-правового реагування, ризики корпоративності у дисциплінарній практиці, а також недостатній рівень прозорості діяльності.

Важливим напрямом загальносоціального запобігання порушенням прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності є міжнародне співробітництво, яке покликане забезпечити впровадження кращих практик та стандартів незалежності адвокатури. Участь у міжнародних професійних організаціях, обмін досвідом та моніторинг випадків порушення прав адвокатів дозволяють своєчасно виявляти системні проблеми та розробляти механізми їх запобігання. Крім того, міжнародна підтримка виступає стримуючим фактором для органів державної влади та інших суб'єктів, які можуть вчиняти неправомірні дії щодо адвокатів, оскільки підвищується рівень публічності та відповідальності за такі порушення.

Міжнародно-правовий захист прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, не вичерпуючись нормотворчою діяльністю, про яку йшла мова у підрозділі 1.3, і передбачають співробітництво держав та органів адвокатського самоврядування на рівні відповідних міжнародних організацій.

У сучасному світі функціонує досить велика кількість міжнародних громадських об'єднань адвокатів, які, репрезентуючи інтереси професійної юридичної спільноти, накопичили цінний досвід вирішення нагальних проблем адвокатської професії як на національному, так і на міжнародному рівнях [89, с. 30]. Найбільш відомими з них є вже згадувані Міжнародна асоціація юристів (*The International Bar Association, IBA*) та Рада асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи (CCBE), а також Американська асоціація юристів (*American Bar Association – ABA*), Міжнародна комісія юристів (*International*

Commission of Jurists – ICJ), Європейська федерація адвокатур (Fédération des Barreaux d'Europe, European Bars Federation), Європейський союз юристів (European Lawyers' Union – UAE), International Association of Democratic Lawyers – IADL), Міжнародний союз (співдружність) адвокатів (International Union (Commonwealth) of Advocates – IUCA) та ін. [17, с. 7].

Серед цих організацій найбільшу роль у захисті професійних прав адвокатів відіграють Міжнародна асоціація юристів та Рада асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи.

Як зазначається дослідниками, наразі Міжнародна асоціація юристів більше орієнтована на розвиток юридичного бізнесу, тоді як Рада асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи є єдиним загальноєвропейським представницьким органом адвокатської професії. Ця організація, створена в 1960-х роках як об'єднання адвокатур кількох європейських держав, поступово перетворилася на впливову правозахисну інституцію, з якою співпрацюють такі міжнародні організації, як Рада Європи, інституції ЄС та європейські суди [207].

В умовах глобалізації та інтеграції правових систем Рада асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи виступає в якості рушійного фактору у формуванні уніфікованих стандартів адвокатської практики в межах ЄС. Найважливішими завданнями організації є захист прав адвокатів, утвердження принципу верховенства права, прав людини та демократичних цінностей [230, с. 65-67].

На цей час НААУ є членом обох цих міжнародних адвокатських організацій. До Міжнародної асоціації юристів НААУ прийнято 09.10.2015 під час засідання Ради Міжнародної асоціації юристів у м. Відні [135].

Процес вступу НААУ до найбільшої професійної організації адвокатів в Європі розпочався 04.07.2015, коли Рада адвокатів України схвалила подання заявки та надала згоду на застосування Правил професійної етики СВВЕ (застосування цих правил є одним з критеріїв членства). Рішення про надання офіційного статусу самоврядній організації адвокатів України прийнято під час

пленарного засідання ССВЕ 02.12.2016. [136] Надалі, 25.11.2022 під час пленарної сесії ССВЕ в Брюсселі прийнято рішення про підвищення статусу НААУ в організації з члена-спостерігача на асоційованого члена [138]. Серед основних напрямів взаємодії – численні звернення ССВЕ до керівництва країни на захист прав адвокатів, надання експертної допомоги НААУ, участь у розробці проектів нормативних актів, направлення місій доповідачів.

Поряд з цим, НААУ співпрацює з Радою Європи, Американською асоціацією адвокатів, Німецьким Фондом міжнародного правового співтовариства, Агентством США з міжнародного розвитку, Асоціацією українських правників Америки, Асоціацією правників Канади, Всекитайською асоціацією адвокатів, Міжнародною асоціацією адвокатів «Один пояс, один шлях», іншими міжнародними організаціями та іноземними адвокатурами [91, с. 444].

Для забезпечення діяльності на напрямі міжнародного співробітництва рішенням НААУ від 27.09.2013 № 225 утворено Комітет по міжнародним зв'язкам [176]

Відповідно до Положення про Комітет з міжнародних зв'язків Національної асоціації адвокатів України, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 01.06.2018 [148], та розпорядження голови НААУ від 26.10.2022 № 154 «Про затвердження спеціальних (додаткових) завдань і прав Комітету з міжнародних зв'язків у новій редакції, нового складу Ради Комітету» [170], Комітет з міжнародних зв'язків є інституційним постійно діючим колегіальним дорадчим органом, утвореним при НААУ, що діє з метою налагодження, розвитку та підтримання відносин між НААУ та національними асоціаціями адвокатів (юристів) в інших країнах, міжнародними асоціаціями адвокатів (юристів) та іншими іноземними і міжнародними організаціями, у тому числі на території України.

З метою виконання покладених на нього завдань представники комітету беруть участь в організації та проведенні міжнародних конференцій, семінарів, нарад, інших заходів, забезпечують встановлення зв'язків і підтримання

ділових відносин з національними асоціаціями адвокатів (юристів) в інших країнах, міжнародними асоціаціями адвокатів (юристів) та іншими іноземними і міжнародними організаціями.

Серед основних тем міжнародного співробітництва НААУ: реформування адвокатури; розробка пропозицій щодо вдосконалення профільного закону та кримінального процесуального законодавства у частині посилення можливостей адвоката щодо представництва та захисту прав людини; додержання гарантій адвокатської діяльності та забезпечення особистої безпеки адвокатів; протидія перешкоджанню адвокатській діяльності міжнародно-правовими засобами; зміцнення професійної спроможності адвокатів (юристів); підвищення якості юридичної освіти; цифровізація процесів у галузі захисту прав людини; проведення тренінгів для адвокатів, розробка і впровадження навчальних курсів, інтегрованих у навчальну платформу НААУ; матеріально-технічна підтримка органів адвокатського самоврядування; отримання експертної допомоги від міжнародних адвокатських організацій; підтримання розвитку НААУ, інших юридичних асоціацій та громадських організацій, а також системи безоплатної правничої допомоги тощо [2; 48; 81; 211; 212; 213].

Міжнародне співробітництво відбувається і на рівні інших комітетів НААУ, включає укладення меморандумів про співпрацю з іноземними та міжнародними адвокатськими організаціями, діяльність представників НААУ за кордоном, а також взаємодію на регіональному рівні (співпрацю між адвокатськими об'єднаннями регіонів різних держав [112, с. 543].

У цілому, міжнародне співробітництво виступає ефективним інструментом зміцнення гарантій адвокатської діяльності, зниження ризиків кримінальних правопорушень у цій сфері та забезпечення належного функціонування інституту адвокатури як одного з ключових елементів правової держави.

3.3. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності

У кримінологічній літературі традиційно зазначається, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинності включає в себе сукупність заходів, спеціально направлених і цілеспрямованих на боротьбу зі злочинністю, які здійснюються органами, підприємствами, установами, організаціями, що мають закріплені у нормативно-правових актах функції, пов'язані з цією боротьбою [114, с. 199].

Якщо загальносоціальні заходи можуть здійснюватися незалежно від кримінологічно значущих факторів (хоча й з урахуванням їх наявності, інтенсивності, поширеності), то спеціально-кримінологічні заходи цілком і повністю обумовлені наявністю злочинності, її станом, характером діючих криміногенних факторів [116, с. 108]. Спеціально-кримінологічне запобігання при цьому включає в себе кримінологічну профілактику, відвернення та припинення кримінальних правопорушень [118, с. 55].

Виходячи з цього, спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері адвокатської діяльності, є складовою системи протидії злочинності, яка спрямована на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов, що детермінують як посягання на професійну діяльність адвокатів, їх життя, здоров'я, честь, гідність і майно, так і кримінально карані діяння самих адвокатів, що вчиняються у сфері надання правничої допомоги.

Спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням цієї категорії передбачає цілеспрямований вплив на криміногенні фактори, пов'язані з професійною діяльністю адвокатів, і включає правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні компоненти.

Важливим напрямом спеціально-кримінологічного запобігання є вдосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав адвокатів та

забезпечення гарантій адвокатської діяльності, у тому числі положень законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правничу допомогу», Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Положення цих нормативних актів виконують важливу спеціально-превентивну функцію, а їх подальше вдосконалення повинно спрямовуватись на сферу організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, розвиток законодавства щодо відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері адвокатської діяльності, а також кримінально-процесуальні гарантії здійснення адвокатської діяльності.

Так, безумовно позитивним кроком у вирішенні проблеми запобігання ототожненню адвоката з клієнтом став вже згадуваний законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності». Окрім введення адміністративної відповідальності за ототожнення адвоката з клієнтом, про що йшла мова у підрозділі 3.2, законопроект посилює захист професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності шляхом внесення змін до ст. 397 КК України.

Як зазначалося у пояснювальній записці до законопроекту [152], дані офіційної статистики Офісу Генерального прокурора, а також результати судової і слідчої практики засвідчили очевидну відсутність дієвого механізму захисту прав адвокатів від незаконного втручання та дотримання гарантій їх професійної діяльності, що пов'язане, зокрема, із нечітким формулюванням диспозиції ст. 397 КК України, яка, на думку авторів законопроекту, не визначає конкретної форми втручання в діяльність адвокатів та не розкриває сутнісні ознаки елементів складу відповідного кримінального правопорушення.

У зв'язку з цим, законопроект деталізує диспозицію ст. 397 КК України, а саме, визначає конкретні форми втручання в діяльність адвоката, а також порушення гарантій адвокатської діяльності, що визначаються кримінально караними діями.

Перш за все, законодавцем змінено назву статті на «втручання в діяльність адвоката».

Крім того, новим законом, на відміну від чинної редакції статті, конкретизовано перелік дій, які розцінюватимуться в якості втручання в діяльність адвоката. До таких дій віднесено:

- незаконне перешкоджання прибуттю адвоката до суду, органів прокуратури, органів досудового розслідування, на підприємства, в установи, організації незалежно від форм власності, до їх окремих приміщень для здійснення представництва інтересів особи, якій надається правнича допомога;

- незаконне перешкоджання зустрічі адвоката з особою, якій надається правнича допомога;

- будь-яке інше умисне перешкоджання здійсненню професійної діяльності адвоката та виконанню його повноважень зі здійснення захисту або представництва особи;

- втручання у будь-якій формі у конфіденційне спілкування між адвокатом та особою, якій надається правнича допомога, у тому числі шляхом прослуховування, перехоплення, фіксації змісту розмов, повідомлень та листування;

- незаконний огляд, копіювання, вилучення або розголошення зібраних, опрацьованих, підготовлених адвокатом матеріалів (документів);

- незаконний огляд, вилучення та копіювання інформації, яка міститься на технічних засобах і носіях інформації, якими адвокат користується у зв'язку зі своєю професійною діяльністю;

- проникнення в житло (приміщення, місце роботи) адвоката, проведення в них огляду, обшуку чи інших слідчих дій;

- проведення особистого обшуку адвоката;

- витребування чи виїмка документів адвоката;

- будь-які інші умисні дії, що призвели до доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та/або її розголошення, крім випадків, якщо такі дії вчиняються в порядку та у випадках, передбачених КПК України;

- вплив у будь-якій формі, за винятком дій, передбачених статтями 398-400 КК України, на адвоката з метою перешкоджання виконанню ним визначених законом повноважень зі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги особі.

Запропонована редакція ч. 4 цієї статті передбачає відповідальність за вищевказані дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища.

На думку дослідників, з прийняттям нового закону кримінальна відповідальність за втручання в роботу адвоката отримає більш чіткі обриси. Якщо раніше притягнути винних осіб до відповідальності було складно у тому числі через розмитість формулювань, то у новій редакції статті будуть прямо прописані конкретні види протиправних дій, що покликано полегшити правоохоронцям кваліфікацію подібних випадків та забезпечити невідворотність покарання за посягання на гарантії адвокатської діяльності [194, с. 38].

Слід зазначити, що законопроект в частині змін до кримінального законодавства отримав і певні зауваження.

Так, Головним науково-експертним управлінням Апарату Верховної Ради України достатньо обґрунтовано звернуто увагу на надмірну деталізацію ознак незаконного втручання в діяльність адвоката, неузгодженість запропонованих формулювань з особливостями конструювання диспозиції інших подібних статей КК України (ст. ст. 343, 344, 376 тощо), недостатню диференціацію понять «перешкоджання» діяльності адвоката, «втручання» в діяльність адвоката, «вплив» на адвоката тощо [137].

Безумовно, слід погодитись з тим, що запропонована редакція змін до ст. 397 КК України не позбавлена певних недоліків. Однак, в цілому дослідники погоджуються, що новий закон має комплексно охопити різні рівні посягань на роботу адвоката, від інформаційно-психологічного тиску (адміністративний проступок) до прямого перешкоджання діяльності (кримінальне правопорушення). При цьому, попри одностайну підтримку адвокатської

спільноти, остаточною доля й реалізація нових норм закону залежатиме від політичної волі та подальшого нормативного доопрацювання [194, с. 38, 42].

Що стосується спеціально-кримінологічних заходів організаційно-управлінського характеру, то як зазначається в літературі, ці заходи пов'язані головним чином з удосконаленням діяльності різних ланок державного апарату та громадських організацій з метою своєчасного запобігання й усунення появи криміногенних факторів і використання максимальних можливостей відповідного органу чи організації для попереджувальної роботи [116, с. 164].

Заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинності здійснюються насамперед в межах реалізації повноважень правоохоронними органами.

Перш за все, відповідно до ч. 1 ст. 216 КПК України, саме слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності, передбачених ст. ст. 397-400 КК України, а також переважну більшість кримінальних правопорушень, вчинюваних самими адвокатами у сфері надання професійної правничої допомоги.

Згідно з ч. 1 ст. 23 Закону України «Про національну поліцію» та п. 4 Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 [168], Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань: провадить превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення; вживає заходів з виявлення кримінальних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення; здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; уживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального правопорушення.

Також, спеціально-кримінологічне запобігання окремим групам кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері адвокатської діяльності (у тому числі, корупційних), забезпечують органи та підрозділи НАБУ, ДБР та СБУ України. Усі ці органи зобов'язані виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено до їх компетенції, проводити їх досудове розслідування, розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із їх вчиненням.

Вагомий внесок у запобіжну діяльність на цьому напрямі вносять органи прокуратури, які відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» [174] здійснюють нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності, у тому числі у сфері адвокатської діяльності.

Статтею 36 КПК України на прокурора покладено функцію нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Здійснюючи цю функцію у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, прокурор, зокрема, уповноважений: за наявності підстав починати досудове розслідування та доручати його проведення органу досудового розслідування; доручати проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; приймати процесуальні рішення; повідомляти особі про підозру; звертатися до суду з обвинувальним актом; підтримувати державне обвинувачення в суді; оскаржувати судові рішення та ін. У випадку неефективного досудового розслідування прокурор уповноважений ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування.

Важливою залишається роль прокурора у забезпеченні кримінально-процесуальних гарантій адвокатської діяльності у вигляді особливого порядку кримінального провадження стосовно адвоката, передбаченого гл. 37 КПК

України, у тому числі повідомлення адвоката про підозру (ст. 481 КК України) та повідомлення органів адвокатського самоврядування про застосування запобіжного заходу і ухвалення вироку щодо адвоката (ст. 483 КПК України).

Більш детально службові повноваження, обов'язки і порядок дій прокурора під час досудового розслідування та судового розгляду визначено у наказі Генерального прокурора від 30.09.2021 № 309 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [172].

Органи прокуратури продовжують відігравати важливу роль у спеціально-кримінологічному запобіганні кримінальним правопорушенням проти адвокатської діяльності з боку персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, оскільки, як вже зазначалося, в Україні часто ускладнений доступ адвокатів до місць попереднього ув'язнення, а адвокати, які намагаються побачитися зі своїми ув'язненими клієнтами, можуть ставати об'єктами неприхованого фізичного чи словесного нападу з боку персоналу органів та установ виконання покарань.

Відповідно до п. 9 Перехідних положень Конституції України органи прокуратури продовжують виконувати функцію нагляду за додержанням законів при виконання судових рішень у кримінальних справах.

Згідно зі ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, вправі: відвідувати місця попереднього ув'язнення і установи виконання покарань; опитувати засуджених (ув'язнених); знайомитися з документацією, матеріалами, перевіряти законність наказів, розпоряджень, інших актів службових осіб органів і установ виконання покарань; у разі їх невідповідності закону вимагати їх скасування та усунення порушень закону; скасовувати акти індивідуальної дії; вимагати від службових чи посадових осіб пояснень щодо допущених порушень закону.

Важливе значення для запобіжної діяльності мають повноваження прокурора вимагати усунення порушень закону та причин і умов, що їм сприяли, притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності (п.

4 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»). Згідно з п. 6 ч.1 цієї статті, прокурор вправі вимагати від керівників вищого рівня проведення перевірок підпорядкованих і підконтрольних органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Письмові вказівки прокурора органам і установам, що виконують судові рішення у кримінальних справах, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню.

Положення закону конкретизовано у наказі Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400 «Про організацію діяльності прокурорів у протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах» [173], відповідно до п. 3.1 якого організація і здійснення процесуального керівництва та підтримання публічного обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням права на захист, належить до основних завдань у сфері протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах.

Важливим в діяльності правоохоронних органів є інформаційно-аналітичне забезпечення запобіжної роботи, яке повинного включати систематичний збір, узагальнення та аналіз даних про кримінальні правопорушення, вчинені у сфері адвокатської діяльності, з метою виявлення тенденцій, закономірностей та типових криміногенних ситуацій. На основі таких даних повинні формуватися прогностичні моделі та розроблятися цільові профілактичні програми, спрямовані на мінімізацію ризиків криміналізації адвокатської діяльності.

Виходячи з обмежених організаційних можливостей, навряд чи можна підтримати ідею створення у структурі правоохоронних органів спеціалізованих підрозділів які б здійснювали моніторинг, облік і розслідування кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності. У той же час, цілком досяжним виглядає визначення серед слідчих та працівників оперативних підрозділів осіб, відповідальних за проведення оперативно-розшукових заходів та досудового розслідування у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, а також прокурорів зі спеціалізацією у процесуальному

керівництві розслідуванням кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності.

Характер виконуваних функцій дозволяє віднести до суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності НААУ, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури та інші органи адвокатського самоврядування.

Важливий спеціально-попереджувальний вплив має діяльність НААУ та її комітетів, спрямована на захист професійних прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, утвердження незалежності адвокатів та захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності (ст. 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 2 Статуту НААУ).

Серед комітетів НААУ найважливішу роль у забезпеченні заходів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності відіграє Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, що діє на підставі положення, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 27.07.2013 № 182 (зі змінами, внесеними рішенням Ради адвокатів України від 25.10.2014 № 181) [149].

Відповідно до положення, основними завданнями комітету є: виявлення, облік, аналіз і систематизація випадків порушення професійних прав та інтересів адвокатів, а також порушення гарантій адвокатської діяльності; здійснення роботи, направленої на попередження порушень прав та інтересів адвокатів, а також порушення гарантій адвокатської діяльності; оперативне реагування на кожне звернення адвоката, яке стосується порушення законних прав та інтересів адвокатів, а також гарантій адвокатської діяльності; вжиття заходів щодо усунення державними органами та органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами порушень професійних прав і гарантій адвокатської діяльності; участь у розробці та реалізації системи заходів, які проводяться у взаємодії з правоохоронними органами, щодо захисту життя, здоров'я, честі, гідності, майна адвокатів і членів їхніх сімей від злочинних посягань, інших протиправних дій; організація роботи телефону «гарячої лінії»

Ради адвокатів України, забезпечення оперативного опрацювання інформації, що надходить, а також вжиття необхідних заходів реагування щодо порушення прав адвокатів.

Так, відповідно до Звіту Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ за 2024 рік [80], з метою виконання покладених на нього обов'язків комітетом протягом року: розглянуто 86 звернень про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності; надіслано 105 листів (16 – на адресу ТЦК та СП) з вимогами припинити порушення, провести службові розслідування та притягнути винних до передбаченої законом відповідальності.

Комітетом систематично: залучаються до захисту адвокатів відповідні адвокати; надаються правові висновки щодо обставин, викладених у зверненні; надаються консультації і рекомендації щодо захисту професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності; проводяться круглі столи, науково-практичні конференції, прес-конференції та інші заходи з приводу систематичних порушень у сфері адвокатської діяльності; готуються і вносяться звернення до міжнародних правничих структур у співпраці з Міжнародним комітетом НААУ у випадку, коли усі національні засоби реагування вичерпані; здійснюється взаємодія з профільними комітетами Верховної Ради України з метою вжиття заходів парламентського контролю щодо недопущення порушення професійних прав адвокатів, ініціювання парламентських слухань за фактами таких порушень.

Адвокатським співтовариством розроблено та рішенням Ради адвокатів України від 15-16.12.2023 № 123 затверджено Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів [151], яким визначено перелік та послідовність дій членів Ради адвокатів регіону та Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ щодо сприяння забезпеченню гарантій адвокатської діяльності та захисту професійних і соціальних прав адвокатів.

Документ, зокрема, визначає порядок дій при затриманні адвоката, проведенні слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (насамперед, обшуку чи огляді житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката), застосуванні будь-яких заходів процесуального примусу стосовно адвоката.

Аби привернути увагу вітчизняної та міжнародної професійної спільноти, органів влади України до фактів порушень професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні, які загрожують забезпеченню права на захист та справедливий суд, дотриманню прав людини та ефективному здійсненню адвокатами професійної діяльності, НААУ періодично готує звіти про порушення професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, які містять висновки та пропозиції для ефективного усунення допущених порушень і, як результат, посилення захисту прав людини та принципу верховенства права в Україні [79; 80; 82].

Організаційно-управлінський аспект спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності також передбачає налагодження ефективної взаємодії між правоохоронними органами та органами адвокатського самоврядування. Важливим напрямом запобігання повинна стати взаємодія цих органів у напрямі обміну узагальненою інформацією про типові криміногенні ризики та поширені способи вчинення злочинів у сфері адвокатської діяльності. Така взаємодія не повинна порушувати принцип незалежності адвокатури і повинна сприяти підвищенню обізнаності професійної спільноти про актуальні загрози та механізми їх нейтралізації.

В якості напрямів співробітництва адвокатською спільнотою пропонується систематичне проведення спільних заходів (конференцій, круглих столів, навчальних тренінгів) за участю адвокатів, прокурорів, працівників Національної поліції та інших правоохоронних органів, суддів для роз'яснення необхідності дотримання гарантій адвокатської діяльності, впливу їх

недотримання на допустимість доказів, налагодження взаємодії, напрацювання узгоджених шляхів запобігання порушенням професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності, встановлення винних осіб та притягнення їх до передбаченої законом відповідальності [126; 180]. В окремих випадках проведення таких заходів доцільно організовувати із представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки [225, с. 1122].

Ефективним запобіжним заходом здатне стати і проведення у межах співпраці обов'язкового заслуховування стану розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 397-400 КК України. У необхідних випадках заслуховування стану і підсумків розслідування проводити за участю представників органів адвокатського самоврядування.

Слід зазначити, що з метою належного реагування на факти системного порушення прав адвокатів НААУ вживає заходи щодо більш тісної та ефективної координації з державними, у тому числі правоохоронними, інституціями. У той же час, як повідомляється у звіті міжнародної комісії юристів (2020 р.), деякі правоохоронні органи, у тому числі НАБУ, ДБР, САП, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів, вище керівництво прокуратури та СБУ в офіційних відповідях повідомили, що не зацікавлені у співпраці з НААУ, вказуючи на вже наявні правові механізми, до яких слід звертатися НААУ з метою захисту адвокатів від нападів [126].

Запобіжний ефект матиме і забезпечення проведення у всіх правоохоронних органах (прокуратура, Національна поліція, СБУ, НАБУ, ДБР, органи і установи виконання покарань), а також ТЦК та СП незалежних службових розслідувань щодо всіх зафіксованих випадків порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності з можливістю ознайомлення адвоката-заявника та органів адвокатського самоврядування з усіма

матеріалами розслідування та забезпечення ефективного механізму оскарження незаконних рішень за результатами таких розслідувань.

До спеціально-кримінологічних заходів запобігання доцільно віднести вдосконалення дисциплінарних процедур в адвокатурі, зокрема, шляхом підвищення їх прозорості, скорочення строків розгляду дисциплінарних справ, чіткого розмежування дисциплінарної та кримінальної відповідальності, а також забезпечення реальної невідворотності дисциплінарних стягнень.

Зокрема, Європейська конвенція про захист професії адвоката, як зазначає Храпенко О.О., додатково встановлює, що дисциплінарні провадження повинні здійснюватися незалежним і безстороннім органом, бути сумісними з вимогами справедливого судового розгляду та супроводжуватися правом адвоката на правничу допомогу і правом на оскарження до незалежного та безстороннього суду або трибуналу [219, с. 710].

Кримінологічні дослідження свідчать, що саме формалізм і корпоративна замкненість дисциплінарних органів є одним з факторів, що сприяють повторюваності правопорушень у професійному середовищі.

Ключову роль у цьому процесі відіграють органи адвокатського самоврядування – кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, які здійснюють допуск до професії, встановлюють стандарти адвокатської етики та застосовують дисциплінарні санкції. З кримінологічної точки зору особливо важливим є не лише реагування на вже вчинені порушення, а й формування механізмів превентивного контролю, спрямованих на виявлення ознак професійної деформації, конфлікту інтересів або зловживання адвокатським статусом на ранніх стадіях.

Віктимологічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання полягає у підвищенні рівня особистої безпеки адвокатів шляхом формування відповідних знань, навичок і поведінкових стратегій. Це може реалізовуватися через проведення тренінгів, семінарів і навчальних програм з питань безпеки, управління конфліктами, протидії тиску та погрозам. Водночас важливим є впровадження механізмів індивідуального захисту адвокатів у випадках

підвищеного ризику, зокрема надання державної охорони або інших спеціальних заходів безпеки.

В якості практичних заходів віктимологічного характеру, направлених на забезпечення адвокатської діяльності, органами адвокатського самоврядування пропонується: належне оформлення, індивідуалізація і улаштування робочого місця адвоката (укладення договору оренди приміщення або придбання його у власність в якості саме адвоката, укладення договору з охоронним агентством, встановлення вивіски, сигналізації, тривожної кнопки тощо); обов'язкове укладення з клієнтом договору про надання правничої допомоги з чітким визначенням прав, обов'язків сторін, розміру і порядку виплати гонорару, відповідальності за невиконання зобов'язань; додержання правил приймання, передавання та зберігання оригіналів та копій документів клієнта, використання електронних носіїв інформації; підготовка і відпрацювання адвокатом алгоритму власних дій у випадку допиту як свідка, обшуку житла чи робочого приміщення, оголошення про підозру, у тому числі взаємодії з органами адвокатського самоврядування [26; 183].

Віктимологічний підхід у запобіганні кримінальним правопорушенням, вчинюваних адвокатами, передбачає заходи, спрямовані на зниження віктимності потенційних жертв шляхом підвищення їх правової культури, забезпечення доступу до інформації про діяльність адвокатів та формування навичок безпечної взаємодії з ними. Важливе значення мають також спеціально-кримінологічні заходи, спрямовані на посилення контролю з боку органів адвокатського самоврядування, удосконалення дисциплінарної практики та впровадження прозорих стандартів професійної діяльності.

Таким чином, спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності, має комплексний і системний характер, поєднуючи правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні заходи. Його ефективність визначається не лише суворістю кримінально-правових норм, а залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів запобігання, належного нормативного

забезпечення та врахування специфіки адвокатської діяльності як ключового елементу механізму забезпечення прав і свобод людини.

Висновки до третього розділу

Причини злочинності традиційно розуміються як соціально-економічні, соціально-психологічні та організаційно-правові фактори (чинники, детермінанти), що безпосередньо породжують злочинну поведінку, тоді як умови злочинності виступають тими обставинами, які сприяють реалізації злочинного наміру, полегшують його здійснення або створюють сприятливий фон для протиправної діяльності.

Професійна адвокатська діяльність перебуває під впливом як загальних причин та умов, які породжують кримінальні правопорушення взагалі (криміногенні детермінанти в цілому), так і специфічних чинників кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності. Останні є сукупністю соціально-економічних, соціально-психологічних, організаційно-правових та віктимологічних факторів, які в конкретній ситуації детермінують як посягання на адвокатів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю, так і кримінально карані діяння самих адвокатів у сфері надання професійної правничої допомоги.

Негативні чинники поширення злочинності у сфері адвокатської діяльності актуалізують проблематику розробки заходів запобігання таким негативним явищам. У цьому аспекті варто виходити із сформованих кримінологічною наукою напрямів запобігання злочинності на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

На відміну від спеціально-кримінологічних та індивідуальних запобіжних заходів, загальносоціальне запобігання не орієнтується на конкретного правопорушника, а має на меті формування такого соціального середовища, у межах якого злочинна поведінка втрачає свою привабливість, раціональність або можливість реалізації. У контексті злочинності у сфері адвокатської

діяльності це означає формування такого соціального середовища, у якому знижується ймовірність виникнення криміногенних ситуацій, пов'язаних із професійною діяльністю адвокатів.

У свою чергу, спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері адвокатської діяльності, є складовою системи протидії злочинності, яка спрямована на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов, що детермінують як посягання на професійну діяльність адвокатів, їх життя, здоров'я, честь, гідність і майно, так і кримінально карані діяння самих адвокатів, що вчиняються у сфері надання правничої допомоги.

Спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності, має комплексний і системний характер, поєднуючи правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні заходи. Його ефективність визначається не лише суворістю кримінально-правових норм, а залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів запобігання, належного нормативного забезпечення та врахування специфіки адвокатської діяльності як ключового елементу механізму забезпечення прав і свобод людини.

ВИСНОВКИ

1. Проблема кримінологічного вивчення адвокатської діяльності вирішення на дисертаційному та монографічному рівнях не отримала, а наявні дослідження стосуються кримінально-правових та криміналістичних аспектів протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 397-400 КК України, об'єктивно не охоплюють більшість актуальних аспектів досліджуваної проблеми. Відповідно, не напрацьовано єдиних підходів до визначення стратегії і тактики запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності.

2. Професійна адвокатська діяльність, будучи однією з найважливіших складових механізму забезпечення прав і свобод людини, за несприятливих умов піддається впливу різноманітних криміногенних факторів, тобто криміналізується. Криміналізація адвокатської діяльності являє собою процес проникнення злочинних форм поведінки в сферу надання професійної правничої допомоги.

Злочинність у сфері адвокатської діяльності є системою кримінальних правопорушень, що посягають на встановлений законом порядок здійснення професійної діяльності із захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнтам.

Ураховуючи принципову дуальність проблеми криміналізації адвокатської діяльності, кримінальні правопорушення у сфері адвокатської діяльності становлять дві окремі категорії: 1) кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності, тобто кримінальні правопорушення, що порушують гарантії професійної адвокатської діяльності та перешкоджають наданню адвокатами правничої допомоги; 2) кримінальні правопорушення, вчинювані адвокатами у сфері адвокатської діяльності, тобто під час та у зв'язку зі здійсненням захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту.

3. У міжнародно-правових документах питання забезпечення професійних прав адвокатів, гарантій адвокатської діяльності та їх захисту зазвичай розглядається в контексті забезпечення права людини на захист. Наявні міжнародні акти спеціального характеру, спрямовані на регулювання і захист прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, представлені в основному документами рекомендаційного характеру, прийнятими в межах ООН, ЄС, Ради Європи, а також міжнародних громадських адвокатських об'єднань, насамперед, Міжнародної асоціації юристів (The International Bar Association, IBA) та Ради асоціацій адвокатів та юридичних товариств Європи (CCBE).

Вагомим важелем впливу на забезпечення дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності залишається прецедентна практика ЄСПЛ, пов'язана із тлумаченням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Визначним кроком у посиленні на міжнародному рівні захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності стала Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката, ухвалена 12.03.2025 та відкрита для підписання державами – членами Ради Європи, що містить не лише заклики декларативного характеру, а й чіткий механізм контролю за додержанням її положень з боку групи експертів із захисту професії адвоката (GRAVO).

Зміст міжнародних нормативних актів демонструє намагання світової та європейської спільноти спрямувати зусилля держав на забезпечення законності і правопорядку у сфері надання професійної правничої допомоги, а їх імплементація у національне законодавство та правозастосовну практику сприятиме ефективному захисту прав адвоката та забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, стане важливою запорукою забезпечення законності і правопорядку у державі, додержання прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина.

4. Найбільш криміналізованою є сфера адвокатської діяльності, пов'язана із захистом підозрюваних і обвинувачених у кримінальному провадженні, що

підтверджується як даними правоохоронної та судової практики, так результатами опитування самих адвокатів.

Найтипівішим кримінальним правопорушенням проти адвокатської діяльності є втручання в діяльність захисника чи представника особи, що вчиняється працівниками судових та правоохоронних органів з використанням службового становища і проявляється у безпідставному кримінальному переслідуванні адвокатів, незаконних обшуках у їх приміщеннях, допитах адвокатів в якості свідків, порушеннях гарантій професійної таємниці, а також інших порушеннях, пов'язаних з втручанням у правові позиції адвокатів.

Кримінологічно значущою тенденцією є зростання випадків насильства або погроз щодо адвокатів, які відзначаються умисними убивствами, заподіянням тілесних ушкоджень та погрозами на адресу адвокатів та їх близьких родичів у зв'язку з професійною діяльністю, пов'язаною з наданням правничої допомоги.

Умисне знищення (пошкодження) майна адвокатів зазвичай має демонстративний характер і спрямоване як на залякування адвокатів, так і на знищення носіїв конфіденційної інформації з метою унеможливлення подальшого виконання адвокатами функцій захисника чи представника особи.

Факторами підвищеної латентності кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності є: 1) вчинення значної частини діянь в умовах неочевидності; 2) професійні знання та навички правопорушників, що дозволяють маскувати протиправну діяльність під виглядом законних процесуальних дій і ускладнювати їх кримінально-правову оцінку; 3) корпоративна солідарність суддів та правоохоронців у недопущенні розголосу фактів вчинення кримінально караних діянь проти адвокатської діяльності; 4) високий рівень корумпованості суддів та правоохоронців; 5) системні порушення в діяльності органів досудового розслідування під час реєстрації інформації про вчинені кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності та подальшого розслідування.

Підтвердженням низької ефективності протидії кримінальним правопорушенням цієї категорії є мізерна кількість направлених до суду кримінальних проваджень з обвинувальними актами, усталена практика закриття таких кримінальних проваджень та непритягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, а також епізодичні обвинувальні вирoki.

5. Кримінологічно значущими властивостями кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у сфері адвокатської діяльності, є: 1) наявність особливого суб'єкта – адвоката, який здійснює професійну діяльність на підставах та в порядку, передбачених законом; 2) вчинення кримінальних правопорушень в межах правовідносин, пов'язаних зі здійсненням професійної діяльності щодо захисту, представництва та інших видів правничої допомоги клієнту; 3) наявність у злочинців професійних знань, умінь і навичок у сфері юриспруденції, а також практичного досвіду їх застосування, що обумовлює підвищену суспільну небезпеку вчинюваних кримінальних правопорушень та створює серйозні перешкоди у їх виявленні, фіксації, розкритті та розслідуванні.

Масив кримінальних правопорушень адвокатів становлять: 1) кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами щодо своїх клієнтів; 2) кримінальні правопорушення, які вчиняються адвокатами в інтересах клієнтів, хоча і з використанням протизаконних методів.

Типовим кримінальним правопорушенням адвокатів є шахрайство, що вчиняється у двох формах: 1) адвокат шляхом обману чи зловживання довірою отримує кошти за правничу допомогу, яку взагалі не збирається надавати; 2) адвокат шляхом обману чи зловживання довірою отримує грошові кошти в якості неправомірної вигоди нібито для передачі службовій особі на подальше вчинення (невчинення) в інтересах клієнта певної дії або прийняття (неприйняття) певного рішення.

Найуразливішою для адвокатського шахрайства є сфера кримінального судочинства, а типовими жертвами є особи, які вперше притягуються до кримінальної відповідальності, не мають знань і навичок участі у

кримінальному судочинстві. Окремою групою кримінальних правопорушень адвокатів є заволодіння шляхом обману чи зловживання довірою бюджетними грошовими коштами, виділеними на фінансування безоплатної правничої допомоги.

Загрозливою тенденцією залишається масштабна участь адвокатів у корупційних відносинах з правоохоронними, судовими та іншими державними органами, у яких адвокат виступає в якості посередника, сполучної ланки між отримувачем правничої допомоги (клієнтом) і службовою особою, уповноваженою приймати відповідні рішення.

Окремою кримінологічною проблемою є участь адвокатів в діяльності організованих злочинних угруповань, яка полягає у забезпеченні правового та організаційного супроводу їх незаконної діяльності. На відміну від епізодичної корупції, що може мати ситуативний характер, участь адвоката в організованій злочинності передбачає тривалу, системну і багатоаспектну взаємодію з іншими учасниками злочинної діяльності.

Достатньо типовими для вчинення адвокатами є кримінальні правопорушення, пов'язані з введенням в оману суду або іншого уповноваженого органу, а також пронесення заборонених предметів, насамперед, наркотичних засобів, своїм клієнтам до СІЗО та виправних колоній.

6. Причини та умови кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності становлять сукупність соціально-економічних, соціально-психологічних, організаційно-правових та віктимологічних факторів, які в конкретній ситуації детермінують як посягання на адвокатів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю, так і кримінально карані діяння самих адвокатів у сфері надання професійної правничої допомоги.

Соціально-економічні детермінанти пов'язані із загальним станом економіки та соціальної структури суспільства, який сприяє формуванню мотивації до вчинення кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності.

Соціально-психологічними детермінантами виступають: 1) правовий нігілізм і низька правова культура населення; 2) правовий нігілізм і професійна деформація правоохоронців і суддів, превалювання в їх роботі особистих мотивів та хибно усвідомлених службових інтересів; 3) правовий нігілізм і професійна деформація самих адвокатів, переконання у відносності правових норм, зниження рівня моральної відповідальності та схильність до виправдання власних незаконних дій інтересами клієнта.

До організаційно-правових детермінант належать: 1) системні вади правоохоронної діяльності, у тому числі небажання слідчих розпочинати кримінальне провадження і вносити відомості до ЄРДР та подальше неефективне розслідування кримінальних правопорушень; 2) певна недосконалість механізмів адвокатського самоврядування та дисциплінарної відповідальності, у тому числі внутрішнього контролю, окремі випадки формального підходу до розгляду дисциплінарних справ і прояви корпоративної замкненості професійного адвокатського середовища; 3) тотальна поширеність явища ототожнення адвоката з клієнтом у поєднанні зі слабкістю правових механізмів захисту та притягнення винних осіб до відповідальності.

Віктимологічні чинники обумовлені: 1) принциповою професійною уразливістю адвокатів у зв'язку з відкритістю їх діяльності, публічністю процесуальних позицій, складністю уникнути конфліктних ситуацій, а також недостатньою фізичною та інформаційною безпекою; 2) низьким рівнем правосвідомості та правової освіти потенційних клієнтів недобросовісних адвокатів, недостатнім рівнем знання власних прав, надмірною довірою до недобросовісних надавачів правничої допомоги.

7. Заходи загальносоціального запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності спрямовані на формування соціального середовища, у якому знижується ймовірність виникнення криміногенних ситуацій, пов'язаних із професійною діяльністю адвокатів з надання правничої допомоги.

На рівні соціально-економічних заходів основними напрямками запобігання є формування цивілізованого ринку юридичних послуг та забезпечення реальної економічної незалежності адвокатів. Організаційно-правові заходи передбачають удосконалення нормативно-правової бази захисту адвокатів, встановлення чітких гарантій їх незалежності та недоторканності, забезпечення невідворотності відповідальності як за посягання на них, так і за вчинення правопорушень самими адвокатами. Важливою складовою є підвищення рівня правової культури як самих адвокатів, так і суспільства загалом, що слід здійснювати шляхом системної правової освіти, просвітницької діяльності та популяризації принципів верховенства права.

Необхідним напрямом запобігання явищу ототожнення адвоката з клієнтом є створення ефективного законодавчого механізму реагування на порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, що матиме виражений профілактичний ефект та наблизить національне законодавство до високих міжнародних стандартів у сфері правосуддя та прав людини.

8. Спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності є складовою системи протидії злочинності, яка спрямована на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов, що детермінують як посягання на професійну діяльність адвокатів, їх життя, здоров'я, честь, гідність і майно, так і кримінально карані діяння самих адвокатів, що вчиняються у сфері надання правничої допомоги, та включає правові, організаційно-управлінські, інформаційно-аналітичні та віктимологічні компоненти.

Правові заходи мають на меті вдосконалення сфери організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності, розвиток законодавства щодо відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері адвокатської діяльності, а також нормативне забезпечення кримінально-процесуальних гарантій здійснення адвокатської діяльності. Необхідною складовою таких заходів є посилення кримінально-правового захисту професійних прав

адвокатів та гарантій адвокатської діяльності шляхом внесення змін до ст. 397 КК України.

Ефективною передумовою спеціально-кримінологічного запобігання є ефективна реалізація повноважень правоохоронними органами, їхня взаємодія і системне співробітництво з НААУ, кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури та іншими органами адвокатського самоврядування. Важливим є налагодження співробітництва цих суб'єктів у напрямі обміну узагальненою інформацією про типові криміногенні ризики та поширені способи вчинення кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності, що сприятиме підвищенню обізнаності професійної спільноти про актуальні загрози та механізми їх нейтралізації.

Віктимологічний напрям спеціально-кримінологічного запобігання передбачає: 1) підвищення рівня особистої безпеки адвокатів шляхом формування відповідних знань, навичок і поведінкових стратегій; 2) зниження віктимності потенційних жертв недобросовісних адвокатів шляхом підвищення їх правової культури, забезпечення доступу до інформації про діяльність адвокатів та формування навичок безпечної взаємодії з ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Тато на час війни»: викрито суддівсько-адвокатську мафію (19.02.2025): Національне антикорупційне бюро України : офіційний вебпортал. URL: <https://nabu.gov.ua/news/tato-na-chas-viyiny-vykryto-suddivs-ko-advokats-ku-mafiiu/>
2. Адвокатура взяла участь у презентації Плану дій Ради Європи на 2023-2026 роки (24.04.2023). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: https://unba.org.ua/news/8023-advokatura-vzyala-uchast-u-prezentacii-planu-dij-radi-evropi-na-2023-2026-roki.html?tg_rhash=7da4936d5affb2
3. Антонюк О. В. Процесуальні особливості, проблематика і негативні тенденції зростання порушення професійних прав адвокатів та гарантій їх діяльності. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «ПРАВО». 2020. № 1 (1). С. 148-155. DOI: 10.32342/2709-6408-2020-1-1-21
4. Антощук А., Русанівська Д. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 211-216. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.36>
5. Анчукова М. В. Щодо кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України). *Держава і право*: Юридичні науки. 2009. Вип. 44. С. 484-492.
6. Аркуша Л. І., Федчун Н. О. Детермінація злочинності в Україні : навч.-метод. посібник. Одеса : Бондаренко М. О., 2023. 80 с. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.24890>
7. Ахмедов В. А. Латентність злочинів проти правосуддя: умові і причини виникнення, методи виявлення. *Юридичний вісник*. 2018. № 4 (49). С. 170-175.
8. Ахмедов В. А. Протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 450 с.

9. Бабенко А. М., Федорончук І. В. Втручання в діяльність захисника чи представника особи: кримінологічний і кримінально-процесуальний виміри. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 15. С. 104-111. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.15.15>
10. Бабич М. В. Європейська конвенція з прав людини як основа кримінально-правового захисту адвокатської діяльності: міжнародні стандарти та їх значення. *Право і суспільство*. 2025. № 4. Т. 2. С. 151-156. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.23>
11. Бабич М. В. Кримінальні правопорушення проти адвокатів: аналіз видів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024 № 4. С. 493-496. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.82>
12. Бадзелюк П. Міжнародно правові стандарти інституту адвокатури. *Visegrad journal on human rights*. 2021. №4. С. 21-24. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2021/11/VJHR_4_2021.pdf
13. Бакаянова Н. М. Міжнародні стандарти адвокатури: поняття, система, класифікація. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2 Ч. 1. С. 226-229.
14. Бакаянова Н. М. Про проблему ототожнення адвоката з клієнтом в умовах воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19.05.2023) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса : Юридика, 2023. Т. 2. С. 121-124. URL: <https://hdl.handle.net/11300/26549>
15. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : автореф. дис. ... д-ра юрид наук: 12.00.10. Одеса, 2017. 42 с. URL: <http://hdl.handle.net/11300/7640>
16. Бакаянова Н. М., Кісліцина І. О. Адвокатська етика: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса: Фенікс, 2020. 127 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14725>

17. Бакаянова Н. Роль громадських об'єднань адвокатів у розвитку інститутів адвокатури. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. August 2016. С. 5-9.
18. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального законодавства щодо відповідальності за злочини проти правосуддя. *Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані* : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 671-684.
19. Балобанова Д. О. Зарубіжний досвід кримінально-правової охорони діяльності захисника (адвоката) чи представника особи. *Вчені записки ТНУ імені В.В. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2023. № 3. Т. 34 (73). С. 195-199. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.3/34>
20. Балобанова Д. О. Порухення вимог теорії криміналізації при впровадженні кримінальної відповідальності за представництво в суді без повноважень (ст. 400¹ КК України). *Кримінальне право в умовах глобалізації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 трав. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 75-77. URL: <http://hdl.handle.net/11300/9901>.
21. Балобанова Д. О. Втручання в діяльність захисника (адвоката) чи представника особи: кримінально-правовий та кримінологічний вимір. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2023. Вип. 63. С. 1.95-1.105. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7291/1/igorkozych%2C%2B2023.63.1.balobanova.pdf>
22. Барабаш Т. О. Актуальні питання адвокатської етики та відповідальності за її порушення. *Проблеми законності*. 2019. № Вип. 145. С. 205-214. DOI: 10.21564/2414-990x.145.156413
23. Бараш Є. Ю., Самосьонук А. О. Корупція в органах та установах виконання покарань: шляхи її подолання. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : НАВС, 2017. С. 51-55.

24. Басюк Ю. М. Довіра як основа взаємовідносин адвоката з клієнтом. *Адвокатура: минуле, сучасне та майбутнє*: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листоп. 2022). Одеса : Фенікс, 2022. С. 323-326. URL: <https://hdl.handle.net/11300/23347>
25. Басюк Ю. М. Ототожнення адвоката з клієнтом: етичні та практичні аспекти у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2025. Вип. 88. Ч. 3. С. 368-374. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.55>
26. Безпека адвокатської діяльності. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури м. Києва : Офіційний вебпортал. URL: <https://kmdka.com/kdka-mista-kyyeva/rekvizyty-dlya-splaty-organizatsiyno-tehnichnogo-zabezpechennya-rozglyadu-skargy-na-advokata>
27. Беленюк В. П. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 353 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/20456>
28. Бовнегра І. В. Міжнародно-правова основа діяльності адвоката в підготовчому провадженні у кримінальному процесі. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 337-343. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.52>
29. Боса І. В. Гарантії адвокатської діяльності : ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки*. Серія: Право. 2023. Вип. 14. С. 210-215. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-210-215>
30. Булгакова О. Д. Кримінальна відповідальність за представництво в суді без повноважень : дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Київ, 2024. 218 с.
31. В Україні винесли перший вирок за злочин проти адвоката (26.03.2020). Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Київської області : офіційний вебпортал. URL: <https://kdkako.com.ua/v-ukrayini-vynesly-pershyy-vyrok-za-zlochyn-proty-advokativ/>

32. Вербицька Н. В. Кримінально-правова характеристика погрози або насильства щодо захисника чи представника особи : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. 244 с.
33. Викрито адвоката та його помічника на заволодінні 100 тис. доларів США одного із забудовників (30.12.2015). Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/vikrito-advokata-ta-iogo-pomicnika-na-zavolodinni-100-tis-dolariv-ssa-odnogo-iz-zabudovnikov>
34. Викрито адвоката, який шляхом шахрайства заволодів 10 тис. доларів США свого клієнта (12.10.2023). Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/u-kijevi-vikrito-advokata-yakii-slyaxom-saxraistva-zavolodiv-10-tis-dolariv-ssa-svogo-klijenta>
35. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 25.03.2020 у справі 357/8569/19. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88408633>
36. Вирок Вищого антикорупційного суду від 19.05.2025 у справі № 991/3727/25. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127432962>
37. Вирок Вищого антикорупційного суду від 22.05.2025 у справі № 991/3740/25. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127569758>
38. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 12.12.2022 у справі № 127/25345/19. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107797402>
39. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 03.02.2016 у справі № 344/3089/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55393819>
40. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 29.04.2022 у справі № 404/6273/20. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104143084>

41. Вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова від 27.09.2023 у справі № 641/5099/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113748401>

42. Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 13.11.2017 у справі № 751/6708/17. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70177484>

43. Вирок Сосницького районного суду Чернігівської області від 10.09.2015 у справі № 738/2867/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/50054995>

44. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 17.05.2021 у справі № 761/23041/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122260105>

45. Висновок № (2013) «Про відносини між суддями та адвокатами» прийнятий на 14-му пленарному засіданні КРЕС (м. Страсбург, 13-15 листопада 2013) / Консультатива Рада Європейських Суддів. Судова влада України : офіційний вебпортал. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/KRES%20Vusnovok.pdf>

46. Висновок № 190 (1995) Парламентської асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи від 26.09.1995. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text

47. Висновок Верховного Суду на проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/0FD3EF3295AC9131C225810F002F6B27?OpenDocument&Highlight=0,400-1&](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/0FD3EF3295AC9131C225810F002F6B27?OpenDocument&Highlight=0,400-1&)

48. Вичерпання національних інструментів протидії порушенням прав адвокатів змушує НААУ звертатися до міжнародних інституцій (06.07.2016). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/news/1581-vicherpannya-nacional-nih-instrumentiv-protidii->

porushennyam-prav-advokativ-zmushue-naau-zvertatisya-do-mizhnarodnih-institucij.html

49. Вільчик Т. Б. Адвокатура й держава: взаємодія в забезпеченні прав і законних інтересів громадян. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10-1. Т. 1. С. 62-65.

50. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2016. 42 с.

51. Вільчик Т., Святоцька В. Міжнародні стандарти адвокатури: проблеми імплементації у національну правову систему. *Право України*. 2019. № 12. С. 54-61. DOI: 10.33498/loou-2019-12-054

52. Власюк В. В. Кримінально-правове забезпечення охорони діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2020. 234 с.

53. Власюк Т. Ю. Проблеми забезпечення безпеки діяльності адвоката в Україні. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє*: матер. IX міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 листоп. 2019). Одеса : Фенікс, 2019. С. 176-179. URL: <https://hdl.handle.net/11300/20556>

54. Волошина Л. О. Поняття та види юридичної відповідальності адвоката. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 129-135.

55. Воронцов А. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2011. 21 с.

56. Гайворонська В. В., Водолазкий С. Г., Микитюк О. С. Процесуальні гарантії адвокатської діяльності й деонтологічні стандарти в рішеннях Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 572-575. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/141>

57. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
58. Голомазова Д. О. Заходи запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 180-183. URL: https://lsej.org.ua/2_2019/49.pdf
59. Гончаренко В. С. Гарантії професійної діяльності іноземних адвокатів в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 119-127. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/325>
60. Городиський І. М. Заборона ототожнення адвоката з клієнтом: проблеми правового регулювання в Україні. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Правознавство. 2025. Том 27. Вип. 2 (41). С. 23-28. DOI: [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2\(41\)-4](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2(41)-4)
61. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991. № 1798-ХІІ. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
62. ДБР підозрює адвоката з Львівщини в організації незаконного переправлення військовозобов'язаного через кордон та погрозах судді (25.03.2025). Державне бюро розслідувань : офіційний вебпортал. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-pidozryue-advokata-z-lvivshhini-v-organizacii-nezakonnogo-perepravlennya-vijskovozobovyazanogo-cherez-kordon-ta-pogrozah-suddi>
63. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою: Резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11.1985. ЛІГА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU85009R?ed=1985_11_29
64. Джужа О. М. Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за здійснення представництва в суді без повноважень, пов'язані з євроінтеграційними процесами в Україні. *Право. ua*. 2022. № 3. С. 234-240. DOI 10.32782/LAW.UA.2022.3.33

65. Дії адвокати, яка намагалася пронести наркотики у луцький слідчий ізолятор, розслідують (22.01.2021). Волинська обласна прокуратура : офіційний вебпортал. URL:

https://vol.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=287486&fp=1520

66. Дорошенко К. К. Кримінальна відповідальність за представництво в суді без повноважень: питання необхідності та ризиків запровадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 59. С. 50-54. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.59.10>

67. Дрьомін В. М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізація суспільства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2010. 40 с. URL: <http://hdl.handle.net/11300/1410>

68. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>

69. Жушман М. В. Проблеми теорії та практики підтвердження повноважень адвоката у процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 85-92. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/20>

70. Заборовський В. В. Деякі практичні проблеми реалізації гарантій адвокатської діяльності в контексті проведення обшуку відносно адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2018. Вип. 50. Т. 2. С. 152-156. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/f3207d70-9d0f-4515-95b2-d9c1440eef8a/download>

71. Загальна декларація прав людини: Прийнята і оголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

72. Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства від 01.10.1988. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text

73. Загальні принципи юридичної професії, прийняті Міжнародною асоціацією юристів 20.09.2006. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=FF459E31-D2E8-4EA8-AA8C-5D0D174083B4>

74. Заліско О. І. Правосуддя в Україні як об'єкт кримінально-правової охорони : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 236 с.

75. Затримано адвоката, який приніс наркотики своєму підзахисному до запорізького СІЗО (30.04.224). Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/zatrimano-advokata-yakii-prinis-narkotiki-svojemu-pidzaxisnomu-do-zaporizkogo-sizo>

76. Заява Асоціації правників України щодо порушення правоохоронними органами професійних прав і гарантій адвокатів та права на захист. Асоціація правників України : офіційний вебпортал. URL: <https://uba.ua/documents/2025/Заява%20АПУ%20щодо%20порушень%20гарантії%20незалежності%20адвокатів.pdf>

77. Заяць О. С. Правове забезпечення гарантій адвокатської діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 84. Ч. 4. С. 172-176. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.24>

78. Звід принципів захисту усіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі: Резолюція 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1988. ЛІГА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU88315>

79. Звіт Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ щодо ототожнення адвокатів з клієнтами на території України в період дії воєнного стану (28.08.2025). Національна асоціація

адвокатів України : офіційний вебпортал. URL:
https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Zvit_ZPA.pdf

80. Звіт Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ за 2024 рік. URL: https://admin.unba.org.ua/assets/uploads/files/Komitety/Committee%20report/Звіт_Комітет_у_ЗПА.pdf

81. Звіт Комітету НААУ з питань міжнародних зв'язків за 2024 рік. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: https://admin.unba.org.ua/assets/uploads/files/Komitety/Committee%20report/Звіт_Комітету_міжнар.зв_язків_2024.pdf;

82. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні (2013-2018). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB\(1\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/news/novosti/UNBA_Zahyst_Adv_2018_UKR_WEB(1).pdf)

83. Звіт про порушення прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності в Україні (2013-2016), затверджений рішенням Ради адвокатів України від 26.02.2016 № 2. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/news/zvity/2016.03.16-report-violance-ukr.pdf>

84. Звіт про склад засуджених (форма № 7). Судова влада України : офіційний вебпортал. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

85. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. Судова влада України : офіційний вебпортал. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

86. Зеленов Г. Кваліфікація злочинів проти правосуддя у сфері забезпечення гарантій професійної діяльності захисників або представників особи. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 9. С. 193-198. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.32>

87. Зелінський А. Ф. Кримінологія (курс лекцій). Харків : Прапор, 1996. 260 с.
88. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 155 с.
89. Іваницький С. Міжнародні громадські об'єднання адвокатів: правовий статус, види, тенденції розвитку. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 6 (10). С. 30-33.
90. Іванцова А. В. Міжнародно-правовий захист прав адвокатів. *Адвокат*. 2011. № 2 (135). С. 27-29.
91. Каденко О. О. Взаємодія Національної асоціації адвокатів України з іншими суб'єктами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 442-446. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/107>
92. Кальман О. Г. Стан та головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.
93. Кальман О. Г., Мірошніченко С. С. Кримінологічна характеристика злочинів проти правосуддя. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 24. С. 171-182.
94. Карпова Н. Ю. Злочини проти правосуддя, які пов'язані з порушенням права особи на захист : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
95. Карпова Н. Ю. Особливості складу злочину, передбаченого ст. 397 КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1. С. 289-292.
96. Карпова Н. Ю. Проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 397 КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 214-216.
97. Кириченко А. А., Романова А. Є., Яковлєва Г. О. Професійна відповідальність адвоката: її межі та значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 497-500. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/115>

98. Кісліцина І. О. Особливості кримінальної відповідальності адвоката у Німеччині. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матеріали Х Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 листоп. 2020 р.). Одеса : Фенікс, 2020. С. 629-631. URL: <https://hdl.handle.net/11300/18711>

99. Кісліцина І. О. Проблеми дотримання адвокатами етичних норм при веденні онлайн блогів. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Фенікс. 2024. С. 267-269. URL: <https://hdl.handle.net/11300/28640>

100. Коваль Т. В., Лубко І. М. Стандарти професійної діяльності юристів у документах Ради Європи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 5. С. 122-126. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-5-18>

101. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

102. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text>

103. Козлов О. О. До питання міжнародно-правових стандартів реалізації гарантій адвокатської діяльності. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 372-376. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.54>

104. Козлов О. О. Організаційно-правові засади реалізації гарантій адвокатської діяльності : дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Одеса, 2023. 184 с.

105. Козлюк М. В. Окремі проблемні питання представництва в суді без повноважень (ст. 400¹ КК України). Огляд судової практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 533-537. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/127>

106. Колягіна Т. Є. Деякі способи втручання в діяльність захисника чи представника особи та проблеми їх кримінально-правової оцінки. *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової*

інтеграції: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20-21 трав. 2017 р.) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми : Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. С. 144-146. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/528f8506-694c-4450-8836-cf82d7f0013b/content>

107. Комарніцька І. І. Сучасні проблеми ототожнення адвоката з клієнтом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 114-117. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/25>

108. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

109. Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката від 12.03.2025. ЛПА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mu25017>

110. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

111. Коротюк М. Г. Кримінально-правова охорона адвокатської діяльності в Україні : дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Запоріжжя, 2024. 232 с.

112. Кравченко М. О. Деякі аспекти міжнародного співробітництва в адвокатурі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 542-543. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-9/133>

113. Кримінальне право: Особлива частина : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Дакор, 2013. 786 с.

114. Кримінологія : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

115. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна. Київ : Національна академія управління, 2010. 496 с.
116. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. Харків : Право, 2018. 416 с.
117. Кримінологія. Особлива частина / за ред. І.М. Даньшина. Харків, 1999. 232 с.
118. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2009. 288 с.
119. Кришевич О. Шахрайство під час представництва в суді маломобільних груп мігрантів особами без повноважень (кримінально-правові аспекти правосуддя). *Migration & Law*. 2024. Vol. 1 (Is. 4). С. 44-54. DOI: <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2024-4-1-43-54>
120. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111-117.
121. Логвинський Г.В. Кримінально-правова характеристика посягання на захисника чи представника особи : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2021. 228 с.
122. Логінова С. М. Правове забезпечення адвокатської таємниці у кримінальному судочинстві. *Наукові записки. Серія Право. Острог*, 2002. С. 257.
123. Меркулова В., Гритенко О. Правомірна діяльність захисника або представника особи з надання правової допомоги: визначення потерпілих за ст. 397 КК України та співвідношення окремих понять. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 95-100. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-4-95-100>
124. Методика обчислення розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 465 (в редакції постанови Кабінету

Міністрів України від 21.12.2016 № 1048). База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF#Text>

125. Митний кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

126. Між молотом та ковадлом: напади на адвокатів в Україні: Звіт Місії МКЮ в Україні (квітень 2020 року). Женева, 2020. 62 с. International Commission of Jurists : website. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2020/05/Ukraine-Between-the-rock-and-the-anvil-Publications-Reports-Mission-report-2020-UKR.pdf>

127. Міжнародний кодекс етики юриста= International Code of Ethics. Edition 1988 (first adopted in 1956). International Bar Association : website. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=EA337128-CF90-4FE0-B9FA-01CCC21901DB>

128. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

129. Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з в'язнями (Правила Нельсона Мандели). United Nations : website. URL: https://www.unodc.org/res/justice-and-prison-reform/cpcj-prison-reform_html/UKR_final_Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

130. Мірошніченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 444 с.

131. Міщук І. П. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я захисника чи представника особи : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 241 с.

132. Можайкіна О. Міжнародно-правове регулювання адвокатської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 3. С. 26-34. DOI:[https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020\(110\)03](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2020(110)03)

133. Мороз А. О. Кримінально-правове дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. 261 с.

134. Москвич Л. М. Захист прав людини та незалежність адвокатури в умовах правового регресу. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матеріали XV Міжнар. наук.-практич. конф. (м. Одеса, 14 листоп. 2025 р.). Одеса, 2025. С. 38-42. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32409>

135. НААУ одноголосно прийнято до Міжнародної асоціації адвокатів. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/news/735-news.html>

136. НААУ прийнято до СВБЕ (Інфографіка). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/news/2003-naau->

137. Науково-експертний висновок (Перше читання) / Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності № 12320 від 16.12.2024. База даних «Законопроекти України» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45435>

138. Національна асоціація адвокатів України отримала новий статус в ССВЕ. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/news/7745-nacional-na-asociaciya-advokativ-ukraini-otrimala-novij-status-v-ssve.html>

139. Начос Р. Впровадження в Україні стандартів Європейського суду з прав людини щодо адвокатської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 329-333. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.60>

140. Нестерчук Л. П. Питання регулювання адвокатської таємниці країн Європейського Союзу та України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2023. № 61. С. 134-137. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.27>

141. Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Львів, 2021. 239 с.

142. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН з попередження злочинності у серпні 1990 року. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text

143. Офіційно: в Україні більше 70 тис. адвокатів (13.12.2024). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/news/9799-oficijno-v-ukraini-bil-she-70-tis-advokativ.html>

144. Палюх Л. М. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2021. 39 с.

145. Палюх Л. М. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя: дис. ... д-ра юрид. наук: 081 – Право. Львів, 2021. 387 с.

146. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>

147. Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу : постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 465 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 № 1048). База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF#Text>

148. Положення про Комітет з міжнародних зв'язків Національної асоціації адвокатів України, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 01.06.2018 № 83. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2018-06->

149. Положення про Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 27.07.2013 № 182 (зі змінами, внесеними рішенням Ради адвокатів України від 25.10.2014 № 181). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/2014.10.25-pologennya-181.pdf>

150. Положення про комітети Національної асоціації адвокатів України, затверджене розпорядженням Голови НААУ, РАУ від 13.07.2021 № 110. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Положення_про_Комітети_НААУ_від_13_07_21.pdf

151. Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів (нова редакція), затверджений рішенням Ради адвокатів України від 15-16.12.2023 № 123. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2023-12-15-poryadki-123_65ae8cbe01144.pdf

152. Пояснювальна записка (17.12.2024) / Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення гарантій адвокатської діяльності № 12320 від 16.12.2024. База даних «Законопроекти» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45435>

153. Права адвокатів та гарантії адвокатської діяльності в контексті судової реформи: виступи учасників круглого столу (21.02.2018). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/76e6d8bd0de70d4699e6_file.pdf

154. Права людини в контексті відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктами в Україні (квітень 2014 р. – квітень 2020 р.) /

Управління Верховного комісара Організації об'єднаних націй з прав людини.
United Nations Ukraine : website. URL:
https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-08/Ukraine-admin-justice-conflict-related-cases-ukr_0.pdf

155. Правила адвокатської етики : ВКДКА, З'їзд адвокатів України від 17.11.2012. База даних «Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12#Text>

156. Правоохоронці саботують розслідування злочинів проти адвокатів. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL:
<https://unba.org.ua/news/8701-pravoohoronci-sabotuyut-rozsliduvannya-zlochiniv-proti-advokativ-komitet-naau.html>

157. Правоохоронці Харківщини викрили адвоката, який організував схему незаконного переправлення ухилинтів через державний кордон (10.09.2024). Головне управління Національної поліції в Харківській області : офіційний портал. URL: <https://hk.npu.gov.ua/news/pravookhorontsi-kharkivshchyny-vykryly-advokata-iakyi-orhanizuvav-skhemu-nezakonnoho-perepravlennia-ukhyliantiv-cherez-derzhavnyi-kordon>

158. Принципи Міжнародної асоціації юристів (ІБА) щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій: Прийняті 24 травня 2014 року Міжнародною асоціацією юристів. URL: http://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/10/IBA-International-Principles-media_ukr.pdf

159. Приходько О. І. Міжнародні стандарти щодо функціонування адвокатської діяльності та їх імплементації в українське законодавство. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2022. № 2 (66). С. 211-215. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2022.2.34>

160. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076-VI від 05.07.2012. База даних «Законодавство» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

161. Про адвокатуру: Закон України № 2887-XII від 19.12.1992. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2887-12#Text>

162. Про безоплатну правничу допомогу : Закону України від 02.06.2011 № 3460-VI. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

163. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

164. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n47>

165. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99>

166. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23.12.1993 № 3782-XII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

167. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

168. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text>

169. Про затвердження Порядку і умов призначення та виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовців

Збройних Сил України в період дії воєнного стану : наказ Міністерства оборони України від 25.01.2023 № 45. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0176-23#Text>

170. Про затвердження спеціальних (додаткових) завдань і прав Комітету з міжнародних зв'язків у новій редакції, нового складу Ради Комітету : Розпорядження голови Національної асоціації адвокатів України від 26.10.2022 № 154. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Komitety/RO_154_26%2010%202022.pdf

171. Про затвердження форм єдиної звітності про стан кримінальної протиправності : Наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 № 299. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0299905-20#Text>

172. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора від 30.09.2021 № 309. Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-prokurorskoyi-diyalnosti>

173. Про організацію діяльності прокурорів у протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах : Наказ Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400. Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-prokurorskoyi-diyalnosti>

174. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Tex>

175. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. База даних

«Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>

176. Про створення Комітету по міжнародним зв'язкам : Рішення Національної асоціації адвокатів України від 27.09.2013 № 225. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2013.09.27-rishennya-225.pdf>

177. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>

178. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

179. Проект Закону про внесення зміни до статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо гарантій адвокатської діяльності. № 4612 від 19.01.2021. База даних «Законопроекти» / ВР України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70853

180. Просянюк О., Алексєєв А. «Беззахисні захисники»: дослідження порушень прав та гарантій адвокатів в Україні. URL: <https://humanrights-online.org/wp-content/uploads/2018/09/Ukrainian-short-version.pdf>

181. Резнікова Г. І. Інформаційна безпека адвокатської діяльності: криміналістичний погляд. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Юриспруденція. 2017. № 29. Т. 2. С. 117-122.

182. Резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи № 1755/2010 «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 04.10.2010 № 1755(2010). База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a19#Text

183. Рекомендації з питань безпеки адвокатської діяльності. Рада адвокатів Хмельницької області : офіційний вебпортал. URL: <https://kmrada->

unba.org/wp-

content/uploads/2016/11/Рекомендації_з_питан_безпеки_адвокатс_кої_діял_нос
ті.pdf

184. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів Ради Європи про свободу професійної діяльності адвокатів від 25.10.2000. ЛІГА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00302>

185. Решнюк А. В. Суб'єкт злочину посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. *Юридична наука*. 2016. № 3 (57). С. 92-108.

186. Рішення ВКДКА № VI-002/2023 від 29.06.2023 року за скаргою на рішення КДКА Київської області у складі дисциплінарної палати № 48/2023 від 29.03.2023 року про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у вигляді попередження. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури : офіційний вебпортал. URL: <https://vkdka.org/rishennya-vkdka-vi-002-2023-vid-29-06-2023-roku-za-skargoyu-na-rishennya-kdka-kijivskoj-oblasti-u-skladi-distsiplinarnoj-palati-48-2023-vid-29-03-2023-roku-pro-prityagnennya-advokata-do-distsipl/>

187. Романаускас К. Зміст криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених у сфері надання професійної правничої допомоги. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2025. № 1 (11). С. 118-127. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.08>

188. Русанівська Д. Д. Генеза проблеми втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 131-137. DOI <https://doi.org/10.32782/3922108>

189. Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Київ, 2023. 260 с.

190. Русанівська Д. Д. Спосіб вчинення як ключовий елемент криміналістичної характеристики втручання в діяльність захисника чи

представника особи. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 264-269. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.39>

191. Святоцька В. О. Забезпечення реалізації гарантій адвокатської діяльності на національному та міжнародному рівнях. *Право і суспільство*. 2019. № 5. Ч. 2. С. 194-201. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-2-31>

192. Святоцька В. О. Міжнародні та європейські стандарти адвокатури: національний аспект. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє*: матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15.11.2019). Одеса: Фенікс, 2019. С. 68-72. URL: <https://hdl.handle.net/11300/21219>

193. Святоцька В. О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2021. 40 с.

194. Сібілев М. Ототожнення адвоката з клієнтом: ключові аспекти та значення для юридичної спільноти. *Вісник (Національна асоціація адвокатів України)*. 2025. № 10 (115). С. 36-43. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/vidannya/2025-10-31-vidannya-v-snik-10_2025_6904ae9c54ca8.pdf

195. Смірнов А. С. Поняття кримінологічної характеристики корупційної злочинності в невиробничій сфері України. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2025. № 1 (87). С. 234-240. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.33>

196. Сміх В. В. Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2011. С. 44-45. 231 с.

197. Сорокіна Н. Юристи-шахраї «атакують» військових: як уберегтися та що робити, якщо натрапили на аферистів (17.09.2025). Ветеран : інформаційний портал. URL: <https://veteran.com.ua/news/view/yuristiminusshahrai-atakuyut-vijskovih-yak-uberegtisya-ta-shho-robiti-yakshho-natrapili-na-aferistiv>

198. Стандарти незалежності юридичної професії, прийняті Міжнародною асоціацією юристів 07.09.1990 в Нью-Йорку=Standards for the

independence of the legal profession. Adopted by the IBA on 7 September 1990 in New York. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=B19E5EEC-6E69-4F54-881C-32301FBAFDA1>

199. Статут недержавної некомерційної професійної організації «Національна асоціація адвокатів України»: нова редакція (м. Київ, 2017 р.). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/statut_naau%2009.06.2017.pdf

200. Стратегія НААУ на 2021-2025 роки, затверджена рішенням Ради адвокатів України від 02.07.2021 № 38. ЛІГА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS35813>

201. Судитимуть адвоката, який організував незаконне переправлення осіб через державний кордон (26.06.2024). Хмельницька обласна прокуратура : офіційний вебпортал. URL: https://khmel.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=363969&fp=920

202. Текст, підписаний Головою Верховної Ради України / Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності від 12320 від 16.12.2024. База даних «Законопроекти» / ВР України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=12320&conv=9>

203. Тих, хто ототожнює адвокатів з клієнтами, штрафуватимуть – ухвалено закон (16.07.2025). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/news/10548-tih-hto-ototozhnyue-advokativ-z-klientami-shtrafuvatimut-uhvaleno-zakon.html>

204. Тихонова О. В. Щодо розуміння категорії «кримінологічна характеристика». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 8. С. 246-249.

205. Тичина Т. Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність захисника : дис. ... д-ра філософії: 081 – «Право». Харків, 2021. 257 с.

206. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році / Лабораторія законодавчих ініціатив; Transparency International Ukraine; Центр прав людини ZMINA; «Адвокат майбутнього»; Асоціація правників України. 538 с. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/09/ali_shadowreport_chapter23.pdf

207. Ткачення М. В. Міжнародно-правові стандарти правового статусу органів адвокатського самоврядування. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. № 16. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-01-02>

208. Трушківська Л. В. Кримінально-правова охорона особистих благ захисника чи представника особи у зв'язку з наданням ними правової допомоги (ст. ст. 398, 400 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.

209. У Києві викрили організовану групу на чолі з адвокатом, яка переправляла військовозобов'язаних до ЄС під виглядом водіїв (10.01.2025). Офіс Генерального прокурора : офіційний вебпортал. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/u-kijevi-vikrili-organizovanu-grupu-na-coli-z-advokatom-yaka-perepravlyala-viiskovozobov'yazanix-do-jes-pid-viglyadom-vodiyiv>

210. У Львові ДБР викрило адвоката, який виманював гроші у родин загиблих та зниклих безвісті військовослужбовців (18.02.2025). Державне бюро розслідувань : офіційний вебпортал. URL: <https://dbr.gov.ua/news/u-lvovi-dbr-vikrilo-advokata-yakij-vimanyuvav-groshi-u-rodin-zagiblih-ta-zniklih-bezvisti-vijskovosluzhbovciv>

211. У НААУ розраховують на експертну підтримку ІВА щодо реформ (23.01.2026). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал.

URL: <https://unba.org.ua/news/11260-u-naau-rozrahovuyut-na-ekspertnu-pidtrimku-iba-shodo-reform.html>

212. У Раді Європи підтримують розвиток НААУ (17.07.2024). Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/news/9355-u-radi-evropi-pidtrimuyut-rozvitok-naau.html>

213. У Раді ІВА пригадали етапи співробітництва з НААУ (03.11.2023). Національної асоціації адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: <https://unba.org.ua/news/8484-u-radi-iba-prigadali-etapi-spivrobitnictva-z-naau.html>

214. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014. База даних «Законодавство» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

215. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 30.10.2025 у справі № 991/7203/25. Єдиний державний реєстр судових рішень : база даних. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131410385>

216. Федорончук І. В. Кримінологічна характеристика та запобігання втручанню у діяльність захисника чи представника особи : дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Одеса, 2023. 289 с.

217. Хабібулін В. Забезпечення охорони адвокатської таємниці. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 6. С. 155-158.

218. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії. ЛІГА:ЗАКОН : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU06301>

219. Храпенко О. О. Інститут спрощеного дисциплінарного провадження щодо адвоката: теоретико-правова концептуалізація та процедурні гарантії. *Успіхи і досягнення у науці*. 2026. № 4(26). С. 703-714. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-4\(26\)-703-714](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-4(26)-703-714)

220. Храпенко О. О. Щодо удосконалення інституту адвокатури. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову

еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 98-100. URL: <https://hdl.handle.net/11300/15062>

221. Христова Ю. В. Кримінологічний аналіз кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень проти правосуддя в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 1 (29). С. 237-255. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1\(29\)-237-255](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-1(29)-237-255)

222. Христова Ю. В. Правосуддя як об'єкт кримінологічного захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 292-298. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-292-298

223. Цехан Д. М., Білошкурський М. М. Притягнення адвокатів до відповідальності за корупційні правопорушення: проблеми законодавства та процесуальних аспектів. *Юридичний бюлетень*. 2025. Вип. 36. С. 108-116. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2025.36.13>

224. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

225. Циганюк О. В., Гончаров М. С. Дотримання гарантій адвокатської діяльності в Україні в умовах воєнного стану: проблеми та шляхи вирішення. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 2. С. 1117-1123. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.167>

226. Чекмарьова Л. О. Професійна відповідальність адвоката: поняття та основні ознаки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 150-153.

227. Шаблистий В. В., Якименко Л. Г. Запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань : монографія. Дніпро : Дніпроп. ДУВС; Ліра ЛТД, 2017. 168 с.

228. Шандула О. О. Поняття, система та джерела міжнародних стандартів організації та діяльності адвокатури. *Форум права*. 2022. № 1. С. 90-97. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.6471053>

229. Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08; 12.00.09. Харків, 2018. 44 с.

230. Щепанюк Ю. Рада адвокатів та юридичних товариств Європи як рушій до формування уніфікованих стандартів адвокатури у праві Європейського Союзу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 2 (42). С. 64-68. DOI:10.35774/app2025.02.064

231. Щербанюк О. В., Остафійчук Л. А. Юридична відповідальність адвоката. *Деліктологія* : монографія / під заг. ред. І. М. Копотуна, С. В. Петкова, Р. Роліан. Куנוвіце : Академія ГУСПОЛ, 2021. Т. 3. С. 116-138.

232. Щодо порушень професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності під час мобілізаційних заходів : Рішення Ради адвокатів України від 08.06.2024 № 38. Національна асоціація адвокатів України : офіційний вебпортал. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2024-06-08-r-shennya-rau-38_6686b397de1dc.pdf

233. Юсупов В. В., Юсупова К. О. Гарантії професійної діяльності захисника як предмет злочинного посягання при вчиненні втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 446-450. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/104>

234. Якимчук О. В. Проблемні аспекти відповідальності представника юридичної особи у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 188-194.

235. Яремко О.М. Професійна етика адвокатів у мережі «Інтернет»: міжнародні і національні стандарти. *Україна в умовах реформування правової*

системи: сучасні реалії та міжнародний досвід : Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 квітня 2021 року). Тернопіль, 2021. С. 179-181.

236. Яркова Г. М. Ототожнення адвоката з клієнтом. Аналіз міжнародних нормативно-правових документів. Правова система та державотворення: історичний вимір і сучасні тенденції : матеріали II наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 16-17 лютого 2024 р.). Ужгород, 2024. С. 41-47. URL: <https://www.molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/77/1236/2575-1>

237. Moskvych L. (2023). Strengthening the Institutional Independence of the Court in the System of European Integration Steps of Ukraine. Problems of Legality, 2023. Vol. 162. P. 179–195. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.162.284111>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Вересюк О. В. Захист адвокатської діяльності у світлі європейських стандартів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. Вип. 6 (65). С. 67-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2025.13>
2. Вересюк О. В. Проблеми міжнародно-правового захисту адвокатської діяльності. *Juris Europensis Scientia*. 2025. Вип. 6. С. 58-62. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.11>
3. Вересюк О. В. Стан наукової розробленості проблеми протидії кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 1. С. 211-214. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-1/45>
4. Вересюк О. В. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 3. С. 314-316. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-3/68>
5. Вересюк О.В. Кримінальні правопорушення адвокатів як кримінологічна проблема. *Правові новели*. 2026. № 28. С. 275-280 DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2026.28.35>
6. Вересюк О.В. Ототожнення адвоката з клієнтом в системі детермінант кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2026. Вип. 1. С. 288-292. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2026.50>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати:

7. Вересюк О. В. Окремі кримінологічні аспекти посягань на адвокатів в Україні: сучасний стан, тенденції та шляхи протидії. *Чорноморські наукові студії*: XI Всеукраїн. мультидисциплінарна конф. з міжнар. участю (м. Одеса, 23 трав. 2025 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 21-24. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/406>

8. Вересюк О. В. Кримінологічне значення міжнародних стандартів захисту адвокатів у національному праві. *Сучасні тенденції розвитку економіки, фінансів, обліку та права* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ізмаїл, 23 трав. 2025 р.). Ізмаїл : ЦФЕНД, 2025. С. 118-120. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/05/23.html>

9. Вересюк О. В. Кримінологічний аспект захисту професійної діяльності адвокатів у період дії воєнного стану. *Соціально-економічний стан в умовах воєнного часу* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 31 трав. 2025 р.) / Східноєвропейський центр наукових досліджень; Research Europe. Суми, 2025. С. 127-130. DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250531>

10. Вересюк О. В. До питання превентивної стратегії захисту адвокатів від кримінальних посягань. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, управління та права в сучасних умовах* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 31 трав. 2025 р.). Житомир : ЦФЕНД, 2025. С. 87-89. URL: <https://www.economics.in.ua/2025/05/31.html>

11. Вересюк О. В. Запобігання кримінальним посяганням на професійну діяльність адвокатів у контексті міждисциплінарного підходу. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Полтава, 13-14 черв. 2025 р.). Одеса : Молодий вчений, 2025. С. 72-75. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/book/140>

12. Вересюк О. В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинності у сфері адвокатської діяльності. *Актуальні питання розвитку науки та освіти* : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 9-10 квіт. 2026 р.). Львів : Львівський науковий форум, 2026. С. 57-59. URL: <http://www.lviv->

forum.inf.ua/save/2026/9-

10.04/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf

13. Вересюк О. В. Проблеми детермінації кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. *Сучасні тенденції розвитку правової системи* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 10-11 квіт. 2026 р.). Одеса : Молодий вчений, 2026. С. 66-69.

14. Вересюк О. В. Корупційні кримінальні правопорушення адвокатів: кримінологічні проблеми сучасного етапу. *Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22 квіт. 2026 р.) : у 2-х т. / за заг. ред. С. Ківалова ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2026. Т. 1. С. 550-553. URL: <https://hdl.handle.net/11300/33280> ; DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.33280>.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертаційне дослідження обговорено на засіданнях кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення та висновки дисертації оприлюднено автором у виступах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Чорноморські наукові студії» (23.05.2025, м. Одеса. Львів – Торунь) – заочна участь; «Сучасні тенденції розвитку економіки, фінансів, обліку та права» (Ізмаїл, 23 травня 2025 р.) – заочна участь; Соціально-економічний стан в умовах воєнного часу» (Суми, 31 травня 2025р.) – заочна участь; «Актуальні проблеми економіки, фінансів, управління та права в сучасних умовах» (Житомир, 31 травня 2025 р.) – заочна участь; «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів» (м. Полтава, 13-14.06.2025) – заочна участь; «Актуальні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 9-10 квітня 2026р.) – заочна участь; «Сучасні тенденції розвитку правової системи» (м. Ужгород, 10-11 квітня 2026 р.) – заочна участь; «Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики» (м. Одеса, 22 квітня 2026 р.) – заочна участь.

Додаток Б

**Таблиця 1. Відомості щодо кримінальних правопорушень проти
адвокатської діяльності**

Рік	Стаття КК України	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлено до суду	З них
					з обвинувальним актом
2020	397	123			
	398	28	4	2	2
	399	6			
	400	1			
2021	397	87			
	398	34	1	1	1
	399	6			
	400				
2022	397	41	1		
	398	7			
	399	1	1	1	1
	400	1			
2023	397	77			
	398	20			
	399	3			
	400				

2024	397	87			
	398	23	2	2	2
	399	2			
	400				
2025	397	121			
	398	25			
	399				
	400				

Додаток В

Таблиця 2. Відомості щодо осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти адвокатської діяльності

Рік	Стаття КК України	Кількість осіб, яких повідомлено про підозру	Виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення
2020	398	5	2
	400		
2021	398	2	2
	400		
2022	398		
	400		
2023	398		
	400		
2024	398	2	2
	400		
2025	398		
	400		

**Таблиця 3. Відомості про адвокатів, що вчинили кримінальні
правопорушення**

	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Всього осіб	29	28	20	28	31	33
жінки	9	3	9	4	8	6
тяжкі злочини	17	13	8	17	18	23
особливо тяжкі злочини	6		2	4	5	2
Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки			2	2	4	2
державна зрада (ст. 111)			1			1
колабораційна діяльність (ст. 111-1)				2	3	
перешкоджання законній діяльності ЗСУ (ст. 114-1)					1	1
Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	1		1	2	3	1
умисне убивство (ст. 115)			1		2	
умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121)					1	
Кримінальні правопорушення проти власності	13	9	1	9	4	3
крадіжка (ст. 185)					1	
шахрайство (ст. 190)	11	9	1	8	2	2
привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191)				1		1
Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	3	1		2	1	
підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб- підприємців (ст. 205-1)		1				
легалізація (відмивання) майна,	3			2	1	

одержаного злочинним шляхом (ст. 209)						
незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233)	1					
Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту	2	1	2	2	6	5
порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (ст. 286)	2	1	2	2	6	3
Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	1	1			2	
хуліганство (ст. 296)	1				2	
Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації			1	3	2	3
незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332)			1	3	2	3
Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів	6	3	6	1	3	
погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345)			3			
викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357)					2	
підrobлення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підrobлених документів, печаток, штампів (ст. 358)	6	2	3	1	1	
Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної	15	15	7	15	10	21

діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг						
зловживання владою або службовим становищем (ст. 364)	1					1
прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368)	5			2		1
підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4)	2					
пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369)	6	10	2	6	3	4
зловживання впливом (ст. 369-2)	1	5	6	7	7	13
Кримінальні правопорушення проти правосуддя	1	1				2

**Таблиця 6. Відомості щодо результатів розгляду судами першої інстанції
справ кримінального провадження**

	Статті КК України	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Розглянуто проваджень з постановленням вироку	397						
	398	2	4	3	1		1
	399			1			
	400						
Кількість засуджених	397						
	398	4	3	2			1
	399			1			
	400						

**Узагальнення результатів анкетування адвокатів щодо проблем
запобігання злочинності у сфері адвокатської діяльності**

Під час анкетування опитано 148 адвокатів.

1. Вкажіть основний регіон, в якому Ви здійснюєте адвокатську діяльність:

- а) Одеська область – 74%;
- б) м. Київ та Київська область - 11%;
- в) Миколаївська область – 9%;
- г) інші регіони – 6%.

2. Стаж адвокатської діяльності:

- а) до 2-х років – 22%;
- б) від 2-х до 5-ти років – 31%;
- в) від 5-ти до 10-ти років – 30%%;
- г) понад 10 років – 17%.

3. Адвокатська діяльність Вами здійснюється:

- а) індивідуально – 71%;
- б) у складі адвокатського бюро – 11%;
- в) у складі адвокатського об'єднання – 18%.

4. Наскільки, на Ваш погляд, офіційна статистична інформація щодо кількості зареєстрованих кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, передбачені статтями 397-400 КК України, відповідає реальному стану справ:

- а) статистика відображає реальний стан – 7%;
- б) статистика переважним чином відображає стан справ – 4%;

- в) статистика більшою мірою не відображає реального стану справ – 19%;
- г) статистика повністю не відповідає реальному стану справ – 66 %;
- г) важко відповісти – 4%.

5. Наскільки, на Ваш погляд, офіційна статистична інформація щодо кількості зареєстрованих кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені адвокатами у сфері адвокатської діяльності, відповідає реальному стану справ:

- а) статистика відображає реальний стан – 9 %;
- б) статистика переважним чином відображає стан справ – 17%;
- в) статистика більшою мірою не відображає реального стану справ – 19%;
- г) статистика повністю не відповідає реальному стану справ – 40 %;
- г) важко відповісти – 15%.

6. Якими чинниками, на Ваш погляд, обумовлена латентність кримінальних правопорушень, передбачених статтями 397-400 КК України:*

- а) недосконалість кримінального та кримінально-процесуального законодавства – 28%;
- б) вчинення значної частини таких діянь в умовах неочевидності – 33%;
- в) професійні знання та навички правопорушників, переважним чином правоохоронців та суддів – 76%;
- г) корпоративна солідарність правоохоронців та суддів у недопущенні розголосу фактів вчинення кримінально караних діянь проти адвокатської діяльності – 85%;
- г) високий рівень корумпованості правоохоронців та суддів – 68%;
- д) системні порушення в діяльності органів досудового розслідування при внесенні відомостей до ЄРДР та подальшому розслідуванні – 84%;
- е) інші чинники – 25%.

* під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.

7. Якими чинниками, на Ваш погляд, обумовлена латентність кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у сфері адвокатської діяльності:*

а) недосконалість кримінального та кримінально-процесуального законодавства – 11%;

б) особливий кримінально-процесуальний статус адвокатів, наявність певного «процесуального імунітету» – 14%;

в) особистість самих злочинців – фахівців у галузі права, здатних уміло приховувати свої протиправні дії та протидіяти правоохоронним органам – 66%;

г) корпоративна солідарність та незацікавленість керівництва органів адвокатського самоврядування у виявленні кримінальних правопорушень та викритті своїх колег, а також у передачі відповідної інформації та матеріалів до правоохоронних органів – 54%;

г) неналежний рівень професійної підготовки правоохоронців, які не володіють знаннями щодо особливостей протиправної діяльності адвокатів, кваліфікації їх дій, методів виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що ними вчиняються – 47%;

д) інші чинники – 18%.

* під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.

8. Які види втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України) є, на Вашу думку, найбільш поширеними в Україні:*

а) безпідставне кримінальне переслідування адвокатів - 43%;

б) безпідставне звернення до КДКА з метою ініціювання дисциплінарної відповідальності адвокатів – 52%;

в) незаконні обшуки у приміщеннях адвокатів - 70%;

г) допити адвокатів в якості свідків у кримінальних провадженнях, в яких вони є захисниками - 46%;

г) порушення гарантій адвокатської таємниці – 68%;

д) інші – 24%.

* під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.

9. Які кримінальні правопорушення, вчинювані адвокатами у сфері адвокатської діяльності, на Вашу думку, є найбільш поширеними в Україні:*

а) шахрайство щодо клієнтів - 83%;

б) заволодіння шляхом обману чи зловживання довірою грошовими коштами, виділеними на фінансування безоплатної правничої допомоги – 22%;

в) пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі - 79%;

г) зловживання впливом - 70%;

г) введення в оману суду або іншого уповноваженого органу – 17%;

д) пронесення наркотичних засобів і психотропних речовин на територію СІЗО та виправних колоній – 12%;

е) представництво в суді без повноважень – 2%;

є) інші – 24%.

* під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.

10. Якими, на Вашу думку, є основні детермінанти поширення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 397-400 КК України:*

- а) правовий нігілізм і низька правова культура населення – 56%;
- в) правовий нігілізм і професійна деформація правоохоронців і суддів, превалювання в їх роботі особистих мотивів та хибно усвідомлених службових інтересів – 72%;
- г) небажання співробітників правоохоронних органів розпочинати кримінальне провадження і вносити відомості про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР – 71%;
- г) формалізм досудового розслідування, затягуванням строків, інші процесуальні порушення – 80%;
- д) ототожнення адвоката з клієнтом – 92%;
- е) недостатній рівень фізичної та інформаційної безпеки адвокатів – 76%;
- є) інші – 30%;

* під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.

11. Якими, на Вашу думку, є основні детермінанти поширення кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у сфері адвокатської діяльності:*

- а) відсутність в адвокатів гарантованого доходу, фінансова нестабільність та висока вартість підтримання професійної діяльності – 32%;
- в) правовий нігілізм і професійна деформація адвокатів – 61%;
- г) недосконалість механізмів адвокатського самоврядування та дисциплінарної відповідальності адвокатів, корпоративна замкненість адвокатського середовища – 56%;
- г) низький рівень правосвідомості та правових знань потенційних клієнтів недобросовісних адвокатів – 74%;

д) важкий емоційний стан клієнтів недобросовісних адвокатів, зумовлений кримінальним переслідуванням, сімейними, трудовими або побутовими конфліктами чи майновими спорами – 53%;

е) інші – 22%;

* під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.

12. Основними шляхами запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 397-400 КК України, а також кримінальним правопорушенням, вчинюваним адвокатами у сфері адвокатської діяльності, на Ваш погляд, мають стати:*

а) формування цивілізованого ринку юридичних послуг та забезпечення реальної економічної незалежності адвокатури – 68%;

б) удосконалення нормативно-правової бази у сфері захисту прав адвокатів та забезпечення гарантій адвокатської діяльності, встановлення чітких гарантій незалежності адвокатів – 46%;

в) підвищення рівня правової культури як суспільства загалом, так і самих адвокатів – 63%;

г) підвищення якості відбору осіб до професії адвоката та ефективності дисциплінарних процедур – 59%;

ґ) встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за ототожнення адвоката з клієнтом – 88%;

д) підвищення ефективності діяльності з виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень у сфері адвокатської діяльності – 92%;

е) налагодження ефективної взаємодії між правоохоронними органами та органами адвокатського самоврядування -77%;

є) підвищенні рівня особистої безпеки адвокатів – 81%;

ж) підвищення рівня правової обізнаності потенційних клієнтів адвокатів, формування навичок безпечної взаємодії з ними – 55%;

3) інші – 46%.

* під час надання відповіді на це питання можна одночасно обирати декілька запропонованих варіантів.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження

Вересюк Ольги Володимирівни на тему

«Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення»,
поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 «Право», у практичну діяльність Ради адвокатів Одеської області

м. Одеса

«15» серпня 2026р.

*Дисертаційне дослідження Вересюк Ольги Володимирівни на тему
«Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення» виконано
на кафедрі кримінального процесу Національного університету
«Одеська юридична академія» та подано на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».*

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Цитряк Віктор Ярославович.

Комісія у складі: *голови – в.о. голови Ради адвокатів Одеської області
Олени ДЖАБУРІЇ, членів комісії: заступника голови Ради адвокатів Одеської
області Клавдії СОКОЛЕЦЬКОЇ, голови Комітету захисту професійних прав
адвокатів та реалізації гарантій адвокатської діяльності Ради адвокатів
Одеської області Вадима СЕМЕНОВА склала цей акт про те, що результати
дисертаційного дослідження Вересюк Ольги Володимирівни на тему
«Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення» впроваджено
у практичну діяльність Ради адвокатів Одеської області.*

У ході ознайомлення з результатами дисертаційного дослідження встановлено, що сформульовані автором наукові положення, висновки та рекомендації мають практичне значення для діяльності органів адвокатського самоврядування, зокрема щодо забезпечення гарантій адвокатської діяльності, удосконалення механізмів захисту професійних прав адвокатів, запобігання

кримінальним правопорушенням проти адвокатської діяльності та підвищення ефективності реагування на випадки порушення професійних прав адвокатів.

Результати дослідження використовуються у діяльності Ради адвокатів Одеської області під час підготовки методичних та інформаційно-роз'яснювальних матеріалів, організації та проведення заходів з підвищення кваліфікації адвокатів, розгляду питань щодо забезпечення гарантій адвокатської діяльності, а також при формуванні пропозицій щодо вдосконалення механізмів захисту професійних прав адвокатів.

Особливе практичне значення для діяльності Ради адвокатів Одеської області мають запропоновані у дисертаційному дослідженні положення щодо кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності та кримінальних правопорушень, вчинюваних адвокатами у зв'язку зі здійсненням професійної діяльності, системи їх детермінант, міжнародно-правових стандартів забезпечення незалежності адвокатури та захисту адвокатської діяльності, а також напрямів удосконалення превентивної діяльності у цій сфері, професійної етики адвокатів і механізмів мінімізації криміногенних ризиків в адвокатській практиці.

Комісія дійшла висновку, що результати дисертаційного дослідження Вересюк Ольги Володимирівни мають наукову та практичну цінність і можуть бути ефективно використані у подальшій діяльності Ради адвокатів Одеської області щодо забезпечення належних умов здійснення адвокатської діяльності та захисту професійних прав адвокатів.

Голова комісії:

Олена ДЖАБУРІЯ

Члени комісії:

Клавдія СОКОЛЕЦЬКА

Вадим СЕМЕНОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національного університету

«Одеська юридична академія»

професор Олег ТОДОЩАК

« 18 вересня » 2026 року

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження Вересюк Ольги Володимирівни на тему «Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення», поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», в освітній процес Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі: голови - проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» доктора юридичних наук, професора Галини УЛЬЯНОВОЇ, членів комісії: начальника навчально-методичного відділу Людмили КУЗНЕЦОВОЇ, завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора Олександра ТОРБАСА, завідувача кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, доктора юридичних наук, професора Нани БАКАЯНОВОЇ склала цей акт про те, що результати дослідження, викладені у наукових публікаціях за результатами дисертаційного дослідження Вересюк Ольги Володимирівни на тему: «Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення», використовуються в освітньому процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», «Адвокатура та адвокатська діяльність», «Адвокатська етика», спеціальних курсів «Кримінологічні теорії, емпіричні дослідження та превентивні практики», «Детермінація злочинності в Україні»,

«Запобігання корупційним правопорушенням», «Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері адвокатської діяльності», під час підготовки підручників, навчальних посібників, науково-дослідній і навчальній роботі студентів.

Комісія дійшла висновку, що дисертаційне дослідження має цінність для освітнього процесу, а надані матеріали мають високий теоретичний рівень та суттєву практичну значущість.

Використання матеріалів дослідження Вересюк О.В. сприятиме підвищенню якості підготовки здобувачів вищої освіти, формуванню у них професійних компетентностей у сфері адвокатської діяльності та кримінології, а також поглибленню теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності в органах адвокатури, судової влади та правоохоронних органах.

Голова комісії:

Галина УЛЬЯНОВА

Члени комісії:

Людмила КУЗНЕЦОВА

Олександр ТОРБАС

Нана БАКАЯНОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національного університету

«Одеська юридична академія»

професор Олег ТОДОЩАК« 15 » 2026 року**АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ**

результатів дисертаційного дослідження Вересюк Ольги Володимирівни на тему «Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення», поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», у науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі: голови - проректора з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора Мінаса АРАКЕЛЯНА, членів комісії: начальника науково-дослідної частини Національного університету «Одеська юридична академія», доктора юридичних наук, професора Олексія ФЕДОТОВА, завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, професора Олександра ТОРБАСА, завідувача кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури, доктора юридичних наук, професора Нани БАКАЯНОВОЇ склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Вересюк Ольги Володимирівни на тему «Адвокатська діяльність як об'єкт кримінологічного вивчення», відображені у наукових публікаціях автора, впроваджено у науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія».

Результати дослідження використовуються під час виконання наукових досліджень у межах планової науково-дослідної роботи кафедри кримінального

процесу Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Кримінальні процесуальні та кримінологічні механізми забезпечення соціально-політичної стабільності в умовах воєнних та поствоєнних трансформацій», а також у межах загальної наукової теми кафедри кримінального процесу «Сучасний стан та перспективи нормативної регламентації, теорії та практики здійснення кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової та детективної діяльності при досягненні завдань кримінального провадження».

Результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у наступних наукових працях:

1. Вересюк О.В. Захист адвокатської діяльності у світлі європейських стандартів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. Вип. 6 (65). С. 67-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2025.13>

2. Вересюк О.В. Проблеми міжнародно-правового захисту адвокатської діяльності. *Juris Europensis Scientia*. 2025. Вип. 6. С. 58-62. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.11>

3. Вересюк О.В. Стан наукової розробленості проблеми протидії кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності адвокатів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 1. С. 211-214. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-1/45>

4. Вересюк О.В. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 3. С. 314-316. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-3/68>

5. Вересюк О.В. Кримінальні правопорушення адвокатів як кримінологічна проблема. *Правові новели*. 2026. №28. С. 275-280 DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2026.28.35>

6. Вересюк О.В. Ототожнення адвоката з клієнтом в системі детермінант кримінальних правопорушень проти адвокатської діяльності. *Прикарпатський*

юридичний вісник. 2026. Вип. 1. С. 288-292. DOI:
<https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2026.50>

Комісія дійшла висновку, що результати дисертаційного дослідження мають вагомe теоретичне та практичне значення для подальшого розвитку кримінологічних досліджень адвокатської діяльності. Сформульовані в роботі наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані при проведенні подальших наукових досліджень, підготовці наукових публікацій, а також у процесі вдосконалення теоретичних засад кримінологічного вивчення адвокатської діяльності.

Голова комісії:

Мінас АРАКЕЛЯН

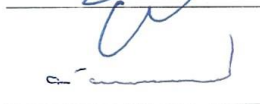
Члени комісії:

Олексій ФЕДОТОВ

Олександр ТОРБАС

Нана БАКАЯНОВА